

Postoje žáků gymnázia k instituci rodiny a manželství

Bc. Jitka Talašová

Diplomová práce
2016/2017

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

akademický rok: 2016/2017

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Jitka Talašová**
Osobní číslo: **H140366**
Studijní program: **N7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**
Forma studia: **kombinovaná**

Téma práce: **Postoje žáků gymnázia k instituci rodiny a manželství**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.

Vymezení terminologie a teoretických východisek z oblasti hodnotové orientace mládeže, instituce rodiny a manželství v postmoderní společnosti.

Příprava metodiky empirické části, zpracování projektu a výzkumu a stanovení výzkumného problému.

Realizace smíšeného výzkumu formou dotazníků a rozhovorů.

Prezentace výsledků výzkumu a jejich shrnutí.

Rozsah diplomové práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

DVOŘÁKOVÁ ZÁVODSKÁ, Jana et al., 2002. Manželství a rozvody: praktický návod jak problémy řešit a jak jim předcházet. Praha: Linde, ISBN 80-86131-34-4.

FIALOVÁ, Ludmila et al. Představy mladých lidí o manželství a rodičovství. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000. ISBN 80-85850-87-7.

CHRÁSKA, Miroslav. Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1369-4.

KRAUS, Blahoslav. Středoškolská mládež a její svět na přelomu století. Brno: Paido, 2006. ISBN 80-7315-125-1.

MOŽNÝ, Ivo. Rodina a společnost. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006. ISBN 80-86429-58-X.

Vedoucí diplomové práce:

Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.

Ústav pedagogických věd

Datum zadání diplomové práce:

22. listopadu 2016

Termín odevzdání diplomové práce:

20. dubna 2017

Ve Zlíně dne 22. listopadu 2016

doc. Ing. Anežka Lengálová, Ph.D.
děkanka

Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby¹⁾;
- beru na vědomí, že diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3²⁾;
- podle § 60³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – diplomovou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné;
- na diplomové práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně .....11.4. 2017.....

.....*Maasova*.....

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydávalečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledků obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlázení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užíje-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užit či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlídí k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Předložená diplomová práce se věnuje žákům gymnázií v období dospívání a jejich postojům k instituci rodiny a manželství. Teoretická část se věnuje charakteristice rodiny, jejímu vývoji v čase, vlastnostem rodiny, znakům rodiny a jejím trendům, také jejím funkcím a typům. Následuje charakteristika manželství, popis partnerských svazků, funkce manželství a jeho vývojové etapy, vztahy v manželství, výběr partnera a role manželů, také gender, sociální role a očekávání žen a mužů. V kapitole adolescence se kromě charakteristiky věnujeme také vývoji v adolescenci, psychickému, emocionálnímu i tělesnému vývoji, vztahům a také morálnímu a hodnotovému vývoji. Poslední kapitola je o postojích a hodnotách. V praktické části byla k realizaci výzkumu zvolena metoda kvantitativního výzkumu a k získání informací o dané problematice byl použit dotazník. Cílem výzkumu bylo zjistit, jak vnímají žáci gymnázia rodinu a manželství, jak jsou pro ně tyto hodnoty důležité, a také jak si představují svou rodinu v budoucnu nebo svůj budoucí partnerský vztah.

Klíčová slova: rodina, manželství, adolescence, postoje, hodnoty

ABSTRACT

Diploma thesis is dedicated to the pupils of the grammar schools in the period of adolescence and their attitudes to the institution of marriage and family. The theoretical part is devoted to the characteristics of the family, its development in time, family traditions, function and types of the family. Followed by characteristics of the marriage, description of partners volumes, the function of marriage and its developmental stages, relationships in marriage, choice of partners and the role of the spouses, the gender, social roles and expectations of women and men.

The chapter of adolescence is devoted to the characteristics of development in adolescence, psychological and emotional, physical development, relationships, and also moral value development. The last chapter is about the attitudes and values.

The practical part is dedicated to the research. As a method was used quantitative research and as obtain information on the subject was used the questionnaire. The aim of the research was to find out, how the pupils of the grammar school perceive the family and marriage, how important are these values for them, and also how their family should look like.

Keywords: family, marriage, adolescence, attitudes, values

Na tomto místě bych chtěla poděkovat především Mgr. Jakubu Hladíkovi, Ph.D., který po odborné stránce vedl mou diplomovou práci, za jeho cenné rady, připomínky, podněty a doporučení, a také za ochotu, vstřícnost a trpělivost.

Dále bych chtěla poděkovat všem respondentům, kteří se zapojili do výzkumného šetření a za vstřícný přístup obou gymnázií, zapojených do výzkumu.

V neposlední řadě patří dík mé rodině, která při mně vždy stála a byla mi velkou oporou, přátelům a všem, kteří mi pomáhali a umožnili tuto diplomovou práci dokončit.

Motto:

„Ti, kteří dokážou i v nestabilní společnosti založit rodinu, zachovat manželskou věrnost, zplodit a dobře vychovat děti a postarat se o staré rodiče, asi opravdu mohou být na co hrdí.“

Tomáš Halík

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské/diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD.....	10
I TEORETICKÁ ČÁST.....	12
1 RODINA.....	13
1.1 HISTORIE RODINY	14
1.2 RODINA, JEJÍ VÝVOJ DO SOUČASNOSTI A JEJÍ PROMĚNY	16
1.3 VLATNOSTI RODINY, RODINNÉ MÝTY A RITUÁLY	22
1.4 CHARAKTERISTICKÉ ZNAKY SOUČASNÉ RODINY	22
1.5 TRENDY V RODINĚ	24
1.5.1 Trend nízké porodnosti	26
1.6 FUNKCE RODINY	28
1.7 TYPY RODINY	30
1.8 PODÍL DĚTÍ NAROZENÝCH MIMO MANŽELSTVÍ.....	32
1.9 POSTOJE ČESKÝCH OBČANŮ K RODINĚ A MANŽELSTVÍ	32
2 MANŽELSTVÍ.....	34
2.1 FORMY PARTNERSKÉHO SVAZKU	38
2.2 FUNKCE MANŽELSTVÍ.....	41
2.3 VÝVOJOVÉ ETAPY MANŽELSTVÍ	42
2.4 VZTAHY V MANŽELSTVÍ	43
2.5 VÝBĚR PARTNERA, ROLE V MANŽELSTVÍ.....	45
2.6 GENDER, SOCIÁLNÍ ROLE A OČEKÁVÁNÍ MUŽŮ A ŽEN	46
2.7 VÝZKUM O VÝBĚRU MANŽELSKÉHO PARTNERA	48
3 ADOLESCENCE.....	50
3.1 OBDOBÍ DOSPÍVÁNÍ	51
3.2 PSYCHICKÝ A EMOCIONÁLNÍ VÝVOJ, HLEDÁNÍ VLASTNÍ IDENTITY	55
3.3 TĚLESNÝ VÝVOJ	57
3.4 VZTAHY	59
3.5 MORÁLNÍ A HODNOTOVÝ VÝVOJ	61
3.6 VÝZKUM ADOLESCENTŮ, RODINA	62
3.7 NÁZORY NA MANŽELSTVÍ A RODIČOVSTVÍ	64
3.8 POSTOJE STŘEDOŠKOLSKÉ MLÁDEŽE K OTÁZKÁM PARTNERSTVÍ, MANŽELSTVÍ A RODIČOVSTVÍ JAKO VÝCHODISKO PRO KONCEPCI SEXUÁLNÍ VÝCHOVY	65
3.9 ANALÝZA ŽIVOTNÍ SPOKOJENOSTI ADOLESCENTŮ V KONTEXTU RODINY A RODINNÉHO PROSTŘEDÍ	67
4 HODNOTY, POSTOJE	68
4.1 ŽIVOTNÍ HODNOTY ADOLESCENTŮ	73
4.2 RODINA A MANŽELSTVÍ, HODNOTA PRO MLADÉ LIDI	74
II PRAKTICKÁ ČÁST	75
5 PEDAGOGICKÝ VÝZKUM.....	76

5.1	VÝZKUMNÝ PROBLÉM	76
5.2	CÍL VÝZKUMU	76
5.3	METODA SBĚRU DAT	77
5.4	VÝZKUMNÝ SOUBOR	77
5.5	ČASOVÝ PRŮBĚH	77
5.6	ZPŮSOB ZPRACOVÁNÍ DAT	78
6	VÝSLEDKY VÝZKUMU	79
6.1	DEMOGRAFICKÉ ÚDAJ	79
6.2	VYHODNOCENÍ POSTOJŮ K SOUČASNÉ RODINĚ I K INSTITUCI RODINY OBECNĚ	83
6.2.1	Jak vnímáte své dětství? srovnání V jaké rodině žijete?	85
6.3	VYHODNOCENÍ POSTOJŮ K MANŽELSTVÍ	90
6.4	VYHODNOCENÍ POSTOJŮ ČI PŘEDSTAV O BUDOUCÍM MANŽELSTVÍ- PARTNERSTVÍ	93
6.5	VYHODNOCENÍ POSTOJŮ ČI PŘEDSTAV O BUDOUCÍ RODINĚ	96
6.6	VYHODNOCENÍ NEJDŮLEŽITĚJŠÍCH HODNOT V ŽIVOTĚ RESPONDENTŮ	99
7	SHRNUTÍ VÝZKUMU	101
	ZÁVĚR	107
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	110
	SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	115
	SEZNAM OBRÁZKŮ	117
	SEZNAM TABULEK	118
	SEZNAM GRAFŮ	119
	SEZNAM PŘÍLOH	120

ÚVOD

Pojmy a hodnoty jako manželství a rodina jsou známé a běžně používané od dob jejich vzniku až dodnes, a to mezi lidmi všech věkových kategorií a různého společenského postavení. Slyšíme je již od malička a patří do základů výchovy v každé rodině a později i ve školských a jiných zařízeních. To jak chápeme tyto pojmy je velmi důležité, protože vzorce a modely chování, které v dětství získáme, si přinášíme do svého života a později tak předáváme i svým vlastním dětem. Toto má pak jistě vliv na další fungování jejich osobnosti a také na to, jak mohou v dospělosti tyto vztahy a hodnoty vnímat. Děti si osvojují základní normy chování, se kterými se pak ztotožňují a učí se žádoucímu chování a právě zde slouží jejich rodiče jako model rolí, se kterými se později budou jejich děti identifikovat.

Rodina se mění a spolu s ní i její funkce, mění se její význam, který se vyvíjí v kontextu společnosti. Pohled na manželství i rodinu je nyní ovlivňován společností, jejími nároky na rodinu, manželství a jejich funkce. Nemění se jenom zvenku, ale také zevnitř. Všichni uvnitř rodiny tyto změny pocítují, vzniká tak na ně tlak. Především na rodiče, aby vytvářeli vhodné rodinné prostředí, které bude odpovídat nejen očekávání společnosti, ale také aby vytvářeli vztahy v rodině, které budou podporovat vývoj a život jejich dětí.

Věk dospívání je hodně specifický, jsou tady základy prvních vztahů mezi mužem a ženou, je to také období velmi náročné na vztahy mezi rodiči a dětmi. Protože s tímto mám momentálně bohaté osobní zkušenosti, velmi mě tato problematika oslovila a zajímal by mě pohled dnešní dospívající generace na hodnoty jako je právě rodina a manželství, v období nazývané „krize rodiny“.

Cílem této diplomové práce je tedy zjistit, jak mladí lidé chápou a vnímají pojmy a hodnoty jako jsou manželství a rodina, jak moc jsou pro ně tyto hodnoty důležité a jak si představují svoji vlastní rodinu a manželství.

Teoretická část diplomové práce vymezuje pojmy jako je manželství, rodina a jejich funkce, dále se pak věnuje období adolescence a v neposlední řadě se dotýká pojmů, jako jsou postoje a hodnoty. V praktické části bude prostřednictvím kvantitativního výzkumu, jež bude prováděn s využitím techniky dotazníku, zjišťováno, jaké pohledy mají dnešní mladí lidé na rodinu a manželství. Smyslem diplomové práce je snaha zjistit, jestli dnešní mladá generace, podle některých „ztracená“, uznává tyto, podle mě základní a důležité hodnoty, na kterých stojí nejen život každého z nás, ale také život celé společnosti. Výzkum byl zamě-

řeni na studenty gymnázia v období adolescence, neboť lze předpokládat, že budou více zaměřeni na studium. Je zde rovněž předpoklad pokračování studia na vysoké škole a následné zaměření na pracovní uplatnění, či budování kariéry. Proto nás zajímá, jak právě žáci gymnázií vnímají dnešní rodinu a manželství v současné společnosti, jaké mají oni sami představy do budoucna jak o rodině, tak o manželství.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 RODINA

„Rodina odedávna a především existuje proto, aby lidé mohli náležitě pečovat o své děti.“ Matoušek (2003, s. 9) touto větou začíná předmluvu své knihy Rodina jako instituce a vztahová síť. Kromě toho, že má rodina biologický význam pro zachování lidstva, je rovněž základem každé lidské společnosti. Nejenže reprodukuje člověka jako živočicha, také mu umožňuje vrůstání do jeho společnosti a kultury. Krom toho rodina také propojuje generace a vytváří mezi nimi pouta vzájemné podpory, spojitosti. Rodina je vlastně prvním a též závazným vzorem společnosti, se kterým se dítě v životě setkává.

Rodina dle Možného (2002) je v lidských společnostech ustálený způsob pečování o reprodukci druhu a není pro člověka něčím zvláštním, protože všechny druhy, které se pohlavně rozmnožují, mají určitý specifický a pevně daný způsob pečování o potomky. Tento se nepředává učením, ale v genech i s přesně danou rolí každého rodiče.

Jako prvotní kontext lidské zkušenosti od narození až do smrti popisuje rodinu Sobotková (2007). Přistupuje k rodině jako k rodinnému systému a využívá jednoduchou definici, kdy „systém je soubor částí a vztahů mezi nimi.“ „Rodinný systém se společně rozkládá v prostoru a čase, v biologickém a sociálně-historickém kontextu.“ (Sobotková, 2007, s. 24-25)

Psychologický slovník vymezuje rodinu jako společenskou skupinu, kterou spojuje nejen manželství či pokrevní vztahy, ale také vzájemná pomoc a odpovědnost. (Hartl, Hartlová, 2015, s. 512)

Nelze opomenout definici známého britského sociologa Anthony Giddense, jehož Sociologie je nejuznávanější učebnicí ve svém oboru: „Rodina představuje skupinu osob přímo spjatých příbuzenskými vztahy, jejíž dospělí členové jsou odpovědní za výchovu dětí.“ (Giddens, 1999, s. 156)

Rodina tvoří základní prvek společnosti, vždy měla ve společnosti svůj význam a místo. V životě každého jedince má svou nezastupitelnou roli. I když se rodina v průběhu historického vývoje různě měnila, její hodnoty zůstávají stejné. A přesto, že v ní dochází ke změnám, je stabilizujícím prvkem celé společnosti.

Člověk údajně vynalezl rodinu, při zjištění, že se nedá nikomu věřit. To už je hodně dávno, nicméně od té doby nebyl schopen nikdo nic lepšího vymyslet. Ani doba postmoderní.

Když přijdou zlé časy, je rodina takovou krabičkou poslední záchrany. (Možný, 2002, s. 25)

Snad jedinou sociální skupinou, která se přizpůsobuje tolika neustále se měnícím odlišnostem na poměrně malém prostoru a v docela krátké době, je právě rodina. Přirozeně si rodina prochází určitým vývojem, spojeným s krizemi, či stresem. Asi každý z nás již slyšel rčení, že přátele si můžeme vybírat, rodinu nikoliv. (Satirová, 1994, s. 187, 263)

1.1 Historie rodiny

Rodina je historicky i kulturně významným a důležitým a také proměnným útvarům. Můžeme se setkat s různými typy rodinných struktur a s rozmanitým uspořádáním demografických ukazů v rodinách v nejrůznějších obdobích a nejrůznějších společnostech. Stejně tak platí, že určité vzory rodinného života se nachází v historii ve všech známých společnostech. Rodina se tímto pro vědce jeví, jako velmi lákavý předmět studia. Zároveň je možno rodinu využít jako jedno z hledisek, podle nichž je možno porovnávat navzájem nejen jednotlivé kultury, ale i jednotlivé etapy v rozvoji jedné kultury. (Horská, et al., 1990, s. 7)

Nejstarší lidé žili ve skupinách, které byly spojeny pokrevním přípuzenstvím. Spojovací článek mezi nejstaršími zástupci druhu *Homo sapiens* k *Homo sapiens sapiens* tvoří skupina neandrtálců, kteří byli nesmírně heterogenní. (Horská, et al., 1990, s. 11)

Člověk dnešního typu se na naší planetě objevuje od mladší *doby kamenné*. Téměř s jistotou lze hovořit o tom, že tento člověk žil ve skupinkách, které byly pokrevně spřízněné. Lidé se v té době živilí sběračstvím – ženy a lovem – muži. (Matoušek, 2003, s. 24-25). Lidé se stmelovali na základě společného původu, začínají vznikat rody, kde jsou lidé pokrevně příbuzní, spojeni hospodářsky a společensky. (Klabouch, 1962, s. 12) Oteplování klimatu vedlo k usazování se na jednom místě, lidé tak mohli pěstovat rostliny a chovat zvířata. Tato změna označována jako neolitická revoluce vedla k existenci tzv. *neolitické kultury*, postavené na ženských hodnotách. (Matoušek, 2003, s. 24, 25) Za jeden z důsledků neolitické revoluce je možné označit populační růst. Změnil se způsob obživy, lidé přešli k zemědělství a vedly usedlý způsob života, bylo tak možno zvládnout i několik malých dětí. (Horská, et al., 1990, s. 12) S postupujícím rozvojem řemesla, obchodu a vojenství se do popředí rodin i celé společnosti dostávají muži, v té době také stoupá počet dětí v rodinách. (Matoušek, 2003, s. 24, 25) Dochází k významným změnám ve společnos-

ti, kdy se mění poměr mezi mužem a ženou. Role muže v procesu výroby roste a žena se věnuje spíše přípravě potravin a práci v domácnosti. *Matriarchát* tak by postupně zvrácen v *patriarchát*. Otcovské velkorodiny se postupně mění na malé individuální rodiny - malorodiny. (Klabouch, 1962, s. 17-19)

V době předklasické, tj. v 8. až 7. st. př. n. l. se *řecká společnost* organizovala podle rodů. Jednalo se o soubor rodin, muži odvozovali od společného předka svůj původ. Rod měl krále, společnost byla přísně patriarchální. Dítě po narození otec prohlédnul a měl možnost ho nepřijmout, pokud našel viditelnou vadu. Řecká společnost tehdy nutila muže ke sňatku, při odmítnutí hrozil muži trest. Muži se neženili z lásky, ale pro mužského následovníka, k udržení rodinného kultu. Ženy byly v rodině podřízené, vzdělávaly se minimálně. Vdané ženy pečovali o domácnost. *Římané* si ve svých raných dějinách rodinu cenili tak, že kolem roku 450 př. n. l. sestavili svůj první kodex práva nazývaný Dvanáct desek, rodinu v něm prohlásili za primární jednotku společnosti. S krizí římské republiky nastává i krize římské rodiny. Císař Augustus vydal na posílení tradičních rodinných pout sérii zákonů, tento císařův projekt však neslavil úspěch. (Matoušek, 2003, s. 27, 28)

Jak vypadala rodina v raném *středověku*, je těžké vypátrat, k dispozici jsou jen zmínky v kronikách a archeologie. Slované přišli na naše území okolo 5. stol. př. n. l., žili v malých vesnicích a hradištích. Provozovali zemědělství a slovanská rodina byla přísně patriarchální. Ve středověku byla rodina institucí, bez které prakticky nemohl jedinec existovat. V Kosmově kronice české je středověká rodina popsána jako rozsáhlá, patriarchální, či kmenová, jednotlivec je pod vedením hlavy rodiny utlačován. Ve středověku bylo běžné soužití širší rodiny, vzhledem k nízkému věku lidí však byla tří nebo čtyřgenerační rodina vzácností. I ve středověku trvá vedoucí postavení muže, necitelnost vůči nenarozeným a malým dětem. Rodina je jednotkou nejen společenskou, ale také výrobní a výchovnou. (Matoušek, 2003, s. 29-32) Pro další vývoj manželského a rodinného života ve společnosti bylo charakteristické vtažení společenských vztahů pod nadvládu křesťanské církve. I když církevní a světské právo bylo vzájemně propojeno, trvalo dlouho, než církev prosadila své nároky a hlavní zásady křesťanského učení o rodině a manželství. Jednalo se o posvátnost manželského svazku s přísnou monogamií a nerozlučitelností manželství. (Klabouch, 1962, s. 58) Ve středověku byla rodina základní jednotkou společnosti, plnila řadu funkcí, např. reprodukční, výchova dětí, správa majetku, vyráběla, konzumovala, pomáhala si a ochraňovala členy rodiny navenek. Byla jádrem domácnosti, což byla skupina osob, jež společně

bydlely, členové byly příbuzní, žili z výnosu společného hospodaření. (Horská, et al., 1990, s. 219)

V době evropského *novověku* (18. stol.) dávají někteří myslitelé najevo dosud neexistující zájem o rodinu. Vrcholí boj za ženskou emancipaci a rovného postavení žen a mužů, od tohoto momentu začíná rozpad patriarchální rodiny. Novověká industrializace přenáší práci z rodiny do továrny, soustřeďuje obyvatele do měst. (Matoušek, 2003, s. 32-34) Revoluční buržoazie má snahu odstranit omezení ozavřených sňatků, prosazuje posvětštění právního režimu manželství a rodiny, zavedením občanského sňatku. Začínají se vytvářet nový typ manželství a rodiny, začlenění žen do výrobního procesu umožňuje vytvářet rodinné vztahy na základech rovnosti a spolupráce. (Klabouch 1962, s. 114, 238) Muž přestává být jediným živitelem rodiny, jeho prestiž v rodině začíná klesat, začínají se stírat rozdíly mezi ženami a muži. Rodina ztrácí pevné společenské postavení. Na konci 19. století manželé opouští model rodiny s více dětmi a přechází k regulované reprodukci, s ideálním počtem dvou dětí. (Matoušek, 2003, s. 32-34) Průmysl a městský způsob života měl podíl na vytvoření nového typu průměrné evropské rodiny, kdy děti opouštějí brzy rodné hnízdo a už se tam nevrací, rodiče toho dětem nemouhou mnoho poskytnout. Odrostlé děti nejsou po ruce, když rodiče potřebují ve stáří pomoc, soužití rodičů není stabilní a souladné. Pro Augusta Comta je rodina jakýmsi motorem morálního pokroku, proto zavrhoval rozvod, jako násilný zásah do vztahu manželů. Muž měl podle něj v rodině podle přírodních věd morální i intelektuální převahu. Úkolem ženy v životě bylo zachovat rodinu. V sedmdesátých letech 19. století již nepropaguje žádná z městských sociálních vrstev ideál tradiční rodiny, kde její členové nalézají celoživotní ochranu a teplý domov. Tomuto trendu se přizpůsobuje i rodina venkovská. Dle Horské et al. (1990), je žena klíčovou postavou změn ve způsobu rodinného soužití v Evropě. (Horská, et al., 1990, s. 384-387)

1.2 Rodina, její vývoj do současnosti a její proměny

Dle Giddense (1999) Lawrence Stone sledoval vývoj života rodiny v Evropě od jejich tradičních forem až po moderní. Rozlišil tři fáze v období 16. - 19. století. v první fázi převládá nukleární rodina, v malých domácnostech, která udržuje úzké vztahy se svými příbuznými a se svou komunitou. Citové prožitky blízkosti tehdy nebyly normou a pohlavní styk byl považován spíše za nutnost k plození dětí. Právo jedince svobodné volby bylo podřízeno zájmům rodičů. Druhá, přechodná fáze se vyskytovala v 17. - 18. století, nukleární rodina zde byla již zřetelněji vymezenou, rodinné vztahy se odlišily od vazeb

k ostatním příbuzným nebo sousedům. Byl zde rostoucí důraz na mateřskou i rodičovskou lásku. Ve třetí fázi se postupně rozvinul ten typ rodiny života, který známe ze současné západní společnosti. Rodina je spjatá úzkými citovými vazbami, které se v domácnosti těší soukromí a je soustředěna na výchovu dětí. Tento vývoj je spojen s rozvojem citového individualismu, což znamená, že se vytváří manželství na základě osobní volby, vycházející z lásky nebo sexuální přitažlivosti. Odděluje se pracoviště a domov, tím rodina přestává být místem výroby hmotných statků a je hlavně místem jejich spotřeby. (Giddens, 1999, s. 157, 158)

První světová válka například vnesla do rodinného života demoralizaci a urychlila jeho krizi. Poklesl počet uzavíraných sňatků a katastrofálně se snížila porodnost, nepřítomností mužů v rodině bylo rozvráceno mnoho manželství, domácností. (Klabouch, 1962, s. 162)

Industrializace společně z urbanizací představovaly první etapu probíhajícího rozpadu tradiční vícegenerační venkovské rodiny. Charakteristickými rysy rodiny v Evropě v *druhé polovině dvacátého století* se stávaly volnost při uzavírání sňatku, snížení věku při vstupu do manželství, uvolnění zákonodárství týkající se rozvodu a s tím související rozvodovost, rozvoj antikoncepce, plánování rodičovství, prodlužování délky života a trvání rodiny po odchodu dětí, vzestup opakovaných uzavírání manželství. Také se častěji vytvářely partnerská nesezdaná soužití a stoupl podíl dětí narozených mimo manželství. Také vzrostla kvalifikace žen a jejich zaměstnanost. Tradiční vícegenerační patriarchální modely rodiny jsou nahrazeny modelem rodiny, která odpovídá realitě závěru století dvacátého. V té době jde spíše o rodinu nukleární se vzdělanými partnery, zaměstnanou ženou, malým počtem dětí s ohrožením rozpadu manželství rozvodem. (Horská, et al., 1990, s. 402)

Podobně jako v jiných státech Evropy, bylo období *po druhé světové válce* v ČR z hlediska chování v rodině ve znamení „baby boomu“. Vzhledem k ekonomickým a politickým poměrům rodinu lidé vnímali jako jejich hlavní oblast realizace. Vzhledem k liberální legislativě v rozvodech, nedostatečné osvětě v sexuální oblasti, často sňatky uzavřené v důsledku těhotenství ženy, vedly k nemalému množství rozvodů. (Kraus, 2008, s. 79)

Husákov režim v době po sovětské okupaci se snažil získat legitimitu, přidal delší mateřskou dovolenou. Populace byla znechucena atmosférou probíhající normalizace a stahovala se tedy do rodin. V tomto období se také matky z poválečného baby boomu rozhodovaly o dalším dítěti. Tyto tři faktory přinesly jednu z největších populačních vln v české společnosti. (Možný, 2002, s. 22)

V Evropě v socialistických zemích vstupuje do manželství více osob než v zemích kapitalistických. V socialistických zemích dochází k uzavírání sňatků většinou dříve, věk vstupu do manželství je nižší. Mezi faktory, které toto ovlivňují, patří výraznější pomoc společnosti novomanželům (novomanželské půjčky), kratší příprava k povolání (menší podíl absolventů SŠ a VŠ), v zemích západní Evropy byla pro muže nutnost v době uzavření manželství již vytvořené jakési zázemí. (Horská, et al., 1990, s. 405)

Základním rysem evropské monogamní rodiny v této době je snižující se stabilita, jejímž důsledkem je vysoká rozvodovost. I přesto, že se vytváří nové modernější vztahy mezi mužem a ženou, nároky, které jsou kladené jedním partnerem na druhého, jsou vyšší. Citové zázemí rodiny se oslabuje a toto postihuje nejvíce děti. Přibývá také tzv. sociálně osiřelých dětí, což znamená, že tyto děti žijí pouze s jedním rodičem (především matkou). Jak uvádí Horská (1990) z různých výzkumů vyplývá, že děti vyrostlé v manželství, které se ropadlo, se častěji rozvádějí. Důvodem toho je, že neměly možnost v době dospívání získat vzor o fungování v úplné rodině a rozdělení rolí manželů. Tím pádem mezi mladými dochází k roustoucímu podílu neformálních partnerských svazků. I přes tuto skutečnost bude pro většinu lidí do budoucna rodina a děti představovat významnou hodnotu, prostředí k seberealizaci v oblasti předávání tradic a životních postojů. Ve způsobu rodinného života v moderní rodině se promítá více změn – právní, společenské, ekonomické i kulturní. Vývoj rodiny je poznamenán vnějšími zásahy. (Horská et al., 1990, s. 410, 456)

Po roce 1989 společnost získala svobodu, která znamenala pro společnost šok. Veřejné prostory se otevřely a nabízel nové možnosti, mít děti naproti tomu znamenal vyšší náklady. Mladá generace mohla cestovat, studovat, podnikat, hranice se otevřely. České dívky přestaly na mateřství spěchat. V devadesátých letech všechny ročníky, které dospěly do věku, kdy bylo dříve obvyklé mít děti, mateřství odkládaly. Nový režim však s sebou přinesl nejen větší nabídku možností, ale také větší míru rizika. Reakcí byla větší rozvodovost a rostl i podíl dětí narozených mimo manželství. I přesto však čtyři z pěti Čechů pokládají založení rodiny za to hlavní ve svém životě. (Možný, 2002, s. 23-24)

Moderní doba osvobodila lidi od starých vazeb na místní komunitu, společenskou třídu a podřízenosti vrchnosti a církve. Předindustriální společnost se některým kritikům jeví jako ztracený ráj, je nesporné, že industriální rodině dnešní doby se stát a jiné instituce vměšují do i tak již ubývajících kompetencí. Svou funkci výchovnou si rodina dnes udržela jen vůči nejmenším dětem a zde se jeví jako nezastupitelná. Rodina je místem uspokojování (i frustrování) citových potřeb, také je místem rozdělování ekonomických hodnot, konzumu a

rekreace. Nová doba posílila také význam rodiny jako zázemí a útočiště před vnějším světem. Rodina je protiváhou veřejného prostoru. Je také společenstvím dávajícím příležitost k uplatňování trvalých hodnot. Nejcenějším, co rodina dneska dětem předává, již není majetek, ale vzdělání. Úlohu zprostředkování kulturních hodnot rodina vykonává nepřímo, volbou školy. V ostatních případech ji rodina tuto funkci vykonává v konkurenci se sdělovacími prostředky. (Matoušek, 2003, s. 34)

Přes všechny problémy a nástrahy, kterými si rodina ve svém vývoji v historii prošla, zůstává i na začátku nového století těžko nahraditelnou a nepostradatelnou institucí nejen pro dospělé, ale hlavně pro děti. Má nezastupitelnou funkci při předávání hodnot z generace na generaci, je nejvýznamnější činitel socializace, stojí na počátku rozvoje osobnosti a v rozhodujících fázích má možnost ho ovlivňovat. Česká rodina procházela v posledních desetiletích velmi zajímavým vývojem. V dnešní rodině přestávají platit tradiční kritéria, uzavření sňatku není podmínkou pro založení rodiny. V důsledku toho se rodí přibližně třetina dětí mimo manželství. Přesto i taková soužití mohou fungovat jako rodina, pokud splňují její další znaky – členové rodiny bydlí společně, spolupracují mezi sebou při společensky uznávané dělbě práce. Vymezení rodiny je tudíž takové, že se jedná o strukturovaný celek, smyslem, účelem a náplní jehož je utváření bezpečného, stabilního prostoru, prostředí pro sdílení. Jedná se o přirozené prostředí, do něhož se člověk narodí, nemá jiné volby, přejímá to, co mu rodiče připravili. (Kraus, 2008, s. 79)

Pro *současnou rodinu* je dle Možného (2003, s. 41) *typické* spojení nukleární rodiny s rodinou ženy. Také se zde prosazuje vzájemná zastupitelnost matky s otcem v domácích pracech, přesto však větší díl stále vykonávají ženy. Současná česká rodina je vlastně rodina zaměstnané ženy. Pro většinu rodin je zaměstnání ženy stále ekonomickou nutností, málokterá z rodin stačí pouze s jedním platem. Žena je tak přetížena požadavky ze zaměstnání a rodiny.

Proměny současné rodiny mají vliv také na sociální roli rodičů. Žena již přebírá některá práva i povinnosti v rodině a děti se také aktivně podílí na rodinném životě. Vztahy mezi dětmi a rodiči nejsou jen v rovině autority a podřízenosti, ale spíše na úrovni přátelství. Do pozadí ustupují tradiční výchovné metody, jsou nahrazovány výměnou názorů, přesvědčováním, či sdělováním stanovisek. Autoritativní rozhodování nahrazuje diskuse většinou všech členů rodiny. Otec práci přenáší mimo domácnost, děti tráví více času s matkou a ta soustřeďuje do svých rukou stále více rozhodnutí, tykajících se dětí, dochází k poklesu otcovy autority. Pokles autority otce v rodině neznamená ztrátu jeho významu pro rodinu,

protože přítomnost obou rodičů je pro děti nenahraditelná. Nyní však stále více žen vstupuje do pracovního procesu a mladí otcové se ve stále větší míře podílí na výchově dětí a chodu domácnosti. Podíl otce a matky na socializaci dítěte je nyní trochu problém, hlavně pokud se oba rodiče snaží realizovat ve své profesi. Oba rodiče jsou také vzorem pro budoucí partnerský vztah dítěte, které je sleduje a učí se na nich. Jedním z nejdůležitějších úkolů socializace dítěte je jeho identifikace s pohlavím. Pokud dominuje v rodině osoba opačného pohlaví, může toto u dítěte dojít k nesprávné identifikaci, což by mohlo mít za následek poruchy, či zapříčinit neúspěch při výchově vlastních dětí. Rodina je tedy v rámci socializace nejen prostorem pro socializaci dítěte, ale také členů rodiny, také je modelem pro osvojení sociální role muže a ženy, matky a otce. V procesu rodinného kontaktu se v rámci rodiny utváří jakási hodnotová a psychická atmosféra, ovlivňující všechny členy rodiny. Pro každého jedince je rodina opěrným bodem, kde hledá bezpečí a vzájemné porozumění. (Kraus, Poláčková, 2001, s. 81-82)

Naše životy v rodině jsou řízeny nejen našim svobodným rozhodnutím, odehrávají se také v určitých společenských podmínkách, chování a významech, s tím spojenými. Očekávání se vztahují k věku, ve kterém se žena vdá a muž ožení, dále se očekává, kdy budou mít děti a v jakém počtu, jak dlouho děti budou žít v původní rodině, kdy by měly odejít a osamostatnit se. Tato společenská očekávání mají normativní důsledky. Lidé, kteří se od těchto očekávání liší, jsou považováni za podivné či snad přímo problematické. Cyklus rodinného života prošel v průběhu posledních generací změnami. Jak již bylo zmiňováno, ve 20. století se prodloužila délka života, rodí se méně dětí, dochází k častějším rozvodům a dalším sňatkům. Tyto proměny životního cyklu rodiny souvisí do velké míry s proměnami rolí žen. Identita ženy byla nejdříve určována tradičně převážně funkcemi v rodině, emancipací začalo docházet ke změnám, ženy začaly nacházet své možnosti i mimo rodinu a začaly se pomalu prosazovat na trhu práce. Nyní jsou ženy přetíženy dvojí rolí, kdy byly zrovno právně na trhu práce, avšak nedošlo ke změnám v rodinném životě. (Gjuričová, Kubičková, 2003, s. 100)

Ústřední úlohou procesu socializace v rodině je především příprava dětí a mladistvých na vstup do života. Dítě nezůstává jen pasivním článkem, projevuje svou vůli, zájmy, přání, orientaci. Dnes je také významný prvek působení mladší generace na starší. Protože se prodlužuje soužití mladé, střední a starší generace, roste také dosah působení dětí a mládeže na rodiče a prarodiče. Do jisté míry je socializační funkce rodiny důležitější pro staré členy domácnosti než pro mladé, neboť intenzita jejich sociálních kontaktů klesá a oslabuje

se. V generační struktuře rodin, ovšem socializace dětí je prvořadým úkolem. Proces socializace je proces, kdy členové rodiny působí na sebe vzájemně, včetně kladných i záporných vzorů a vlivů. V tradiční společnosti byli její členové ochráněni pevně danými pravidly, před působením inovací. Současná sociologie hovoří o konkurenčním rozštěpení socializačních mechanismů, kdy různí socializační činitelé (rodina, škola, masová média apod.) působí protikladné socializační tlaky. V masové společnosti jsou těmto různým a často rozporným tlakům vystaveni všichni. (Kraus, Poláčková, 2001, s. 80-81)

V rodinných vztazích nacházíme odraz bio-sociálních, společenských a emočních vztahů. Nejvýrazněji se tyto projevují v příbuzenské instituci. Osobní vztahy a snimi související majetkové vztahy mezi manžely, mezi rodiči a dětmi, nebo i vztahy, které je napodobují a nahrazují, upravuje souhrn právních norem - rodinné právo. Jeho předmětem jsou tři základní druhy vztahů v rodině: vztahy mezi manžely, mezi rodiči a dětmi, mezi dětmi a dalšími osobami, které nahrazují nebo doplňují péči rodiče. Od 1. 1.2014 je rodinné právo součástí občanského zákoníku, v jeho druhé části, pod paragrafy číslo 655 až 975. Obecné pojetí rodiny se nezměnilo, díky principu rodinného práva, kterým jsou regulovány všechny rodinně právní vztahy. Pojem principy rodinného českého práva se rozumí soubor nejobecnějších právních zásad. Jsou natolik obecné, že jejich platnost je trvalá, obecná a nepodléhá ideologickým vlivům. Mezi tři principy českého rodinného práva patří: princip blaha dítěte, rovnosti subjektů, vzájemné pomoci. (Holá, 2014, s. 14-15)

Dle Matějčka (2005) se rodina může stát tou samou rodinou, když se přestěhuje, nemůže být tou samou rodinou, pokud se něco stane dítěti, matka se stane závislou na alkoholu, otec naváže jiný citový vztah a zanedbává rodinu apod. Rodina jako systém, či v tomto případě mikrosystém, je zapojena do většího společenského systému. K němu patří příbuzenstvo, a všichni ostatní, co rodinu obklopují a jsou s ní v kontaktu – přátelé, sousedé. Tito rodině pomáhají, chrání ji, nutně ji ovlivňují a sami jsou také z její strany ovlivňováni. Rodině pomáhají, chrání ji, ale také ji mohou rušit a zatěžovat svými nároky. Rodina prochází změnami, například narození dítěte a nemůže po nich být tím, čím byla před nimi. Tyto změny a události se nazývají „kritické události“, přinášejí určité nároky, zátěže a streasy. Jejich zvládnutí vyžaduje mobilizaci obranných sil, také ovládnutí patřičných adaptačních strategií. I rodinný systém, zatížený a narušený, či ohrožený kritickou událostí má snahu se stabilizovat a obnovit svou funkci. (Matejček, 2005, s. 360)

Úspěšné vztahy, dle Satirové (1994), lze popsat jednoduše. Dospělí v rodině jsou tým, který spolupracuje, jsou k sobě navzájem otevření, vzájemně se ctí a respektují, uznávají vzá-

jemně jeden druhého, jsou si vědomi jedinečnosti druhého i své stejnosti, rostou a učí se ze svých odlišností. Pracují na hodnotách a chování, které chtějí naučit své děti. Konflikty a jejich řešení se stává prostředkem růstu. Nová generace se učí tím, že pozoruje v dětství, dospělé kolem sebe.

1.3 Vlatnosti rodiny, rodinné mýty a rituály

Rodina se v západní společnosti dle Giddense (1999) vyznačuje následujícími vlastnostmi:

1. **Je monogamní** – což je stanoveno zákonem, ale současný model je spíše sériová monogamie, kdy jedinec vystřídá několik manželských partnerů.
2. **Manželství vychází z představy romantické lásky** – dominuje citový individualismus, je předpokladem, že podmínkou sňatku je vzájemná přitažlivost. Lásky je považována za přirozenou součást lidské existence, realita však může být jiná, odlišná od představ a nenaplněná očekávání manželů se mohou odrážet ve stále vyšší rozvodovosti.
3. **Rodina je obvykle patrilinéární a neolokální** – patrilinearita spočívá v brání jména pro děti po otci. Neolokalita znamená, že se nová rodina stěhuje na nové místo, do nové domácnosti.
4. **Rodina má nukleární charakter** – domácnost tvoří dva rodiče a jejich děti, znamená to však, že by rodina byla úplně izolována. (Giddens, 1999, s. 160)

Systém přesvědčení, které zřejmě nevědomě ovlivňují chování v rodině, jsou **rodinné mýty**, jež můžeme dělit: hestitické (pozitivně vyladění) a dyshestické (negativně působící). Například mýtus pedocentrický, ten požaduje plné zaměření na děti a jim leccos obětovat. Další takový mýtus je „vystačíme si sami“, „lásky hory přenáší“ apod. **Rodinné rituály** mají ochranné, pomocné a stabilizační funkce, jako je například stolování, večerní usínání, pusů dětem, vánoce, slavení narozenin. Jsou to vlastně pro rodinu specifické a ustálené způsoby činností a jsou citlivou a choulostivou záležitostí. (Kimplová, 2008, s. 22)

1.4 Charakteristické znaky současné rodiny

K charakteristickým znakům současné rodiny dle Krause (2008) patří následující.

1. Proměny současné rodiny se odrazily v sociálních rolích rodičů. Dlouhodobá a složitá *demokratizace uvnitř rodiny* zapříčinila, že muž ztrácí v rodině výsadní postavení. Žena získává některá práva, ale též povinnosti, které dříve náležely vyhradně

muži. Děti se také aktivně zapojují do života rodiny, vztah mezi rodiči a dětmi je spíše partnerský. Poklesem autority otce v rodině však neztrácí na významu v rámci rodiny. Rodiče, kteří se vzájemně ve svých rolích doplňují, jsou pro děti nenahraditelní. Oba rodiče se tak stávají vzorem pro možný budoucí partnerský vztah, který dítě od narození sleduje a na němž se samo učí, jak vztah vypadá a jaká mohou být pravidla fungování.

2. *Rodina se často dostává do jisté izolovanosti*, žije tak uzavřena před vnější společností, což je důsledek tendence odděleného života generací v rodině a poklesu významu vztahů mezi sousedy, také se jedná o jakýsi únik od dnešního přetechnizovaného a medializovaného světa do „klidu“ rodiny.
3. *Rodina se zmenšuje*. Zvyšuje se počet osob, které žijí v jednočlenné domácnosti a počet osamělých žen s dětmi. Rodina je méně stabilní, stává se citlivější na nejrůznější otřesy. Neexistuje vnější ukotvení v širší společnosti a to má za následek, že jakýkoliv konflikt nebo problém uvnitř rodiny ji vychyluje z rovnováhy. Rychle měnící se situace může ohrozit rodinný svazek.
4. *Dezintegrace* je dalším charakteristickým rysem. Téměř ve všech rodinách ubývá chviliek, kdy se rodina schází pohromadě, za účelem sdělování si zážitků, radostí i starostí. Naopak v rodinách se často členové jenom potkávají, přestávají komunikovat. Rodiče si vedle rodinného života vytváří další, dětem pak nezbyvá než si žít svůj vlastní život – *atomizace života v rodině*.
5. Na životním stylu v rodině se silně podepisuje *zatížení rodičů pracovními aktivitami*, což má za následek *značné časové zaneprázdnění*. Výsledkem je bohužel vyčerpání, nedostatek času na relaxaci a na společné prožité chvíle s dětmi. Rodiče se snaží toto často kompenzovat vysokým kapesným, či přísunem materiálních prostředků. Toto se pak samozřejmě odráží v hodnotovém systému a charakterových vlastnostech dětí. Což může v důsledku přispět i k jejich deviantnímu chování.
6. Tahle situace také souvisí s tím, že *model současné rodiny je stále častěji dvoukariérový*. Je to důsledek emancipace, bohužel však vede i k rozpadu rodin.
7. Česká republika patří k zemím s *nejvyšším výskytem rozvodů*. Každé druhé manželství se rozpadá, bez zahrnutí nesezdaných párů. Ročně tak ztrácí bezprostřední kontakt s jedním rodičem přes tři tisíce dětí. Slýcháme názor, že dítě nemusí vyrůstat v úplné rodině, nicméně rozvod ovlivňuje duševní zdraví dítěte a jeho osobnostní rozvoj. Důsledky této krize kolem rozvodu si dítě může často nést do dalšího živo-

ta. Rozvody znamenají i nová manželství, rodiče se mohou také střídat, nejvíce toto odnáší opět děti.

8. Zanedbatelná není také *diferencovanost rodin podle socioekonomické úrovně*. V nižších příjmových rovinách se koncentruje mnoho domácností. Půjčkami se tyto domácnosti místo pomoci ve finanční situaci spíše zadluží a hrozí jim tak sociální vyloučení. Toto se neprojevuje pozitivně v socializačním procesu, děti ze sociálně slabých rodin mohou být šikanovány, v takových rodinách se může objevovat také deviantní chování. Do této složité situace se dostávají hlavně mladé rodiny s dětmi. (Kraus, 2008, s. 83-86)

1.5 Trendy v rodině

Kam současná česká rodina spěje?

Touto otázkou se zabývají psychologické i sociologické studie. Vývoj současné české rodiny je charakterizován těmito současnými trendy:

- Tendence odkládat sňatky a zakládat rodinu
- Zakládat rodinu bez sňatku, neformálně
- Zvyšování rozvodovosti manželství
- Prodlužování doby, kdy spolu rodiče a děti žijí

Téměř všechny tyto trendy vedou k silicímú prosazování vlastních individuálních zájmů před rodinnými zájmy. (Kimplová, 2008, s. 44-45)

Matoušek (2003) uvádí pro rodinu žijící v postindustriální společnosti tyto trendy:

- Tendence *odkládat manželství a rodičovství* na dobu co nejpozdější.
- Tendence *zakládat rodinu* bez legálního svazku, *neformálně* (v tomto typu soužití jsou lidé údajně spokojenější než páry sezdané, ale časem se jeví jako méně stabilní, proto vyspělé státy upravují legislativu chránící zájem dětí narozených mimo manželství).
- *Zvyšování rozvodovosti*.
- *Klesající ochota* lidí rozvedených *vstupovat do dalšího svazku* a mít ještě děti.
- Tendence *omezování počtu dětí* v rodinách, eventuálně nemít děti vůbec.
- *Prodloužení doby, kdy spolu děti a rodiče žijí*. (Matoušek, 2003, s. 35)

Téměř všechny trendy uvedené výše poukazují na prosazování svých individuálních zájmů nad zájmy rodiny. Popsané tendence byly poprvé zaznamenány ve 30. letech našeho století, po druhé světové válce byly oslabeny a znovu se projeví v 60. letech. Další léta tento vývoj prudce akcelerovala.

Po celém světě se projevuje trend k osamostatnění rodin nukleárních, vyčleňujících se z rozšířených rodin. Toto v roce 1963 ve své knize popsal William J. Goody a výzkumy následujících desetiletí toto jen potvrzují. Mezi nejvýznamnější trendy ve vývoji rodiny, k nimž dochází po celém světě, patří:

1. Pokles významu rodin rozšířených a jiných příbuzenských skupin.
2. Všeobecný trend ke svobodné volbě partnera pro manželství.
3. Větší uznání práva žen na rozhodování ve věci vstupu do manželství, tak i v záležitostech, týkajících se rodiny.
4. Příbuzenských sňatků ubývá.
5. Ve společnostech velmi striktních, se prosazuje více sexuální svobody.
6. Všeobecně se rozšiřují práva dětí. (Giddens, 1999, s. 159)

Tvář rodiny v současnosti dle Krause a Poláčkové (2001) poznamenala řada skutečností a momentů:

- Mnoho funkcí rodiny přebírají jiné sociální instituce. Rodině zůstávají jen některé kompetence.
- Oblast rodiny základní začíná ztrácet svou ritualizovanou podobu. Legalizace partnerství není podmínkou založení rodiny, zvyšuje se podíl partnerských soužití bez uzavření manželství.
- Snižuje se stabilita rodiny. Dochází k nárůstu rozvodovosti, 40% manželství končí rozvodem. Příčiny mohou být subjektivní (manželství založená na emočních základech) nebo objektivní (emancipace, ateismus).
- Dochází ke změně celkové struktury rodiny. Nejenže klesá počet dětí v rodinách, ale omezuje se vícegenerační soužití. Roste počet jednočlenných domácností.
- Rozvoj antikoncepce a plánované rodičovství.
- Prodlužuje se délka života a trvání rodiny i po odchodu dětí. Rodiče s dětmi také déle žijí ve společné domácnosti. Roste socializační vliv mladé generace na starší členy rodiny.

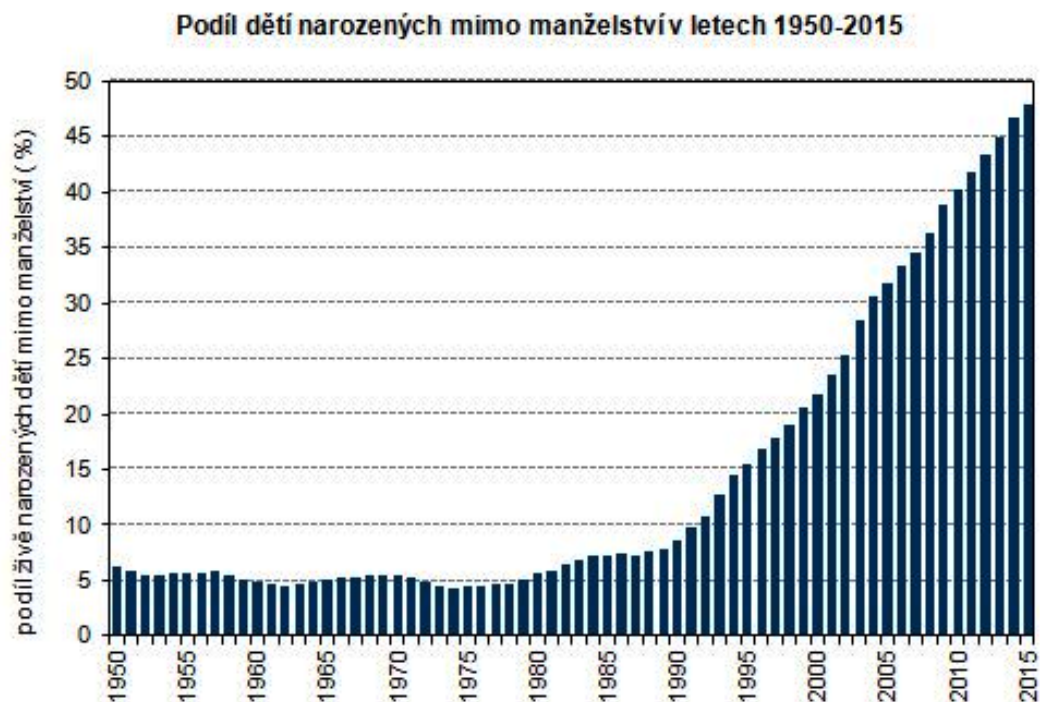
- Dochází k proměnám v cyklu rodiny. Rodiče mají při pořízení dětí vyšší věk, děti se rodí po určité době trvání manželství nebo partnerství, prarodiče jsou stále starší osoby, v dnešní době ještě často zapojeny do pracovního procesu.
- Rostou nároky na čas rodičů, který stráví v pracovním procesu. Tím se zkracuje čas, který rodiče mohou strávit s dětmi. Nerespektování priorit dočasného trávení času v rodinách s malými a předškolními dětmi je závažné. Vedle tohoto je další problém v kvalitě společně tráveného času (užívání médií v rodinách).
- Přibývá také dvoukariérových manželství v důsledku vzdělanosti a kvalifikovanosti žen. (Kraus, Poláčková, 2001, s. 83-84)

1.5.1 Trend nízké porodnosti

Hledáním důvodů nízké porodnosti v Česku v současnosti a s tím související i nízké sňatečnosti se v posledních letech zabývala spousta autorů (např. Rychtaříková, Kuchařová a Tuček, Fialová, Hamplová, Kučera a Vymětalík, Možný, Rabušic), jejich názory se sice liší, ale souvisejí spolu. Zastánci prvního přístupu (zde patří Rabušic) vidí za vším hlubokou proměnu hodnot a hodnotových preferencí, jež jsou nyní ve skupinách populace mladých, narozených v polovině 70., a na počátku 80. let. Ta byla umožněna politickou změnou v roce 1989. Naproti tomu zastánci druhého přístupu (zde patří především Rychtaříková) jsou přesvědčeni, že příčinou změn v reprodukčním režimu obyvatelstva je snížená úroveň sociálního zabezpečení, nižší životní úroveň obyvatelstva, hrozící nezaměstnanost, tedy že za změnou reprodukčního chování je pragmatická reakce na vysoké náklady přeměny naší společnosti. Ani jednomu z autorů se však zatím nepovedlo předložit rozhodující důkazy. (Rabušic, 2001, s. 205)

Níže uvádíme graf a tabulku, které ukazují nárůst počtu dětí narozených mimo manželství v posledních letech. Na obrázku č. 1 vidíme graf, kde je zřejmý raketový nárůst podílu mimomanželských dětí narozených po roce 1989. Obrázek číslo 2 ukazuje tabulku počtu živě narozených dětí dle rodinného stavu matky od roku 2003 do roku 2013. Zde je mimo jiné zřejmý pokles dětí narozených vdaným ženám, v procentech je to 71,5 % v roce 2003 a 55 % v roce 2013. Obrázek číslo 3 nás seznamuje pomocí grafu s průměrným věkem žen při narození dítěte v letech 1950-2015. Zde je patrný pokles věku matek od padesátých do devadesátých let a od devadesátých let dosud naopak jeho opětovný nárůst.

Obrázek číslo 1 – Podíl dětí narozených mimo manželství v letech 1950-2015

(ČSÚ, 2016a)

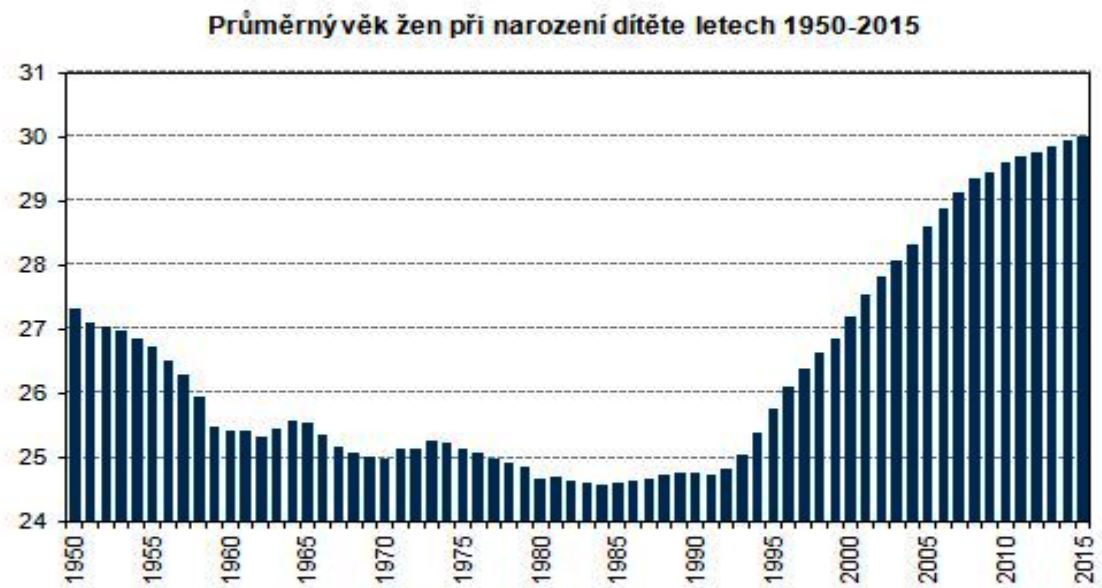
Obrázek číslo 2 – Tabulka živě narození podle rodinného stavu matky, 2003-2013

Tab. 4.3 Živě narození podle rodinného stavu matky, 2003–2013

Rodinný stav matky	2003	2005	2008	2010	2011	2012	2013
Živě narození celkem							
Svobodná	20 753	25 753	35 541	39 529	38 666	40 581	41 655
Vdaná	66 972	69 802	76 113	69 989	63 252	61 488	58 751
Rozvedená	5 668	6 354	7 617	7 389	6 514	6 299	6 134
Ovdovělá	292	302	299	246	241	208	211
Podíl dětí narozených vdaným ženám (%)	71,5	68,3	63,7	59,7	58,2	56,6	55,0
Živě narození 1. pořadí							
Svobodná	15 071	18 685	24 674	26 151	25 554	26 492	26 982
Vdaná	29 282	29 962	30 638	26 594	23 937	23 420	22 619
Rozvedená	978	1 250	1 598	1 564	1 468	1 536	1 463
Ovdovělá	32	33	31	22	30	28	28
Podíl dětí narozených vdaným ženám (%)	64,6	60,0	53,8	48,9	46,9	45,5	44,3

(ČSÚ, 2014a)

Obrázek číslo 3 – Průměrný věk žen při narození dítěte v letech 1950-2015

(ČSÚ, 2016b)

1.6 Funkce rodiny

Rodina ve své existenci zahrnuje mnoho činností. Musí své členy zabezpečit hmotně, pečovat o jejich zdraví, výživu, kulturní návyky, vytváří specifické prostředí pro děti- výchovné a socializační, předává jim kulturní dědictví, vštěpuje morální postoje, směřuje a ovlivňuje je, podporuje a chrání. Funkce rodiny se v průběhu času měnila. Kraus, Poláčková (2008) rozlišují tyto funkce rodiny:

- **Biologicko-reprodukční funkce** má význam nejen pro rodinu, ale také pro společnost jako celek a pro jednotlivce tvořící rodinu. Společnost potřebuje stabilní reprodukční základnu a je tedy v jejím zájmu, aby se narodil takový počet dětí, který toto naplní. Stát z tohoto důvodu zasahuje celou řadou sociálních opatření do péče o rodinu. Význam funkce biologicko-reprodukční je nejen v uspokojování sexuálních a biologických potřeb jedince, ale také v uspokojování potřeb pokračování rodu jedince.
- **Sociálně-ekonomická funkce** rodiny má několik hledisek. Členové rodiny se nejen zapojují do sféry výrobní a nevýrobní, ale rodina jako celek je významným spotře-

bitelem, na kterém je závislý současný trh. Rodina se rozhoduje jak využít materiální a finanční prostředky, investice, výdaje. Rodina se chová jako samosprávný systém s čitelnými prvky solidarity.

- Rodina je také první sociální skupinou, učící dítě přizpůsobovat se sociálnímu životu s osvojováním si návyků a způsobů chování, které jsou běžné ve společnosti. Zde hovoříme o **socializačně-výchovné funkci**. Socializace v rodině je hlavně proces, kterým působí rodiny na své členy (např. ekonomický, kulturní, mravní, sociální, zdravotní aj.). (Kraus, Poláčková 2001, s. 79-81)

Dle Dunovského (1999) funkční rodina musí plnit tyto základní a nejdůležitější funkce, které se v něčem liší od funkcí uvedených výše:

1. **Biologicko-reprodukční funkce** – měla by zabezpečit početí dětí a jejich plození, má tedy vést k zachování lidského rodu, bývá též nazývána sexuální. Mohla by se sice uplatňovat i mimo rodinný život, nicméně v rodině má svůj opravdový význam.
2. **Ekonomicko-zabezpečovací funkce** – tato se vztahuje na všechny členy domácnosti. Týká se oblasti nejen materiální, ale také duchovní, duševní, či sociální. V širším pojetí by měla dávat všem členům rodiny životní jistotu. I přesto, že dnešní rodina se stává jednotkou spotřební, která je závislá na výrobní činnosti společnosti, udržuje si i jisté výrobní prvky. Jedná se o činnosti uvnitř rodiny, například úklid, domácí práce a činnosti, které vytvářejí hmotné zabezpečení rodiny.
3. **Emociální funkce** – tato funkce je velmi důležitá, až nepostradatelná pro citový vztah a citové zázemí. A to nejen pro dospělé, ale především pro děti. Janiš (2008, s. 17) považuje tuto funkci za pocit bezpečí, jistoty a stability. Jedná se o navázání dlouhodobých, hlubokých a citových vazeb mezi členy rodiny a jejich blízkými rodinnými příslušníky.
4. **Socializačně-výchovná funkce** – Dunovský (1999) uvádí, že se jedná o nejvýznamnější funkci rodiny. Spočívá v tom, že o dítě je proječován opravdový zájem v oblasti kvalitní péče, jeho výchovy, přijetí, porozumění mu, dále v oblasti jeho vývoje, potřeb a požadavků. Jde o prosazování nejlepšího zájmu o dítě, jeho prospěch, ochraňuje ho před nepříznivými vlivy, učí ho schopnosti těmto vlivům čelit a překonávat je. Hlavním bodem je prosazování a také ochrana práv dětí, které jsou obsahem Úmluvy o právech dítěte. (Dunovský, 1999, s. 92-93)

Rodinné fungování dle Sobotkové (2007) je vlastně způsob, jakým je rodina schopna plnit své funkce:

- Začlenění jedince do struktury rodiny (poskytování pocitu sounáležitosti, ovlivňování osobní identity, zaměření a smysl života)
- Ekonomická podpora (zajištění základních a rozvojových potřeb pro členy domácnosti)
- Péče, výchova, socializace (umožnění fyzického, sociálního, psychického i duchovního rozvoje dospělých i dětí, zprostředkování sociálních hodnot a norem)
- Ochrana zranitelných členů rodiny (mladých, nemocných, starých, handicapovaných nebo jinak závislých). (Sobotková, 2007, s. 71)

Dle Kimplové (2008) rozlišujeme čtyři základní součásti fungování v rodině, což jsou:

- struktura – počet, pohlaví, věk
- stupeň intimity – důležitost, blízkost, soudržnost
- osobní autonomii – nezávislost, samostatnost, zájem a péče o sebe, seberealizace, ale také izolovanost nebo osamělost
- hodnotovou orientaci (Kimplová, 2008, s. 18)

V této kapitole jsme si ujasnili, jaké funkce může a měla by plnit každá funkční rodina.

1.7 Typy rodiny

Existuje více typologií rodiny, v klasické práci D. Kantora a W. Lehra z roku 1975 jsou rozlišeny tyto tři základní typy:

1. **Uzavřený rodinný systém**, který je typický pevným vnitřním řádem (ustálený prostor, pravidelný čas, stálá energie) jako výchozím bodem pro řád, změnu.
2. **Otevřený rodinný systém** – řád a změna plynou ze vzájemných vztahů relativně pevného uspořádání, které se vyvíjí (pohyblivý prostor, pružná energie, proměnlivý čas).
3. **Náhodný, nepravidelný rodinný systém** – struktury nejsou stabilní (prostor je rozptýlený, fluktuující energie a nepravidelný čas). (Sobotková, 2007, s. 52-53)

Prakticky ve všech společnostech se setkáváme s typem rodiny označovaným sociology a antropology jako **rodina nukleárního typu**. Tato rodina je složena z manželů a jejich dětí, vlastních i nevlastních, kteří žijí ve společné domácnosti. Pokud v domácnosti žijí ještě

navíc i další blízcí příbuzní, hovoříme o **rodině rozšířené**. Součástí takové rodiny mohou být prarodiče, tety, synovci apod. (Giddens, 1999, s. 156-157)

Kraus (2008) k těmto typům přidává ještě **rodinu orientační**, v této rodině jedinec vyrůstá jako dítě. Rodinu, kterou si později dítě samo zakládá je **rodina prokreační**. Z hlediska probíhající socializace je významné, jak se rodina vypořádá s funkcemi, které má plnit. O **rodině funkční** hovoříme, pokud jsou všechny funkce rodiny plněny přiměřeně. V **rodině disfunkční** nejsou některé funkce plněny dostatečně, život rodiny jako celku však není zásadně ohrožen. O **afunkční rodinu** se jedná, pokud rodina nezvládá své základní funkce, vnitřně se rozkládá a je narušován socializační vývoj dítěte. (Kraus, 2008, s. 80)

Aktuální rodina je ta, kterou si člověk založí sám a žije v ní společně s dětmi v roli rodičovské i manželské. Někteří autoři tento typ rodiny označují jako prokreační. Aktuální rodina zpravidla bývá významně ovlivňována rodinou nukleární. Dalším typem rodiny je **rodina rekonstruovaná**, což je rodina znovu obnovená po úmrtí nebo rozvodu. Jednou z forem rekonstruované rodiny je rodina agregátní, kterou tvoří rodina s dětmi z různých manželství. **Družská rodina** (jejíž název byl používán ve starší legislativě a starších pracích) je rodina, kde žijí rodiče bez uzavření manželství a jejich děti. Dnes hovoříme spíše o **neformální rodině** či o volném **rodinném soužití partnerů a dětí**. (Gabura, 2012, s. 33)

Tento trend se v ČR objevuje pořád častěji. Podle ČSÚ je potvrzeno, že od roku 1975 až do roku 2014, narostl počet dětí narozených mimo manželství z 5 % na 45 %. (ČSÚ, 2015)

Na základě úplnosti rodin můžeme rozlišit rodinu na úplnou a neúplnou. V **úplné rodině** jsou oba rodiče a jejich dítě nebo děti. Je to neoptimálnější forma rodinného soužití. **Neúplná rodina** je nejčastěji rodina, kde schází jeden z rodičů. V rámci tohoto typu rodiny rozlišujeme další typy, například rodina s jedním rodičem, který nevstoupil do svazku (svobodná matka s dítětem), rodinu vdovskou a rozvedenou. Nyní se spíše používá terminologie jako **jedno rodičovská rodina** nebo **singl rodiče**. (Gabura, 2012, s. 34)

Dle Gabury (2012) bychom dále mohli rodinu třídit podle původu dětí. V případě rodičů a jejich biologických dětí se jedná o **rodinu biologickou**. **Rodina s osvojenými dětmi**, tam nejsou rodiče biologickými rodiči dětí, ale na základě soudního rozhodnutí mají všechny povinnosti rodičů, stejně jako rodiče biologičtí a mají také trvalý právní status rodiče. **Náhradní rodina**, zde rodiče nejsou biologickými rodiči dětí a nemají ve vztahu k nim právní statut rodiče, péče o děti je realizována formou náhradní rodinné péče. (Gabura, 2012, s. 34)

Za jednotlivými typy rodiny je třeba vidět unikátnost každého rodinného celku i jeho neopakovatelnost. (Sobotková, 2007, s. 53)

1.8 Podíl dětí narozených mimo manželství

Dle údajů ČSÚ se živě v roce **2010** narodilo 117,2 tisíce dětí. Plynule se také zvyšuje podíl dětí narozených mimo manželství, jež poprvé přesáhl **40 %** (40,3 % proti 38,8 % v roce 2009). Neprovdaným ženám se narodilo 47,2 tisíce dětí. (ČSÚ, 2010)

Pro porovnání uvádíme údaje ČSÚ ještě z roku 2016.

Počet živě narozených dětí se dle údajů ČSÚ v roce **2016** třetím rokem v řadě meziročně zvýšil. Celkem se živě narodilo 112,7 tisíce dětí, nejvíce za posledních šest let. Vyšší počet živě narozených připadl zejména na ženy v rodinném stavu svobodná. Poprvé od roku 2009 se však meziročně nesnížil ani počet dětí narozených vdaným ženám. Mimo manželství se celkem narodilo **48,6 %** dětí (o rok dříve 47,8 %). (ČSÚ, 2016)

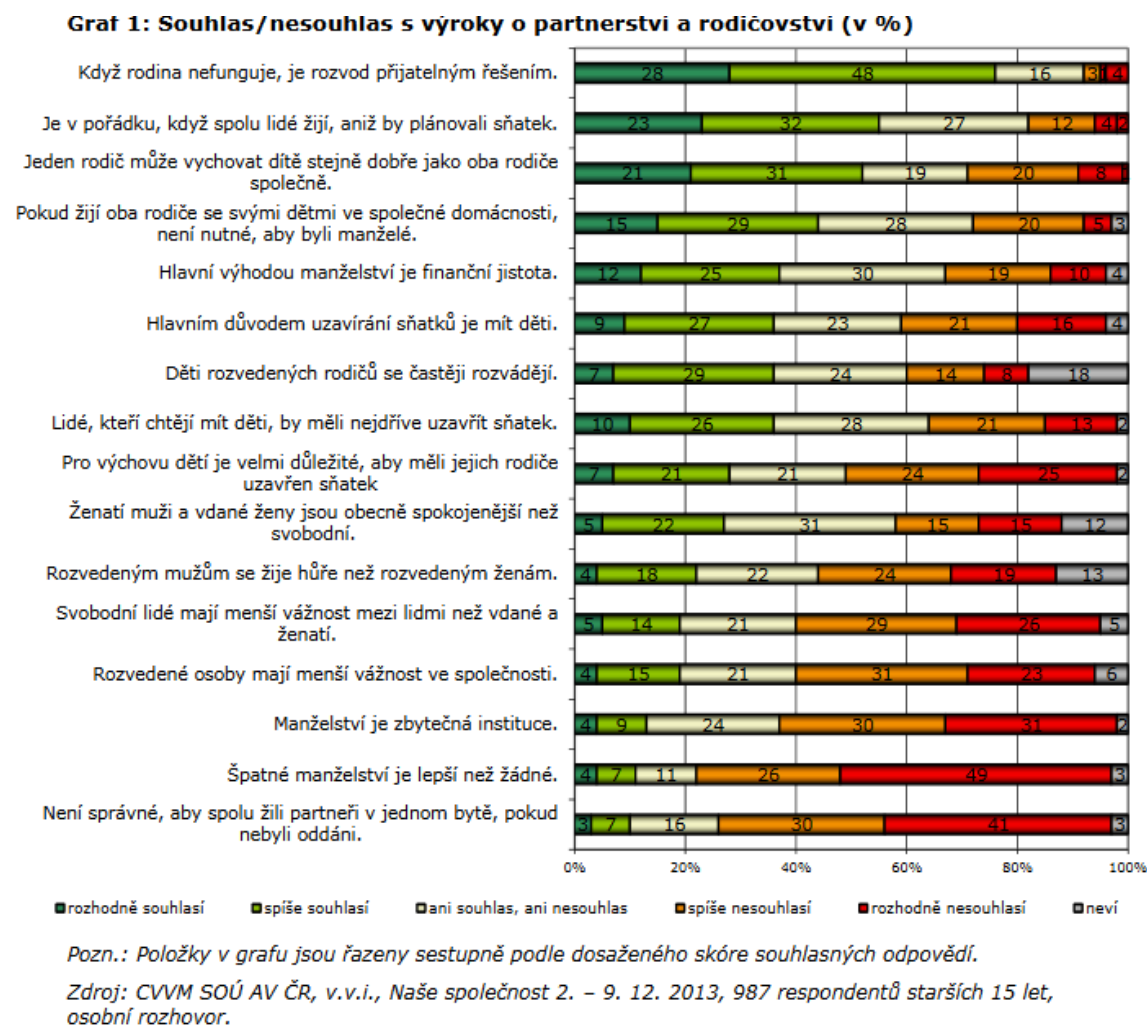
1.9 Postoje českých občanů k rodině a manželství

Trendy popsané v předešlých kapitolách nyní představíme pomocí výsledků výzkumu postojů českých občanů k rodině a manželství.

V rámci svého prosincového šetření z roku 2013 CVVM SOÚ AV ČR, v. v. i., zkoumalo postoje českých občanů k manželství a rodině. Konkrétně se zjišťovala míra souhlasu nebo nesouhlasu s šestnácti různými výroky o partnerství a rodičovství. Názory občanů v ČR na rodinu a manželství se od roku 2011 (kdy tato otázka byla v šetření) nijak zásadně nezměnil. Od roku 2010 do roku 2011 vzrostl podíl lidí, kteří se domnívají, že jeden rodič může vychovat děti stejně dobře jako rodiče společně (podíl souhlasících vzrostl o 6 procentních bodů). *Od roku 2003*, kdy jsou tyto výzkumy prováděny, je možné konstatovat, že *česká společnost je nyní tolerantnější k soužití partnerů bez sňatku. Významný pokles souhlasících* byl pak zaznamenán u výroku, že *pro výchovu dětí je velmi významné, aby rodiče byly manželé* - od roku 2003 poklesl podíl souhlasů o 24 procentních bodů. Níže na obrázku číslo 4 uvádíme graf souhlasu/nesouhlasu s jednotlivými výroky.

Obrázek číslo 4 – Souhlas/nesouhlas s výroky o partnerství a rodičovství

„Když rodina nefunguje, je rozvod přijatelným řešením“, s tímto výrokiem souhlasily tři čtvrtina dotázaných (76%). Více jak polovina (55%) obyvatel ČR se domnívá, že když spolu lidé žijí, aniž by v budoucnu plánovali uzavřít manželství, je to v pořádku. Také názor, že jeden rodič může vychovat děti stejně dobře jako rodiče společně (52%). Pokud rodiče spolu mají společnou domácnost, není nutné uzavírat manželství, s tímto souhlasí 44% a nesouhlasí 25% respondentů. Převažující podíl souhlasů bylo zaznamenáno u výroku, že děti rozvedených rodičů se více rozvádějí, souhlas vyjádřilo 36% a nesouhlas 22% respondentů. Vyrovnaný podíl souhlasících a nesouhlasících byl zaznamenán u výroků, že hlavní důvod uzavření sňatku je mít děti (36 % souhlas, 37 % nesouhlas) a lidé kteří, chtějí mít děti by měli uzavřít manželství (36 % souhlas, 34 % nesouhlas). Polovina občanů ČR (49 %) se nedomnívá, že pro výchovu dětí je velmi důležité manželství jejich rodičů. Pouze o málo více než desetina občanů v Česku se domnívá, že manželství je zbytečná instituce (13 %). (Postoje českých občanů k manželství a rodině-prosinec 2013, 2014)

2 MANŽELSTVÍ

Vydařené manželství je fungující partnerství, v němž se manželé dokáží v plném rozsahu těšit z intimacy, aniž by ztráceli svou osobní autonomii. (M. Bowen, rodinný terapeut)

Proč si vzala právě tohoto muže, za manžela, či proč si vzal právě tuto ženu za manželku? Jaké byly důvody k uzavření manželství v době jeho vzniku? Ať už je odpověď jakákoliv, pravděpodobně chtěli tito lidé svůj život obohatit. Většina by asi řekla, že vstoupila do manželství z lásky. Asi nikdo nevstupoval do manželství s vědomím, že se jeho život zhorší. (Satirová, 1994, s. 131)

Pokud si řeknou ANO dva harmonicky a psychicky rozvinutí, solidní lidé, kteří mají vzájemně slučitelné cíle, je zde naděje k přijatelnému prožití manželství. (Novák, 2010, s. 9)

Manželství pak můžeme popsat jako sociálně akceptovaný, posvěcený sexuální vztah mezi dvěma dospělými lidmi. Sňatkem dvou jedinců se však stávají příbuznými nejen manželé, ale také jejich rodiče, sourozenci i další pokrevně spříznění od každého z nich. (Giddens, 1999, s. 156)

Většina z nás uvažuje o manželství jako o vztahu založeném na lásce, ne na právu, přesto je manželství ve své podstatě právně závazným smluvním ujednáním. Zúčastněné strany zde však na rozdíl od jiných právních úkonů nemohou podmínky uzavírání manželství upravit či o nich vyjednávat. Podobu tohoto manželského ujednání může totiž stanovit jenom stát. (Renzetti, 2003, s. 228)

Dle občanského zákoníku č. 89/2012 Sb., je manželství trvalým svazkem mezi mužem a ženou, který vznikl způsobem, jaký stanoví tento zákon. Hlavním účelem manželství je dle tohoto zákona založit rodinu, řádně vychovávat děti a vzájemně si pomáhat a podporovat se. Ze zákona také vyplývají práva a povinnosti manželů, zde uvádí zákon, že manželé mají rovná práva a rovné povinnosti, např. mají manželé právo se zastupovat vzájemně v běžných záležitostech, mají vzájemnou vyživovací povinnost apod. (ČESKO, 2012)

Dle Vágnerové (2000) můžeme manželství také vymezit tak, že toto představuje malou sociální skupinu, dyádu, která spojí dvě doteď cizí rodiny novým příbuzenským vztahem. Toto vymezení je sociologické, můžeme si ještě uvést vymezení psychologické. Muž a žena si jsou vědomi příslušností k tomuto manželství, ve kterém získali určité role, zvolili si také určitý životní styl. Právě pro jejich vztah je typický jistý styl komunikace, hodnoty, normy a také způsobu řešení konfliktů. Můžeme zmínit i vymezení fyzicky, kdy manželé

mají vymezený určitý prostor a čas, sdílejí společné teritorium svého domova a momentálně časem nespécifikovaný úsek života. (Vágnerová, 2000, s. 335)

Manželství můžeme také označit za soužití dvou osob opačného pohlaví, jež se na základě dobrovolnosti a souhlasu rozhodli společně spravovat nabytý majetek, finance, udržovat svou domácnost, starat se řádnou výchovu dětí, sexuálně se stýkat, také spolu komunikovat, či trávit volný čas, realizovat své koníčky, udržovat vztahy s širším příbuzenstvem, starat o duševní a fyzické zdraví, vybírat přátele. (Cibulec, 1984, s. 14)

Vágnerová (2000) poukazuje na to, že manželská role se stává součástí osobní identity. To znamená, že dospělý jedinec získá vstupem do manželství novou roli, což znamená, že přijme společensky významný styl dospělosti. Tato role je sociálně upřednostňována a zejména u dívek má větší prestiž, než měla role svobodná. Manželstvím se nahrazuje rodina původní, orientační a je vytvářeno nové rodinné zázemí. Manželství se těší vyššímu statutu, než jenom partnerství. Hlavně u žen dojde k naplnění podstaty manželství, ve smyslu, že již nejsou samy. Uzavřením manželství dochází také k naplnění sociálních norem, lépe řečeno zařazení do sociální struktury. V manželství je důležitá otevřená budoucnost, manželé tak mohou společně plánovat život. Uzavření manželství představuje základ rodu, který je nositelem jistých tradic. (Vágnerová, 2000, s. 334)

Hartl, Hartlová (2015) vymezují manželství jako zákonem nebo zvykovým právem definované soužití ženy a muže, popř. více partnerů. (Hartl, Hartlová, 2015, s. 301)

Manželství vzniká svobodnou volbou, založenou na vzájemné přitažlivosti a předpokládá se, že základem této přitažlivosti jsou emoci a ne ekonomické výhody ze svazku plynoucí. (Možný, 2006, s. 56)

Tradičním vzorcem cesty do manželství a poté rodiny dle Rabušice (2001) bylo:

- Láska
- Chození spolu (námluvy)
- Sňatek
- Pravidelný sex
- Děti

(Rabušic, 2001, s. 195)

Soudková (2006) popisuje manželství jako stav zavazující. Jeho závaznost plyne jak z le-
gálního ukotvení manželství, ale též z jistých morálních nebo náboženských principů, které
jedinec v různé míře přijímá. Tato závaznost se projevuje v těchto oblastech:

- fyzická - jde o snahu chránit jeden druhého
- emoční - nejdůležitější osobou v našem životě je partner
- intelektuální – jde o vytváření základních názorů a hodnot, které se týkají toho, o
čem jsme přesvědčeni a v co věříme
- sexuální – společně přijaté názory na intimní soužití
- spirituální - odráží naši snahu podporovat se a podílet na společné cestě životem

(Soudková, 2006, s. 131-132)

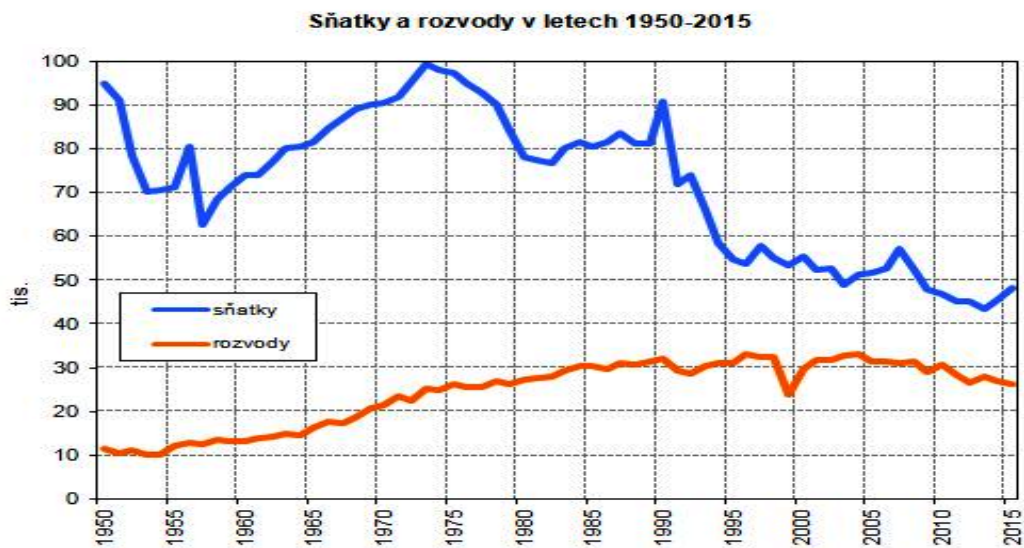
Manželství lze pojímat jako určitou specifickou fází jedince, která otevírá pět oblastí
osobního růstu:

- 1) utváření sexuálních vztahů s jednou osobou
- 2) stanovení nové úrovně objektových vztahů
- 3) dokončení psychické separace od rodičů
- 4) příležitost pro uplatnění autonomie osobnosti
- 5) otevření nových příležitostí pro identifikaci

(Plaňava, 2000, s. 27)

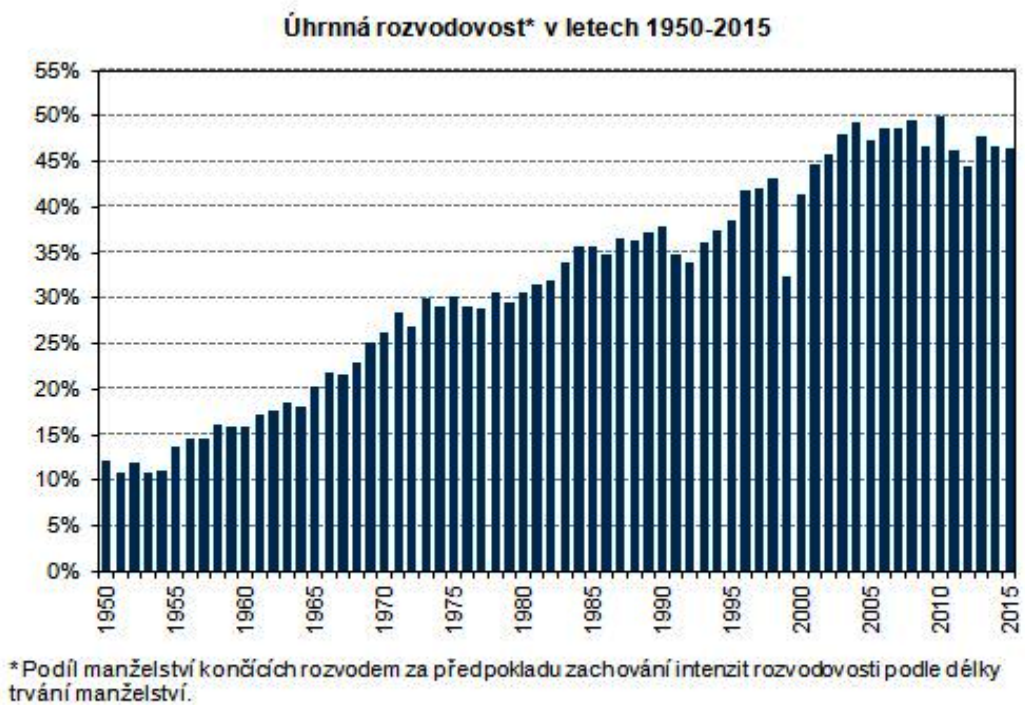
V následujících grafech představujeme nejdříve v obrázku číslo 5 sňatky a rozvody a jejich
vývoj od roku 1950 až do roku 2015, ze kterého je patrný v jedné křivce pokles uzavře-
ných sňatků a v křivce druhé nárůst rozvodů, kdy se obě křivky začínají přibližovat k sobě
s posunem k roku 2015. Další graf v obrázku číslo 6 ukazuje úhrnnou rozvodovost za roky
1950-2015, kdy v roce 1950 můžeme vidět čísla okolo 10 % podílu manželství končících
rozvodem, v roce 2015 jsme pak už na cca 50 % podílu manželství končících rozvodem.

Obrázek číslo 5 – Sňatky a rozvody v letech 1950-2015

(ČSÚ, 2016c)

Obrázek číslo 6 – Úhrnná rozvodovost v letech 1950-2015

(ČSÚ, 2016d)

2.1 Formy partnerského svazku

V minulosti se uzavřením manželství uzavíral směnný vztah, a to mezi manželem a jeho manželkou. K povinnostem manželky patřilo obstarávat domácí práce a plnit manželovy sexuální požadavky. Manžel musel zase manželku finančně zajišťovat, sám však mohl stanovit, jaká bude velikost dané finanční podpory. Rozhodovací pravomoci měl dle zákona tehdy manžel. (Renzetti, 2003, s. 228)

V dnešní době manželství vzniká podle občanského zákona č. 89/2012Sb. na základě svobodného a úplného projevu vůle muže i ženy, kteří chtějí do manželství vstoupit, že spolu do manželství vstupují. Obřad sňatku je veřejný, slavnostní a činí se za přítomnosti dvou svědků. Zákon o rodině umožňuje uzavřít sňatek před orgánem veřejné moci, který sňatek provádí, v přítomnosti matrikáře, tehdy se jedná o **sňatek občanský**. Pokud snoubenci projeví tuto vůli před orgánem církve, či náboženskou společností, k tomu oprávněnou, jedná se o **sňatek církevní**. (ČESKO, 2012)

V evropské kulturní tradici existuje již od starověku svazek jednoho muže s jednou ženou jako jediná právní norma (Hartl, Hartlová, 2015, s. 301)

Také Giddens (1999) uvádí, že naše současné zákony připouštějí pouze svazek jednoho muže a jedné ženy. Toto však ve světě ještě není normou. V západním světě je manželství spojeno s pojmem **monogamie** – jedná se o svazek jednoho muže a jedné ženy. Svazek jednoho muže a dvou nebo více žen, což je **polygamie**, druh polygamie, tzv. mnohoženství je **polygynie**, daleko vzácnější je však vztah jedné ženy s více muži, mnoho mužství zvané **polyandrie**. I když je manželství v západní společnosti monogamní, jedná se spíše o **monogamii sériovou**, kdy jedinec vystřídá několik manželských partnerů, ale ne současně. (Giddens, 1999, s. 157, 160)

Podle zákona č. 115/2006 Sb. lze v ČR uzavřít **registrované partnerství**. Dle tohoto zákona je registrované partnerství trvalé společenství dvou jedinců stejného pohlaví, které vzniklo způsobem, který stanovuje zákon. Partnerství vzniká podobně jako manželství, tedy projevem svobodné vůle, souhlasným prohlášením, osob vstupujících do partnerství. Toto prohlášení se činí osobně před matričním úřadem. Ze zákona vyplývá, že partneři mají práva a povinnosti, plynoucí z tohoto svazku, nicméně ne v takovém rozsahu jako mají práva a povinnosti manželé. (ČESKO, 2006)

I když je rodina a také manželský svazek pořád pro velkou část společnosti hodnotou, která je nezpochybnitelná, stoupá také tolerance směrem k nesezdanému soužití a dalším alternativám partnerského soužití. Přijatelnými jsou zdá se oba základní typy nezedaného soužití, což je společné bydlení před sňatkem i trvalejší soužití jedinců bez oddacího listu. (Fialová, et al., 2000, s. 23)

Výrazným znakem proměn populačního chování v západních zemích od konce 60.ých let je **nesezdané soužití** nebo také **nesezdaná kohabitace**. Jde o formu soužití dvou osob opačného pohlaví žijících ve svazku, který se podobá manželství – mají spolu sexuální vztah, bydlí společně, hospodaří společně, nejsou však oficiálně sezdáni. Takové soužití muže a ženy bez sňatku není jevem novým, takové svazky jsou známy již ze středověku, později jako sňatky dle zvykového práva. (Rabušic, 2001, s. 193)

Fialová et al. (2000) vysvětluje, že dle jejího šetření není nesezdané soužití ani celoživotní strategií, není také náhražkou manželství, jak bývá často interpretováno. Je tedy spíše formou soužití navazujícího na chození, jako etapa vzájemného poznávání, a tím ho posunuje do jiné polohy. Ani mladými lidmi není chápáno jako náhražka manželství (závazného a právně upraveného vztahu), ale jako způsob chození v době poznávání a testování partnera, eventuálně vhodného pro manželství. (Fialová et al., 2000, s. 132)

Také Vágnerová (2000) uvádí, že je toto soužití tolerovanou formou předmanželského života. Nesezdané soužití může uspokojovat sexuální i emocionální potřeby, není však spojen s pocitem stabilní situace, partner se může chovat jako nezadaný a má možnost ze vztahu kdykoliv odejít. Není také oprávněná představa větší trvalosti a jeho naplnění, protože kohabitace se rozchodem nebo odchodem jednoho z partnerů rozpadá o hodně jednodušeji, když není potřeba rozpad potvrdovat žádnou institucí, jako je tomu u finančně i časově náročného rozvodu. (Vágnerová, 2000, s. 343)

Toto potvrzují také slova Rabušice (2001), který uvádí, že rozdíl mezi sezdáním a nesezdaným soužitím je významný v případě ukončení svazku. Manželství končí rozvodem a zákon určí majetkové vyrovnání, kdežto nesezdané soužití ukončené rozchodem, nejsou pravidla vytvořena, může se tedy stát, že silnější partner dojde menší újmy. (Rabušic, 2001, s. 198-199)

V případě nesezdaného soužití můžeme hovořit o těchto čtyřech základních typech:

- 1) **Soužití porozvodové** – jedná se o soužití jedinců, kteří již prošli rozvodem a již nechtějí uzavřít nový sňatek.

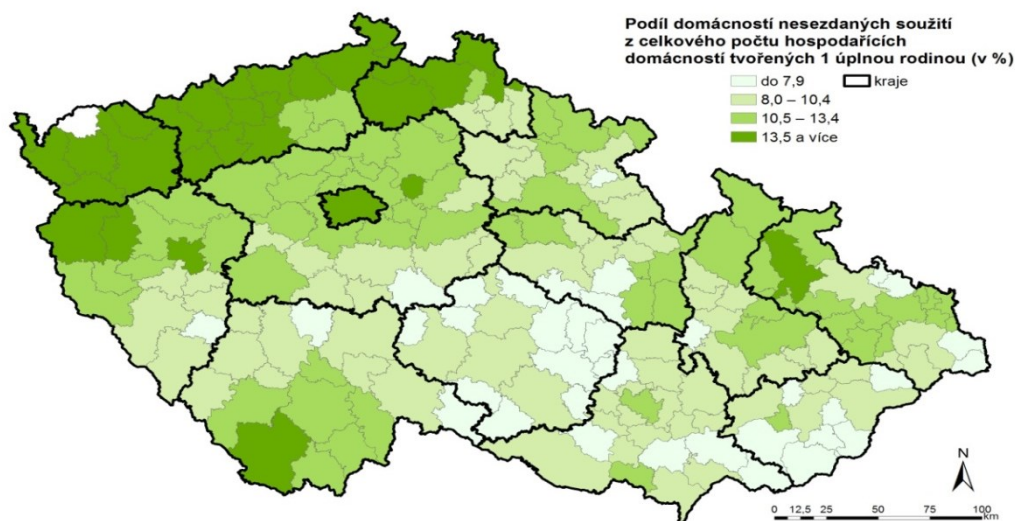
- 2) **Soužití snoubenecké** – u partnerů, kteří chtějí v blízké budoucnosti vstoupit do manželství.
- 3) **Soužití dočasné** – nastává v případě dvou mladých lidí, kteří teprve začínají svůj milostný a sexuální život a zatím nepomýšlí na sňatek, je to náhrada „chození spolu“. Nebo také může vznikat po rozvodu, kdy rozvedení nepomýšlí na nový vztah, ale nechtějí být sami. Tento vztah může manželstvím skončit, pokud ne může skončit rozpadem soužití nebo pokračováním další kohabitace.
- 4) **Soužití mimo manželství** – soužití mladých, kteří nechtějí uzavřít manželství, forma vztahu rozvinutého skandinávského typu, rodí se v něm i děti.

Kohabitace je živý objekt studia nejen demografů, ale také sociologů. Všichni se shodují, že tento vývoj, kterým chování prošlo, je důsledkem sociokulturních proměn. Jedná se o soužití individualizované, umožňující pocit individuální svobody a zřejmé osobní identity. (Rabušic, 2001, s. 197)

Obrázek číslo 7 – Zastoupení nesezdaných soužití z počtů úplných rodin

Zastoupení nesezdaných soužití z počtu úplných rodin, SO ORP¹, 2011

Správní obvody obcí s rozšířenou působností

Zatímco v roce 1991 představovala nesezdaná soužití necelá 3,5 % všech domácností tvořených 1 úplnou rodinou, o dvě desetiletí později jejich váha stoupla na více než 11 % úplných rodin. Neformální svazky osob opačného či stejného pohlaví představovaly v roce 2011 již 11 % všech domácností tvořených 1 úplnou rodinou. (ČSÚ, 2014b)

2.2 Funkce manželství

Choděra (2002) uvádí tyto tři základní funkce, které by mělo manželství plnit:

1. sexuální soužití
2. výchova dětí
3. vzájemná pomoc

Je zřejmé, že v každé etapě manželství může jedna funkce převažovat nad druhou. Například u mladého manželského páru, kde ještě nejsou děti, bude spíše převažovat funkce sexuálního soužití, než vzájemné pomoci či vychovávání dětí. Při narození potomků se pak do popředí určitě dostává funkce výchovy dětí a ve stáří, kdy sexuální potřeby ustupují a děti jsou již velké, je pravděpodobné, že bude v popředí funkce vzájemné pomoci. (Choděra, 2002, s. 11)

U Vágnerové (2007) nalézáme několik funkcí manželství. Manželství tvoří základ pro vytvoření nové rodiny. Manželské role manželů přináší nové poznatky a zkušenosti, nové socializační motivy, ale také zátěžové situace, jež musí lidé v manželství překonat. Naplňování psychických potřeb je také jednou z funkcí manželství a patří sem:

- 1) **Potřeba citové jistoty** – sňatkem dochází k oficiálnímu stvrzení partnerství. Manželé společně sdílí nejen příjmení, ale také bydliště apod. Manželství může být ukončeno pouze úředním rozvodem, je tedy o něco složitější se rozejít, běžné spory a konflikty tak méně ohrožují.
- 2) **Potřeba seberealizace** – uzavřením manželství se jedinec formálně začleňuje do určité sociální role a systému. Někteří lidé, více ti s vyšším vzděláním, kteří se zaměřují na profesní rozvoj, mohou považovat manželství za další možnost seberealizace.
- 3) **Potřeba otevřené budoucnosti** – vstupem do manželství zakládají manželé nějaké tradice, plánují spolu další život, svou budoucnost, mají nějaký společný cíl. Je pro ně důležitá především představa dalšího společného soužití, které by mělo určitou

souvislost a spojitost a směřovalo k vytváření jistých hodnot. (Vágnerová, 2007, s. 91)

2.3 Vývojové etapy manželství

Pohled na manželství, kde je základní jednotkou manželská dyáda dle F. Kanta má tyto čtyři období ve vývoji manželství, a to podle let, která již od začátku soužití uplynula:

- Mladé manželství – do pěti let od uzavření sňatku
- Manželství středního věku – od šesti do čtrnácti let od svatby
- Manželství zralého věku- po patnácti letech
- Manželství ve stáří

Miroslav Plzák se manželským soužitím zabývá s hlediska vývojových krizí a rozlišuje:

- *Počáteční adaptační fáze soužití* – začínají v manželství působit rozpory objektivní, na konci této fáze se projeví.
- *První manželská krize* – asi mezi třetím až sedmým rokem manželství, kdy vrchol je kolem pěti let trvání svazku, pokud se tuto první krizi podaří překonat, většinou manželství pokračuje dále.
- *Mezidobí mezi první a druhou krizí v manželství* – je to období deseti až patnácti let, po období první manželské krize.
- *Druhé krizové období* – Plzák je považuje za období objektivní, které není závislé na vůli manželů, objevuje se mezi sedmnáctým až dvacátým pátým rokem manželství.

Ukazuje se však, že ke krizím nemusí dojít, ale jsou k nim určité dispozice, a také k nespokojenosti v těchto kritických obdobích. (Plaňava, 2000, s. 140-141)

Haley (1973) ve své práci rozlišil šest stádií vývoje:

- 1) Období námluv, sňatku a jeho důsledků
- 2) Narození dítěte a učení se jak s ním zacházet
- 3) Střední manželství
- 4) Období odvykání si rodičů od jejich dětí
- 5) Období odloučenosti
- 6) Období stáří

Dle Haleyho jsou nejdůležitější body přechodu jednoho stádia do druhého. (Haley, 1973, cit. dle Plaňava, 2000, s. 138-139)

Plaňava (2000) ve své knize uvádí další členění, kde se prolínají etapy partnerství, manželství a rodinného života v těchto pěti obdobích:

- 1) od svatby do narození dítěte
- 2) rodina s malými dětmi
- 3) rodina se školáky
- 4) děti vylétají z hnízda
- 5) „znovu sami dva“

(Plaňava, 2000, s. 140-141)

2.4 Vztahy v manželství

Plaňava (2000) rozčleňuje a popisuje manželské vztahy a vzájemné interakce takto:

- **Vztahy zvyklé na konflikt** – ze začátku se dvojice navenek může jevit jako přátelská, která se kontroluje, záhy se však projeví tenze a konflikty, které již přetrvávají dlouhou dobu, někdy po celý život. I děti si zde mohou být těchto konfliktů vědomi, rodiče však toto mohou popírat. Tyto rozpory a tenze mezi manžely mohou být jakou formou jejich vzájemné intimity.
- **Devitalizované vztahy** – v časných stádiích manželství byly do sebe manželé velmi zamilovaní. Láska se však vytrácela, až se vytratila. Nezávislému pozorovateli se tyto svazky mohou jevit jako mrtvé, zároveň se vztahy rozchází s tím, co oba popisují o začátcích svého manželství. Trávili spolu téměř všechnen čas, byli spolu téměř identifikováni, sex byl vydařený, až bouřlivý, nyní má každý své vlastní činnosti a aktivity, téměř nic nesdílejí, chybí láska, tráví spolu co nejméně času, sex je neuspokojivý nebo minimální. Postoje manželů k jejich současnému soužití mohou být rozdílné, buď se: *nedá nic dělat, už to tak v životě chodí* nebo: *nevyhovuje mi to a už takhle dále žít nechci*.
- **Pasivně sourodé vztahy** – jedná se o stejný stav jako v předchozí variantě, rozdíl je v tom, že tomu takto bylo již od začátku manželství, které tedy bylo a je rezignující, mrtvé. Manželé uvádí málo vitality, zájmy, i když podobné nebo stejné spolu nesdílejí – každý realizuje svůj zájem sám za sebe, s jinými lidmi a v jiném prostředí. Někdy může být i spokojenost, jak to v manželství je.
- **Vitální a totální vztahy** – na rozdíl od třech předchozích typů, které jsou vlastně dysfunkční, tyto dva jsou funkční. V manželství existuje jeden pro druhého, vzá-

jemné vztahy jsou tím hlavním před ostatními vztahy či hodnotami, oba vyjadřují radost ze společných aktivit, které spolu sdílejí jak jen je to možné. Pokud spolu nemohou něco prožívat a dělat, je jim to líto, v totální variantě si manželé dokonce chválí své soužití a mnohokrát jsou považováni nyní za lepší než na začátku vztahu. Oba nic nepožadují od vnějšího světa a také nemá jeden na druhé žádné požadavky. (Plaňava, 2000, s. 65-66)

Baderová a Pearson (1998) na manželství aplikovali model M. Mahlerové (psychoanalytička). Tento model charakterizuje vývojová stadia vztahu matky a dítěte. Dynamik vztahu mezi dítětem a jeho matkou nemůže být samozřejmě stejná s dynamikou vztahu dvou dospělých jedinců v manželství, nicméně autoři v ní vidí nemálo podobností. Charakterizují pak stadia ve vztahu manželské dvojice takto:

1. **Symbióza** – osobnosti a životy manželů se prolínají, jedná se o silný svazek, chtějí být jedno tělo, jedna duše, zdůrazňují podobnosti a shodu. Symbiotický dysfunkční vztah by mohl mít dvě varianty. První varianta je, že se oba partneři cítí tak vzájemně propojení, že si nepřipouštějí žádné rozdíly a vyhýbají se až nezdravě všem konfliktům. Druhá varianta se projevuje tím, že je ve vztahu mnoho zloby, konfliktů, hádek, přesto však manželská dvojice „nedokáží žít ani spolu, ani bez sebe“.
2. **Diferenciace** – manželé na sebe pohlížejí objektivněji a chtějí by mít od sebe větší odstup. Každý má zájem být více sám sebou.
3. **Zkoušení** – manželé se účastní vztahů a činností mimo manželský život, nejsou spolu citlivě sladění jeden pro druhého, každý myslí spíše sám za sebe, zaměřuje pozornost spíše k vnějšímu světu, chce být samostatný. Svůj rozvoj má přednost před rozvíjením vztahu.
4. **Individualita a vzájemná propojenost** – dva jedinci, dobře integrovaní, nacházejí uspokojení každý ve svém vlastním životě, ale i ve společném vztahu.

V jistém období soužití manželů může být každý jedinec v jiném stadiu tohoto vývoje jejich vztahu. Může tak dojít k různým kombinacím. (Kratochvíl, 2000, s. 22)

Interakční vztah v manželství znamená, že každý z manželů chce dělat věci, které ten druhý dělat nechce, partneři se doplňují. Např. jeden partner plánuje, druhý plány realizuje, jeden by chtěl usměrňovat rodinu, druhý partner si přeje být veden, jeden chce zůstat doma a druhý chce raději chodit do práce. (Kratochvíl, 2000, s. 19)

Typy interakcí dle Plaňavy (2000)

- **Komplementární** – mezi partnery dochází k výměně protikladných vzorků jednání, např. jeden je veselý s dobrou náladou a druhý je rozladěný až depresivní; jeden je dominantní a druhý submisivní; jeden upovídaný a druhý mlčí; jeden ledabylý a druhý puntičkářský. Tyto interakce jsou dysfunkční.
- **Symetrické** – partneři si vyměňují stejné chování, když je jeden rozzlobený, je druhý také; pasivita jednoho posiluje pasivitu druhého. Ve spoustě oblastí jsou takoví partneři soutěživí.
- **Paralelní** – partneři si dokáží vyměňovat nejen stejné, ale také odlišné chování, vzhledem k situaci i kontextu. To znamená, že doplňující se i souměrné výměny jsou ve stejně daných rozměrech v souboru schopností dvojice. (Plaňava, 2000, s. 65-66)

2.5 Výběr partnera, role v manželství

Do manželství nevstupujeme jako tabula rasa. Nezakládáme novou rodinu s „čistým štítem“. (Kimplová, 2008, s. 13)

Řada autorů poukazovala na to, že v manželství se projevuje neuvědomělý sklon k opakování modelů své vlastní rodiny – primární, manželský soulad může ovlivňovat, jestli jsou oba modely shodné či rozdílné. Někteří přikládají význam modelu rodičovskému, jiný zase modelu sourozeneckému.

- **Model rodičovský** – výběr partnera pro manželství probíhá na základě povahové podobnosti partnera s rodičem opačného pohlaví, roli svého pohlaví se jedinec naučil od rodiče téhož pohlaví, přijal však také model celkového fungování manželství rodičů. Tento systém se může zharmonizovat jen s partnerem, který se svým vnitřním nastavením rodiči opačného pohlaví podobá.
- **Model sourozenecký** – jde o přenos vztahů mezi sourozenci do manželského vztahu k partnerovi. Například starší bratr, starající se o mladší sestru by si mohl vytvořit stabilní ztah se ženou, která měla v původní rodině staršího bratra.

Čím více je u partnerů vztah úspěšnější a trvalejší, tím více se blíží vztahům v jejich původní rodině, ve které vyrůstali. (Kratochvíl, 2000, s. 17)

Díky výzkumům, které u nás prováděla Dr. Iva Šípová, je prokázáno, že:

- Dítě se učí od svých rodičů mužské a ženské roli, jež bude samo v dospělosti zastávat. Pokud dítě tato role odpuzuje, bude zřejmě hledat jiné vzory, ty ale působí omezeně, nakonec se dotyčný bude chovat podobně, jak se to kdysi naučil.
- Pro život je tak nejsnadnější, když můžeme bezvýhrad přijmout roli, kterou nám předvedl partner stejného pohlaví.
- Obraz rodiče opačného pohlaví má na volbu partnera pro život přímý vliv, pokud je tato role imponující, je vzorem budoucího partnera. Pokud partner pak tomuto vzoru alespoň v rysech odpovídá, je to předpokladem pro harmonii v manželství. Pokud však rodič opačného pohlaví má nedůstojnou roli, hledáme si životního partnera spíše opačného vzoru. Taková volba je zdrojem konfliktů v manželství, i když si jedinec vybral racionálně dobře, vždy mu bude něco chybět a bude cítit nespokojenost.
- Pravděpodobnost soužití v harmonii je vyšší, pokud jsou modely rodin manželů podobné.
- Lidé, kteří pocházejí z protikladných a vyhraněných modelů manželského soužití, nejsou optimální partneři pro život, mnohokrát se přitahují, nejsou schopni spolu žít. (Novák, 2010 s. 41-42)

2.6 Gender, sociální role a očekávání mužů a žen

Gender dle Hartl, Hartlová (2015) se jako slovo z angličtiny zpravidla nepřekládá, jsou k němu ne zcela výstižné ekvivalenty „rod“ a „pohlaví“, termín v posledních letech hodně užívaný při diskuzích o mužských a ženských odlišnostech, identitě, sociálních rolích, apod. Jedno vysvětlení významu tohoto slova je, že se jedná o celek sociokulturně vytvořených sociálních rolí, které jsou spojeny s příslušností k biologickému pohlaví. Druhý význam slova opisuje vnitřní totožnost jedince proti jeho anatomickému pohlaví-identita pohlaví. (Hartl, Hartlová, 2015, s. 176)

Bez doplňkových způsobů chování muže a ženy by nebyl možný vznik rodičovského páru. Pro muže je typické aktivní získávání, dobývání, či imponování. Naproti tomu žena typicky zastává postoj podvolování, zdráhání. Pokud není v chování muže a ženy tento rozdíl, nemohou vytvořit vztah nebo se sblížit. Biologická rozdílnost mezi muži a ženami je jakousi podmínkou rodiny, která dobře funguje. Děti, jež vyrůstají s oběma rodiči, mají výhodu, oproti např. dětem vyrůstajícím jen s matkou. Vrozené biologicky zakódované rozdíly mužů a žen začali vědce více zajímat teprve v druhé polovině minulého století. **Muži** mají

například větší zájem o sféru věcí, lepší prostorovou orientaci, matematické nadání, schopnost konstruovat, lepší koordinaci velkých tělesných pohybů, slabší reakce na smyslové podněty. Naproti tomu **žena** má větší zájem o mezilidské vztahy, lepší schopnost vcítění se, lepší paměť na jména či podoby lidí, rychleji zpracovává informace v situacích potřeby rychlého rozhodnutí, lepší koordinace drobné motoriky. Mužům funguje mozek skutečně jinak. Muž je lépe vybaven jako ochránce rodiny proti vnějšímu ohrožení a jako její živitel, žena je zase lépe vybavena pro vnitřní záležitosti rodiny. Existuje nápadná podobnost s vrozenou psychickou výbavou žen i mužů a jejich „postavením ve společnosti.“ Ještě historicky nedávno se doplňovaly role mužské a ženské. Od mužů se nyní očekává zájem o rodinu, podílení se na péči o děti, či domácích pracích. Od žen zase schopnost sebeoprosazení, výkonnost, odolnost proti stresu, nezávislost. Nicméně rozdíly ve vrozené výbavě mužů i žen je možná lépe využívat, než je potlačovat nejen ve sféře rodinného života, ale i ve veřejné. (Matoušek, 2003, s. 15-18)

Lidi můžeme definovat mnoha různými způsoby a jedním tím nezákladnějším je „muž“ a „žena“, pokud se vymezují z hlediska pohlaví. Tento popis však přesahuje pouhý popis jejich těla, vyvolává také představu určitého souboru osobních vlastností a také vzorců chování, které se k nim vztahují. Ostatní jsou schopni si i bez toho, že by je viděli, udělat jistou představu, včetně toho, jak se mohou oblékat, vyjadřovat nebo jakým činnostem by se mohli věnovat. Jinak řečeno, lidské pohlaví je biologická danost, (být mužem nebo ženou) která slouží k základu, na němž lidé mohou konstruovat společenskou kategorii nazývanou jako **gender** (maskulinitu nebo feminitu). Spousta lidí se v chování a jednání s jinými lidmi opírá o **genderové stereotypy**. Jedná se o zjednodušené popisy, jak má vypadat „femininní žena“ nebo „maskulinní muž.“ Tyto stereotypy jsou platné univerzálně, protože předpokládáme, že charakteristiku genderového stereotypu sdílí všichni příslušníci daného pohlaví. (Renzetti, 2005, s. 20)

Matoušek (2003) uvádí jako známou věc, že do manželství vstupují lidé, kteří jsou si podobní v sociálních a psychologických charakteristikách, dává se přednost partnerovi stejné rasy, sociální vrstvy, či náboženství. Lidé si do partnerského soužití kromě očekávání vědomých přinášejí i nevědomá. Obecně se například očekává, že manželé budou zamilovaní celý život. Očekávání současníků k partnerovi se pokusili vystihnout manželé Kratochvílovi. Tento přehled se týká především očekávání, na které naráží v manželské terapii. I když tato očekávání nejsou nepřiměřená, pokud se vymknou kontrole, mohou vztah zničit, jsou konfliktogenní.

Očekávání žen:

1. *Posedět a popovídat* – očekávání ženy je, že bude muž poslouchat její běžné starosti a on bude jí vypravovat ty svoje.
2. *Duševní porozumnění* – žena očekává sdílení svých pocitů s mužem, bez toho, že by byly zlehčovány nebo ironizovány. Touží se svěřovat se svými pěknými zážitky i s omyly. V krajním případě chce s mužem vést rozhovor, který se týká hodnot, či názorů na život.
3. *Vycítit, co žena potřebuje* – žena očekává, že muž dokáže vycítit její potřeby a na tyto bude spontánně reagovat. Očekává též, že ji muž ocení za to, co dělá pro rodinu a pro něj a to i v oblasti sexuality.
4. *Vyjadřovat lásku celým svým životem* – žena si představuje rozdělení předchozích očekávání do delšího časového úseku a čeká, že ji bude muž trvale dokazovat, že ji miluje.

Analogicky vypadají očekávání mužů:

1. *Uvařeno, uklizeno* – muž očekává domácnost v dobrém stavu, žena mu vytvoří příjemný domov, kde budou uspokojeny jeho potřeby.
2. *Neobtěžovat s problémy* – provoz bude běžet pod vedením ženy, eventuálně s účastí dětí, on však bude zatěžován jen minimálně jejich starostmi.
3. *Sex kdykoliv se mi zachce* – muž se cítí pánem ve sféře sexu, nepředpokládá, že by měl ženu k sexu vyladřovat a nepočítá, že by byl odmítnut.
4. *Obdiv stále* – muž očekává obdiv od ženy za jeho výkony v zaměstnání, a také za to co dělá pro rodinu. (Matoušek, 2003, s. 58-59)

2.7 Výzkum o výběru manželského partnera

„Zajímavé výzkumy a analýzy týkající se manželství a rodiny v Americe najdeme na webových stránkách National Marriage Project. Deset nejdůležitějších skutečností o manželství a výběru manželského partnera tam objevil a přeložil P. Jan Mach. Fakta stojí za zamýšlení.“ My jsme z nich vybrali pouze dvě, které představujeme níže.

1. **Společný život před uzavřením manželství nepotvrdil užitečnost tzv. "Manželství na zkoušku".**

Lidé, kteří si prošli více vztahy a zkušenostmi ze společné domácnosti před uzavřením sňatku, jsou více náchylní ke konfliktům v manželství, neštěstím v rodině a případnému

rozvodu než lidé, postrádající zkušenost ze společného soužití před uzavřením sňatku. Vědci přiznávají některé z těchto rozdílů jiné vlastnosti lidí společně prožívajících tzv. "výběrový efekt" proti samotné zkušenosti společného života v domácnosti. To by mohlo naznačovat, že negativní účinky soužití před manželstvím, mající vliv na budoucí úspěch samotného manželství, by se mohly snížit, kdyby se tyto zkušenosti staly východiskem pro utváření názoru mezi dnešními adolescenty. Podle jedné nedávné studie párů, které byly oddány v letech 1981 a 1997, se jeví, že negativní účinky nadále přetrvávají u mladších ročníků, a to podporuje názor, že zkušenost soužití před svatbou sama o sobě přispívá k manželským problémům.

2. Lidé, vyrůstající v rodině, kde došlo k rozvodu, mají menší šance vstoupit do svazku manželského a mnohem vyšší je u nich pravděpodobnost rozvodu, pokud sňatek uzavřou.

Podle jedné studie je riziko rozvodu téměř trojnásobné, pokud si člověk vezme někoho, kdo rovněž pochází z rozvedené rodiny. Přesto je toto riziko mnohem menší, když je manželským partnerem někdo, vyrůstající v člověka šťastného a má úctu k rodině. (Výzkumy o výběru manželského partnera, 2016)

3 ADOLESCENCE

Jako rodiče toužíme po tom, aby nás děti potřebovaly; avšak touhou teenagerů je nás nepotřebovat. Tento konflikt je skutečnost; setkáváme se s ním denně, když pomáháme těm, které milujeme, aby na nás byli nezávislí. (Adele Faber, Elaine Mazlish)

Termín adolescence odvozujeme z latinského slovesa *adolescere*, což znamená dorůstat, dospívat či mohutnět. (Macek, 2003, s. 9)

Psychologický slovník vymezuje adolescenci jako dospívání, které má v rámci odborné literatury nejednoznačný význam. Zatímco v anglické literatuře je dospívání označováno jako *pubescence*, v české literatuře je to období mezi *pubescencí* a ranou dospělostí. Dochází k nástupu sekundárních pohlavních znaků, je dosaženo pohlavní zralosti, dozrávají rozumové schopnosti a dotváří se integrita osobnosti. U chlapců mezi 14. - 20. rokem a u dívek mezi 12. - 18. rokem života. (Hartl, Hartlová, 2015, s. 18)

Adolescence neboli česky dospívání, je jistě nesporně důležitým, ale také velmi zajímavým obdobím života, mladí lidé mají dojem, že konečně žijí „naplno“, „doopravdy“, zabývají se otázkami a hledáním odpovědí, které jim pomáhají k sebevymezení, sebehodnocení a hledání smyslu života. (Macek, 2003, s. 7)

Práce dospívajících je ohromná. Hledají si cestu v novém světě, jsou pod velkým tlakem, protože jsou hnáni energií, která se v pubertě uvolňuje, mají psychologickou potřebu nezávislosti a také potřebují mít naději na společenský úspěch. Když si k tomu připočítáme, že na této cestě neexistují žádné značky, vychází z toho cesta plná zázraků a hrůz, které s sebou dospívání nese. Tento stav musíme vzít na vědomí, je velmi ošidný nejen pro dospívající, ale také pro rodiče. Dospělí by měli pro tento růst vytvořit prostředí, a to se stejnou pečlivostí, s jakou se starali o bezpečí domova, když byly děti ještě batolaty. Musí to dělat způsobem, který ponechá důstojnost dospívajících, bude rozvíjet jejich pocit vlastní hodnoty a bude jim dávat užitečné rady. Toto vše jim pak bude pomáhat společensky dozrát. Měli bychom se jako rodiče snažit přizpůsobit psychologické prostředí dospívajících jejich výkyvům nálad, někdy také zdánlivě iracionálním nápadům, výstřednímu chování, jinému slovníku nebo také hloupým kouskům. To vše vzniká z toho, že si dospívající pohrávají se svou silou, autonomií a také závislostí či nezávislostí. Dospívající i rodiče potřebují pozitivní představy ke zvládnutí tohoto dobrodružství dospívání. (Satirová, 1994, s. 280)

Některé teorie zdůrazňují v období dospívání vliv biologických, psychologických nebo sociálních faktorů, jiní autoři pokládají za základní vnitřní psychické determinanty, neboli psychický vývoj sám o sobě a další pokládají za zásadní faktory sociální a sociálně psychologické. (Langmeier, 2000, s. 144)

3.1 Období dospívání

Vývojová psychologie se zabývá jedincem v průběhu jeho vývoje v celém životě. Vývoj osobnosti a její zrání není proces samovolný, nýbrž představuje výsledek vzájemného působení činitelů vnitřních-dědičné, vrozené vlivy, i vnějších-prostředí, výchova. Protože interakce všech těchto vlivů na utváření osobnosti jedince je odlišná, je také každá osobnost jedinečná. Cicero rozlišuje v životě člověka čtyři základní etapy, charakterizuje pak dětství „slabostí“, mládí „divokostí“, dospělost „vážností“, stáří „zralostí“. (Kohoutek, 2000, s. 133, 136)

Mládež tvoří jedinci sociálně zatím nezralí, kteří ještě nezastávají všechny role dospělých. Představuje část populace, která nepatří mezi děti, ale nepatří ani mezi sociálně dospělé. (Kraus, 2006, s. 9)

V základním biologickém smyslu, můžeme období dospívání popsat jako životní úsek, který je ohraničený z jedné strany prvními známkami pohlavního zrání a citelně zrychleným růstem na druhé straně dovršením plné pohlavní zralosti a dokončením tělesného růstu. Společně s biologickým zráním dochází ke spoustě významných a také nápadných psychologických změn. Tyto změny můžeme charakterizovat ohlášením nových pudových sklonů a způsobu, jak je uspokojit a kontrolovat, celkovou emoční nestálostí a zároveň nástupem vyzrálého způsobu myšlení a dosažením špičky jeho rozvoje. Do určité míry souběžně s tím dochází u jedince k novému zařazení sociálnímu, které se může odrážet v odlišném očekávání společnosti, když jde o chování dospívajícího a výkony, také v měnícím se pojetí jeho vlastní role a nově viděného sebepojetí. (Langmeier, 2000, s 138-139)

Období adolescence je užitečné rozdělovat, například rozdělení dle Macka (2003) má následující tři fáze:

- **Časná adolescence – časově ohraničená 10(11) až 13 let** – zde dominují pubertální změny, dalo by se říci, že všichni adolescenti v období rané dospělosti nastartují pohlavní dozrávání a většina ho také ukončí (myšleno schopnost reprodukce).

Je zde typické zvýšení zájmu o vrstevníky opačného pohlaví, posilovaný projeveným pohlavním pudem a výskytem sekundárních pohlavních znaků. Ke konci časné adolescence většina jedinců přechází ze základní školy na střední.

- **Střední adolescence** – vymezenou intervaly asi 14 až 16 let
- **Pozdní adolescence** – od 17 do 20 let, případně i delší

Každé z těchto období má své charakteristiky, obecnou a trvalou charakteristikou adolescence je, že se jedná o most mezi dětstvím a dospělostí. Z hlediska ontogenetického je základním významem adolescence dokončení pohlavní zralosti, fyzický i duševní růst a sociální učení. (Macka 2003, s. 10,35,36)

V dnešní společnosti můžeme vymežit hranici dospívání takto: dolní hranice 11-12 let, horní hranice: 20-22 let. Je ale velký rozdíl mezi dvanáctiletým „dítětem“ a dvacetiletým „téměř dospělým“. Podrobnější členění období dospívání je dle Langmeiera (2000) následující:

Období pubescence asi mezi 11-15 let. Toto období dělíme:

1. **Fáze prepuberty** – začínají se projevovat první známky dospívání (první sekundární pohlavní znaky) a také i jistá „vlnka“ zrychlení v křivce růstu. Končívá nástupem první menstruací u dívek, resp. analogickým vývojem chlapců. Většina našich dívek má dobu trvání této fáze asi v 11-13 letech, u chlapců probíhá fyzický vývoj o jeden až dva roky později.
2. **Fáze vlastní puberty** – její nástup je po dokončení prepuberty a probíhá až po dosažení reprodukčních schopností. Zhruba můžeme toto období ohraničit věkem 13-15 let.

Období adolescence. Postupně dochází k dosažení plné reprodukční zralosti a dokončení tělesného růstu. Rychle se mění postavení adolescenta ve společnosti, dochází k přechodu ze základní školy na další studium, začínají navazovat hlubší erotické vztahy, dochází k výrazné změně sebepojetí. Adolescence je období od asi 15 let do 20 až 22 let. Tuto skupinu běžně označujeme jako mladiství, dorost či teenagers. (Langmeier, 2000, s. 138-139)

Adolescence jako čas pro splnění vývojového úkolu v oblasti biologické, psychologické a také kulturní ve svém konceptu vymezuje R. J. Havighurst. Ve vývojových úkolech jsou zahrnuty potřeby a očekávání společnosti, stejně tak jeho individuální potřeby a očekávání, zahrnuje to, co by jedinec chtěl sám naplnit jako podstatné a důležité s jeho vlastním životě

a také co je důležité naplnit v určitém prostředí, komunitě a společnosti, kde člověk žije. Macek 2003, s 16,17 specifikuje vývojové úkoly pro období adolescence:

- Přijetí svého těla, změn fyzických, včetně pohlavní zralosti a role.
- Kognitivní komplexita, flexibilita, abstraktní myšlení-schopnost uplatnit svůj intelektový potenciál v každodenním běžném životě.
- Schopnost uplatnit emocionální a kognitivní potencionál ve vrstevnických skupinách, vztazích, schopnostech, a také v dovednostech utvářet a udržovat vztahy s vrstevníky jednoho i druhého pohlaví.
- Změny ve vztazích k dospělým (rodičům a jiným autoritám), autonomie nebo vzájemný respekt a spolupráce, které nahrazují emocionální závislost.
- Získávání představ o ekonomické nezávislosti, směřování k nějakým jistotám, které s tím souvisí k volbě zaměstnání, získávání základní kvalifikace v profesi, ujasnění představ o své budoucí profesi.
- Získávání zkušeností ve vztahu erotickém, příprava na partnerský život, a také na život rodinný.
- Rozvoj intelektu, emocionality, mezilidských dovedností, které jsou zaměřené ke komunitě, společnosti, tj. získávání kompetencí pro sociální, zodpovědné jednání.
- Představy o prioritách v dospělosti, důležitých cílech a stylu svého života.
- Ujasnění stupnice hodnot, reflexe a ustálení vlastního vztahu k životu a ke světu.

Tyto úkoly se hodí pro současnou evropskou kulturu, v jiných částech světa by mohly být ve spoustě aspektů jiné. Plnění vývojového úkolu v období dospívání není jistě jednoduché, setkává se zde celá řada rozdílných, až protichůdných tendencí, vnitřních (intrapsychických) a vnějších (interpersonálních) vlivů. (Macek, 2003, s. 16-18)

Postavení dospívajících se jeví ve společnosti jako nejisté a jejich vedení ve výchově ne-jednotné. Tyto nejasnosti souvisí s poměrně rychlými proměnami ve společnosti, které mohou být příčinou mnoha potíží mladých v dnešním světě, také mohou vytvářet časté problémy při výchově. (Langmeier, 2000, s. 143)

Podle Vágnerové (2000) období adolescence ohraničují dva sociální mezníky. Prvním je ukončení základní školy, čili povinné školní docházky a druhým pak dovršení období profesní přípravy. S výjimkou vysokoškoláků, následuje etapa prvního zaměstnání. Určujícím jej přitom hranice ekonomická samostatnosti, které dosahují jako první učni a nakonec

vysokoškoláci. Za jeden z projevů dospělosti se považuje ekonomická nezávislost. (Vágnerová, 2000, s. 253)

Adolescence je pátým z osmi stádií cyklu života dle E. H. Eriksona, vývojový úkol je formulován jako vytváření **identity vlastního já – ego identity**. Erikson označuje páté stádium vývoje, adolescenci – **identita versus zmatek**, a svou teorií upozornil, že dospívání je velmi důležitým a také svébytným úsekem ve vývoji osobnosti. (Macek, 2003, s. 19)

Mládež je specifická sociální skupina, jež není ještě zcela výkonná ve sféře pracovní ani společenské. Je to ta část populace, která již není dětmi, nepatří ani mezi dospělé. Tvoří ji jedinci ještě sociálně nezralí, kteří nejsou schopni zastávat všechny role dospělých. Mládež je charakteristická především vysokou mírou kritičnosti, touží po samostatnosti, také po svobodě myšlení a jednání. Dále pak je to nevyrovnané sebevědomí, rozporuplné sebehodnocení, obtížně uznávají kompromisy, mají tendence situace řešit radikálně. Patří k tomu také douha po dobrodružství, rychlé střídání citů, impulsivní chování. Období krystalizování vlastních názorů na život, tříbení žebříčku hodnot, hledání perspektivy a smyslu života. Dospívající se bouří proti všemu, co zasahuje do jejich intimity. Nedůtklivost, podrážděnost i přecitlivělost naznačují, že je to etapa života provázená výrazným napětím, úzkostí a dosud nebyly vynalezeny dostatečné obranné mechanismy. (Kraus, 2006, s. 9-11)

V současném světě mladý člověk má více svobody, širší rozhled důsledkem vzdělávání, cestování, moderní techniky, může volit v různých oblastech – práce, volný čas, výběr partnera. Zároveň naráží očekávání mládeže na hranice podmínek společnosti. Současná mládež tak vstupuje do světa výrazných rizik, kdy kvalifikace, vysvědčení, diplom, neskýtá záruku uplatnění se, ani životní jistoty. Mladí tak mají nejistou pozici a není tedy divu, že ve světě, který je rozkolísaný, ideálem je pragmatický člověk, jež se umí prosadit, se mladí ocitají na „hladině rozbouřeného moře“. Styl života dnešní mládeže je charakteristický poměrně vysokou mírou individuální svobody, ale na druhou stranu doprovázen vyšší mírou sociální i osobní nejistoty. Bílá kniha charakterizuje mládež na přelomu tisíciletí takto:

- Doba mládí se prodlužuje – bohatá země umožňuje delší dobu dospívání, v chudých společnostech děti začínají brzy pracovat a život je boj o přežití.
- Život neprobíhá přímočaře - nese vyšší nároky v různých oblastech a nové druhy překážek. Mění se kultura vztahu střední generace a mladých lidí. Mladí muži se dříve chtěli oblékat jako otcové, dnešní otcové si počínají jako synové.

- Kolektivní modely jednání ztrácí význam. Jeví se jako nutné zpojit mladé jako aktivní partnery do života a využít všech možných příležitostí. (Kraus, 2006, s. 15)

3.2 Psychická a emocionální vývoj, hledání vlastní identity

Starší autoři charakterizovali období dospívání nejčastěji jako etapu emoční lability, pudový tlak ve spojení s pohlavním dozráváním způsobuje v životě jedince jeho reakce až přecitlivělé. Emoční nestabilita, časté výkyvy nálad, impulsivní jednání, nestálost a též nepředvídatelnost reakcí a postojů dospívání bohužel doprovází. (Langmeier, 2000, s. 143)

Z hlediska emocionálního je adolescence poměrně dlouhé období, v jednotlivých etapách jsou projevy emocionality odlišné. Diferencují se citové zážitky, přibývá vyšších citů, narůstají druhy a odstíny emocí a citů. Na časnou adolescenci (období pohlavního dozrávání) se vztahuje období zvýšené emoční lability, nálady směrem k negaci, období krizí a citových zvrátů. Souvisí to s hormonálními změnami, sebehodnocení je kolísavé, sebecit labilní, hraje zde roli také zvýšená únavnost. Střední i pozdní adolescence jsou charakteristické tím, že odeznívá náladovost a vysoká labilita. Prožitky se diferencují a integrují do nových kvalit. Je také charakteristická větší extravertovanost, menší impulzivnost, emocionální dráždivost a vyšší stálost. Ve střední adolescenci získávají zvláštní význam také emoce a city, které souvisí s erotickou sférou života, city estetické, mravní cítění, je to také často čas „prvního vystřízlivění.“ (Macek, 2003, s. 47- 48)

Duševní vývoj se v období adolescence začíná postupně harmonizovat, osobnost jedince se stabilizuje. Rozvoj inteligence sice dosahuje vrcholu už v pubertě, nicméně až v adolescenci se vyrovnává, sladí se vztah mezi myšlením a afektivitou, adolescent se začíná zbavovat pubertálního egocentrismu a subjektivismu, již tolik nevnucuje ostatním své myšlenkové pochody. Vzhledem k nedostatku životních zkušeností však zůstává ještě v jeho myšlení radikální a nekompromisní postoj. Soustavným vzděláváním a sebevzděláváním se rozvíjí abstraktní myšlení. Myšlením i vůlí jsou postupně schopni kontrolovat afektivní, náladové, pudové a citové projevy. Ustupuje labilita, sklony k velkému přeceňování a podceňování se, sebedůvěra a sebevědomí se postupně stávají stabilní. Adolescent je schopen srovnání poměrně věcného sebe i svých výkonů s jinými lidmi, je schopen také odhadnout hranice svých schopností a posoudit hodnoty jiných lidí. Dosahuje stále většího sebepoznání a sebeovládání, uvědoměle začíná přejímat a utvářet si jistou soustavu hodnot, která má často zásadní vliv na jeho prožívání a chování. Adolescence znamená také dokončení **psychosexuálního zrání**, ustáluje se jednoznačné (ve většině případů) heterosexu-

álního zaměření, dochází ke sjednocení sexuality s erotikou. Mladý člověk je na konci adolescence v ideálním případě už samostatně myslící a zodpovědně jednající jedinec, zralý k založení rodiny, osvojil si také přípravu na určité povolání. (Kohoutek, 2000, s. 144-147)

Pro celé období adolescence je typická zvýšená sebereflexe. Dospívající si uvědomuje sama sebe jako aktéra vlastního chování v různých situacích (zážitky a zmatek nad svými pocity) a jako nositele nejrůznějších rolí. Sebepojetí chápeme jako soubor znalostí a pocitů o vlastním já. Ideální já je při **sebereflexi** srovnáváno s já reálným, s představou „Jaký jsem“, ukazatelem v tomto smyslu je **sebepřijetí**. Pokud je rozpor mezi ideálním a reálným já hodně velký, může být zdrojem nepříjemných pocitů, může dojít ke zklamání sebe sama. Pokud je rozpor mezi reálným já a požadavky společnosti velký, může adolescent zažívat pocit úzkosti a viny. Chlapecké a dívčí sebepojetí se příliš neliší, spíše lze za důležité aspekty považovat výkonové charakteristiky vztahované např. ke škole. Jinou důležitou oblastí sebepojetí je vymezení se v interpersonálních vztazích – dominance, sociální prestiž, jak je jedinec přátelský, či sympatický. Další složkou sebepojetí jsou charakterové vlastnosti – upřímnost, čestnost, spravedlnost atd., samostatnou položkou sebepojetí je zaměření maskulinita-feminita. Především v pozdní adolescenci je rozlišení obsahu sebepojetí též provázena snahou o novou integraci. Jak vnímají dospívající vlastní chování a vlastní prožitky a s tím spojené sociální srovnávání vede k **sebehodnocení**. Základem celkově pozitivního sebehodnocení je uznání vlastní hodnoty. (Macek, 2003, s. 49-52)

V současné rozvinuté společnosti je u mladých patrné citové rozkolísání, která je zřejmě důsledkem také určité nejistoty dospívajícího ve vztahu k současnému či budoucímu postavení mezi ostatními, nejistoty v úkolech a očekávaných požadavcích, přitom nelze ovšem opomíjet ani přímý vliv fyziologických změn na psychiku dospívajících. (Langmeier, 2000, s. 144)

Ve střední i pozdní adolescenci je myšlení míň absolutní, více relativní, sebereflektující a vztahové. Adolescenti jsou ve větší míře schopni uvažovat jako dospělí, význam začínají mít také prožitky, vztahy, zkušenosti. Rozvoj formálních operací a abstraktního logického myšlení ve spojení se sebeuvědoměním vede k objevení „vlastního rozumu“. (Matoušek, 2003, s. 48)

Hledání identity nepatří jen do období adolescence, snad nejznámější v tomto směru jsou myšlenky E. Eriksona. Ten považoval ujasnění vztahu k sobě, hledání vlastní identity za nejdůležitější vývojový úkol tohoto období. Adolescenci popsal jako střet mezi potřebou

integrace sebe sama a potřebou vyrovnat se s požadavky společnosti, které nejsou zcela jasné tak, aby byl jedinec schopen najít a přijmout své vlastní místo i hodnotu jako člen společnosti. Většinou se rozlišují osobní a sociální aspekty identity. První čerpá hlavně z intimní seberelfexe a sebehodnocení, úhel pohledu na vlastní já je však odlišný, než v případech sebepojetí a sebehodnocení. Podstatou je uvědomění si vlastní jedinečnosti a neopakovatelnost. Sociální hledisko identity je pocit začlenění, pocit někam patřit a souvislostí ve vztazích i čase. Pokouší se odpovědět na otázky „kam patřím“, „čeho jsem součástí“, „odkud pocházím“, „kam směřuji“. (Macek, 2003, s. 62-65)

Dospívání je fází rozvoje identity, původní dětské pojetí se výrazně mění. Dospívající mají aktivní snahu o vymezení své osobnosti, hledají odpovědi na otázky existence, zaměřují se na sebe a své pocity, myšlenky, dochází k nárůstu introverze. Jsou otevření ke zkušenostem, novým poznatkům a prožitkům, roste tendence odmítat stereotypy, konvenci a tradice. (Vágnerová, 2010, s. 149)

V sociálně psychologickém smyslu je adolescentní identita vědomí členství v sociálních skupinách a uvědomění si sociálních rolí. V širším pojetí je to ujasnění primárních vztahů, v nichž se adolescent cítí být subjekt, jedná se o vztah k sobě, k důležitým lidem, skupinám či institucím, o vztah ke své budoucnosti a zakotvení ve světě hodnot. (Smékal, Macek, 2002, s. 118)

3.3 Tělesný vývoj

Vyvážení projevů **tělesných** se dostává do harmonie výrazových projevů, pohyby se zklidňují, stávají se přiměřeně koordinovanými a uměřenými, ustupuje pohybová dysharmonie. Svalová síla vzrůstá, a s tím i schopnost pracovní zátěže, někteří z adolescentů jsou ke konci období už schopni podávat výborné, až vrcholové výkony. (Kohoutek, 2000, s. 144-147)

Tělesný růst v tomto období ovšem není rovnoměrný, dolní a horní končetiny rostou na začátku dospívání o něco rychleji, dítě „samá ruka samá noha“, dochází k určitému nesouladu postavy, významně se už také odlišuje tělesná stavba dívek a chlapců. I zrání mozku pokračuje s jistými výkyvy, dochází ke zvýšené emoční nevyrovnanosti, téžavé pozornosti. Dochází také k obtížné koncentraci pozornosti, zvýšené unavitelnosti, střídání apatičnosti a ochablosti s fázemi vystupňované aktivity, zhoršení spánku nebo také poruchy chuti k jídlu. Mnozí dospívající těmto projevům nerozumí. (Langmeier, 2000, s. 143)

Primární změny, které uvádí dítě do období adolescence, se dle většiny autorů týkají změn hormonálních. Hladina hormonů se obvykle zvyšuje okolo osmého roku, zjevné sekundární pohlavní znaky se objevují o 4-5 později. Vedle vývoje primárních a sekundárních pohlavních znaků je typický zrychlený růst (výška, váha). Dívky pak vnímají pubertu a dospívání jako omezení ve svém životě, např. menstruaci, či podíl na ženských pracech doma. Chlapci vnímají změny u sebe spíše pozitivně, růst svalové hmoty, síly, výkonu, a též změna postavení přináší chlapcům více výhod než omezení. Dívky také vnímají jako důležitý vzhled jednotlivých částí těla, pro hochy je významnější hlavně vzhled tváře a hodnocení postavy. Změny tohoto období adolescence se obvykle opisují v pěti vývojových stadiích. V *prvním stadiu* u dívek nejsou viditelné téměř žádné pohlavní znaky, ve *druhém* se již začíná zvětšovat prsní tkáň a u genitálií je patrné první ochlupení. Ve *třetím stadiu* se objeví vnější obrys prsou. *Čtvrté stadium* – objevuje se i vnitřní kontura prsou a axilární ochlupení. *Páté stadium* charakterizuje již plný vývoj sekundárních pohlavních znaků. Menstruační cyklus se objevuje v době třetí a čtvrté fáze vývoje pohlavních znaků, uprostřed období přibývání na váze a zrychleného růstu. U chlapců v *prvním stadiu* je charakteristický infantilní vývoj penisu a šourku, bez ochlupení. Ve *druhé fázi* se šourek s varlaty zvětšují, kůže se pigmentuje a začíná se objevovat pubické ochlupení. V *třetí fázi* se zvětšuje penis do délky, objevuje se axilární ochlupení. Ve *čtvrtém stadiu* se zvětšuje šířka penisu i jeho délka, vyvíjí se žalud. *Páté stadium* – vnější pohlavní orgán jsou plně vyvinuty, objevuje se ochlupení středové, vousy, dochází ke změně hlasu. (Macek, 2003, s. 43, 45)

Vývoj tělesné motoriky je v období dospívání výraznější než v předcházejících obdobích. Mladí rychleji získávají dovednosti, které vyžadují velkou sílu, hbitost, jemnou motorickou koordinaci a také smysl pro rovnováhu. Rychlý rozvoj motoriky, vede k novým, hlubším zájmům, odtud může plynout zájem o sport, ale i o jiné činnosti. Pokračuje také dále vývoj řeči, roste slovní zásoba, jedinec používá složitější větné vazby i celkové výrazové schopnosti. (Langmeier, 2000, s. 144)

Tradičně změny v dospívání členíme na tři kategorie:

1. Vývoj primárních pohlavních znaků
2. Vývoj sekundárních pohlavních znaků
3. Změna tělesných proporcí

Obecně změny u chlapců spojeny s větší silou a fyzickou výkonností, tudíž i s většími možnostmi. U dívek jsou tělesné změny spojeny s ukládáním tuku v ženských partiích. (Smékal, Macek, 2002, s. 156-158)

3.4 Vztahy

Mezi hlavní vývojové úkoly dospívajících patří uvolnění ze závislosti na rodičích a navazování vztahů k vrstevníkům. Při emancipace od rodiny za normálních okolností se dospívající i přes touhu se od rodičů odpoutat, udržují pozitivní vztah k rodičům, i když je jakkoliv kritizují a drze jim odmítají, mění se spíše vnější způsoby chování, ale zůstávají základní hodnoty i morální postoje, které dospívající od rodiny přezvali. Mírou, kterou se adolescent uvolňuje od rodiny, navazuje zároveň většinou nové, diferenciovanější vztahy k vrstevníkům. Tyto vztahy mu dávají jistotu, kterou může ztrácet při odpoutávání se od rodiny. (Langmeier, 2000, s. 149- 152)

Za velmi významnou roli v sebeprožívání adolescenta hraje jeho vnější vzhled a celková atraktivita. Duševní a tělesná výkonnost se zlepšuje, také se často zlepšují **vztahy s okolním** společenským prostředím. Mladý člověk si začíná vybírat své osobní vzory a dochází k navazování osobní intimní vztahy, nicméně soulad soužití ve škole a v rodině není v této době ještě optimální. Dochází k prvním sexuálním zkušenostem, také prvním zkušenostem v pracovním procesu. Pokračuje kritické osamostatňování od autority rodičů, jež je pro mnoho rodičů bolestivé. Adolescent v tomto období bývá velmi kritický k **vlastním rodičům**. Přístup rodičů by měl být méně autoritativní, protože direktivní přístup a zasahování do života mladých skrývají nebezpečí konfliktních situací. Proto je třeba minimalizovat třecí plochy a nechávat si vzájemně určitý „volný prostor“. Občas dojde ke generačním sporům mezi dětmi a rodiči. Adolescenti vyžadují od rodičů respekt. Adolescent se pořád víc zajímá o vrstevníky. Neobyčejně významné je v období dospívání **přátelství**, které pomáhá pěstovat schopnost porozumění sobě i jiným. Přátelství je trvalejší selektivní vztah, předpokladem kterého je možnost poměrně častého vzájemného kontaktu. Adolescent si vytváří vzor partnera, kde nejdříve dominují krása a vzhled, postupně i znaky charakterové a morální. (Kohoutek, 2000, s. 144-147)

Změny v poznávacích procesech, jiný způsob myšlení, emociální změny vedou také k novým hodnotám, změně postojů a vztahů. Jedna z psychosociálních charakteristik adolescence je nová kvalita mezilidských vztahů, jejichž důležitým aspektem je rozvoj komunikace. Vztahy k rodičům a jiným autoritám a vztahy k vrstevníkům jsou přitom velmi odliš-

né a mají jiný význam. V rodině převažuje snaha o „zrovnoprávnění“ vlastní pozice, ve vztahu s vtstevníky jde hlavně o vlastní „zhodnocení“. Konflikty nevadí, pokud adolescenti mají pocit, že mohou svobodně vyjádřit svůj názor a je na ně brán ohled. V tomto ohledu je nutný zájem rodičů a jejich angažovanost, emoční intenzita vzájemných vztahů, podstata rodičovského vedení a autority. Rodiče také používají odlišná měřítka pro hodnocení vztahu s dospívajícím dítětem. Adolescenti se více podobají svým rodičům nežli přátelům v hodnotové orientaci. Pokud nejsou sourozenci věkově příliš vzdálení, jsou pro adolescenty významnými osobami, za prvé jsou příslušníky stejné generace, za druhé se podílí na socializaci v rodině. Vrstevnické vztahy jsou pro adolescenty důležité, nicméně jejich charakter se v průběhu adolescence mění. Například B. Dunphy (1963) klasifikoval:

- **Malé skupiny- party** : v prvním stadiu adolescencí, časná adolescence, mají obvykle 3-10 členů, jsou neformální a mají vysokou soudržnost, jsou chlapecké nebo dívčí, výjimečně smíšené. Jde v nich hlavně o každodenní přímou komunikaci, mívají vůdčí osobnost s výrazně ženskými nebo mužskými rysy, ostatní členové je obdivují. Členové skupiny většinou bydlí blízko sebe, jednotlivé skupiny jsou izolované.
- **Větší skupina** – ve druhé fázi, tedy střední adolescence, předešlé malé skupiny se začínají setkávat, mají kolem 15-30 členů, typické jsou pro ně večírky, párty, mejdany. Je to místo pro zahájení heterosexuálních erotických kontaktů. Tyto jsou velmi ceněny jako něco odvážného, či prestižního, v tomto smyslu se o nich také mluví v malých skupinách.
- **První partnerské heterosexuální vztahy** – ve třetí fázi adolescence, navazují je adolescenti vlivem jejich účasti na společenských akcích. Typickým příkladem jsou vedoucí původních malých skupin. Velká skupina se tedy dostává do stadia vývoje a změny. Heterosexuální vzájemné vztahy připravují cestu z původních malých skupin.

Přátelské vztahy jsou v adolescenci častější a důležitější mezi dívkami než mezi chlapci. Ale toto srovnání je velice obtížné, funkce přátelství je u obou pohlaví odlišná. Dívky potřebují od přátelského vztahu komunikaci a sdílení pocitů, upřímnost a důvěru. Přátelství chlapců jsou více kolektivní. Nejdříve založená na společných zájmech, či aktivitách. Identifikace s partou má vyšší hodnotu než u dívek. V osobních vztazích zpravidla nejsou tak emocionální jako dívky. Hodnota vztahu je založena na výkonu, sociální dovednosti, respektu a pevnosti postojů. Oceňované jsou síla osobnosti, originalita, otevřenost, smysl pro

humor. Blízké přátelství mezi dívkou a hochem není v období adolescence obvyklé. (Dunphy, 1963, cit. dle Macek, 2003, s. 43, 45)

Vztahy k rodičům a dalším autoritám a vztahy k vrstevníkům mají pro adolescenty odlišný význam. Ve vztazích k rodičům je dominantní snaha o zrovnoprávnění své pozice, ve vztahu k vrstevníkům spíše o vlastní zhodnocení. Vliv vrstevníků se postupně zvyšuje, ale důležitost vztahu s rodiči neklesá. Rodiče jsou důležití pro celkový pozitivní pocit ze sebe a pro spokojenost života adolescentů, vrstevníky naproti tomu adolescent potřebuje zejména pro trávení volného času. Období dospívání je více emočně zátěžové jak pro dospívající, tak pro jejich rodiče. Někteří rodiče například na projevy dospívání nereagují vyvrále a s nadhledem, pokouší se zvýšit kontrolu, což vede spíše k většímu napětí a spouštění častějších konfliktů. Vrstevnické vztahy mají pro dospívající nenahraditelnou roli, vzájemné poskytování názorů, pocitů, vzorů chování, komunikace je důležité pro to, aby si adolescent testoval sám sebe, zvyšoval si osobní hodnotu, učil se respektovat hodnotu jiných a hodnotu partnerských vztahů. Obecně je pro dospívající nesmírně důležitý pocit, když je ostatní berou a oceňují, posiluje to jejich pozici a pocit významnosti. Sdílejí spolu vlastní zkušenosti, stejné problémy, nejistoty. Svůj význam má také vědomí příslušnosti k nějaké skupině, jež může doplňovat rodičovskou podporu, stabilizuje a ukotvuje mladé v procesu vlastních sociálních, psychických i fyzických změn, též mu dává prostor pro uvědomění si, že jsou na tom podobně i vrstevníci. Nepatřit do žádné vrstevnické skupiny je často pocíťováno jako sociální stigma. (Smékal, Macek, 2002, s. 119-120)

3.5 Morální a hodnotový vývoj

Osvojování si společenských hodnot a mravních norem se považuje za hlavní hledisko socializačního učení. Koncepce E. Eriksona adolescenci chápe jako most mezi „dětskou morálkou“, jež se opírá o jasné vnější principy určované autoritami a „morálkou dospělých“ jedinců, která je založena na zvnitřněných morálních hodnotách. Sjednocujícím prvkem a novou hodnotou pro dospívající tady jsou opravdovost, poctivost, které se uplatňují jako významní sjednocující činitelé, v případě, že se dospívající dostává do konfliktů mezi různými systémy hodnot. Podle K. L. Seiferta a R. J. Hoffnunga (1991) se morálka období dospívání tvoří na dvou základech, z nich je jeden rozvoj logického i abstraktního myšlení, jež vede k úvahám na etické úrovni, o spravedlnosti, o dobru, o zlu. Druhý základ jsou měnící se vztahy k velmi blízkému sociálnímu okolí, jako jsou přátelé, rodiče, příbuzní apod. Když si dospívající uvědomí hodnotu vztahů, mění se tím i jejich představa o péči,

starosti o jiné a pomoc. Ukazuje se, že v současné době je pro dospívající těžké najít jednotný trend v jejich hodnotových preferencích, je proto lepší hledat jisté typické orientace. U dospívajících je poměrně vysoká proměnlivost hodnotových preferencí, která se prolíná i do pozdní dospělosti. Roste význam hodnot, které souvisí s partnerskými vztahy, rodinným životem, s názorem na svět. Vývoj v hodnotových orientacích nemusí být souvislý, významné změny u adolescentů, jako je např. přechod ze střední školy na vysokou, odchod z rodiny, nástup do zaměstnání, navázání partnerského vztahu, mohou navozovat i změnu v životní filozofii, změnu v orientaci hodnot a také orientaci světonázorovou. Naproti tomu se jeví, že základní nastavení hodnot v dospívání je do jisté míry rozhodující pro další život v dospělosti. Dochází ke zvyšování hodnoty přátelských vztahů a hodnocení ze strany ostatních, které není formální, též hodnota volného času, jeho svobodného trávení. Některé tradiční podstatné znaky období dospívání, jakými jsou zdraví, výkonnost, aktivita, fyzická krása, flexibilita nebo adaptabilita jsou v dnešní době masovými médii nejen oslavovány, ale také prezentovány jako ty „pravé hodnoty“ v postmoderní společnosti. (Macek, 2003, s. 69-70)

Adolescenti se učí brát život vážně, hledají jeho smysl, cítí odpovědnost. Významnou roli při utváření morálních postojů mají zkušenosti, intuice, emoce, myšlení. Z hlediska kognitivní teorie morálky dle Kohlberga, se dospívající nachází v **konvenčním někdy postkonvenčním stádiu**. Adolescenti v konvenčním stadiu morálky mají jistou dávku empatie a jednají morálně kvůli splnění společenských závazků. Okamžikem, kdy člověk považuje pocity a porozumění za důležitější nad uspokojováním vlastních zájmů, vstoupí do stadia morálky postkonvenční. (Smékal, Macek, 2002, s. 164)

3.6 Výzkum adolescentů, rodina

Institut dětí a mládeže MŠMT ČR provádí v roce 1996 čtyři výzkumy, které na sebe navazují v několika směrech. Výzkumy jsou stručně charakterizovány jako: rodina - škola - dospívání - občanské vědomí. Navazují na řadu šetření, která byla realizována v letech 1994 - 95 k problematice životního stylu, hodnotových orientací a volnočasových aktivit české mládeže. Výzkumu se účastnili studenti středních škol nebo učilišť. Věková kategorie 15-19 let měla 357 respondentů.

Co se týká subsouboru mladších, *ve věku 15 až 19 let* (především však dosud svobodných), bylo mnohem účelnější položit jim otázku stran jejich nynějšího zájmu o rodinný život, která také svým způsobem testovala to, jak na roli rodiny pohlízejí.

Uvažujete o založení vlastní rodiny? (údaje v %) věk 15-19 let, celkem 357 dotázaných:

ano, už v nejbližší době - 1

ano, snad do roka - 0

možná tak do 2 až 3 let - 16

snad někdy později, zatím s ohledem na věk a situaci nepřipadá v úvahu - 74

s ničím takovým nepočítá - 8

Je přirozené, že v tomto věku většina mladých zatím odmítá o tomto závažném životním kroku už dnes uvažovat. Tím spíše, že v rámci české populace dochází v posledních pěti letech ke zřetelné změně v tomto směru. Jestliže dříve vznikala první manželství velice záhy, posunuje se tento okamžik v 1. polovině 90. let o několik roků později. Domníváme se, že tento trend se projevuje v těchto výsledcích, ze kterých je zřejmé, že většina dotazovaných tíhne k odkládání svého rozhodnutí. Jen malá část ale dnes s něčím takovým vůbec nepočítá.

Kolik by chtěl mít dětí? (údaje v %) 15-19 let, celkem 357 dotázaných

Žádné - 4

Jedno - 22

Dvě - 56

Tři - 15

Více než tři - 3

Nadpoloviční většina uvádí, že by chtěli mít v budoucnu dvě děti.

Uplatníte své zkušenosti z rodiny, v níž jste vyrůstal, jednou jako rodič svých dětí? (údaje v %) 15-19 let, celkem 357

rozhodně se vyvaruje chyb, kterých se dopouštěli rodiče v jeho případě - 20

do jisté míry ano, ale to se všechno teprve ukáže - 41

neví, zdali je to vůbec možné - dnes je už jiná doba - 7

chce si v tom poradit sám a nenechá se ničím ovlivnit - 13

má u svých rodičů dobrý příklad jak se k dětem chovat - 8

nepočítá s tím, že by někdy děti měli - 3

nepovažuje to, jak vyrůstal za dostatečné k tomu, aby z toho něco pro děti vyvozoval - 4

jiná odpověď - 3

Nejčastěji se objevuje stanovisko zásadně uplatnění inkriminovaných zkušeností neodmítající, nicméně odkládající je až do budoucna. Naproti tomu druhou nejvíce se vyskytující odpovědí je, že dotyčný se chce vyvarovat toho, čeho se dopouštěli rodiče vůči němu. (Unger, Ondroušková, Švestka, 1996)

3.7 Názory na manželství a rodičovství

Tento text je dílčí zprávou z polytematického výzkumu IDM MŠMT „Perspektivy 2003“. Jedná se o dílčí zprávu z polytematického výzkumu Institutu dětí a mládeže MŠMT „Perspektivy 2003“.

Studie prezentuje výsledky vztahující se k otázkám manželství a rodičovství. Na otázky odpovědělo celkem 400 studentů středních škol v Praze a Ústí nad Labem. Co se týče manželství, byli respondenti tázáni, na okolnosti, které považují za důležité pro uzavření manželství. V první řadě se jedná o důvěru v partnera a jeho vlastnosti (86 %), následuje silný citový vztah, láska (85 %). Za důležité je ale považováno i ukončené vzdělání, finanční zajištění, ekonomická samostatnost a přiměřený výdělek (kolem 65 %). Na okraji zájmu zůstává podpora ze strany státu (26 %). Mladí lidé obecně uznávají potřebu manželství, ale 55 % respondentů si myslí, že děti je možné vychovávat i mimo manželství. To může být viděno jako doklad rozvolňování tradičních vztahů, tedy trendu, který v současné době převládá také v celé Evropě.

Manželství jako instituce je hodnoceno nejednotně, chlapci spíše zdůrazňují výchovu dětí a omezení své svobody, naproti tomu děvčata naznačují možnost výchovy dětí bez partnera. Mimopražské regiony tyto problémy nevnímají tak vyhroceně.

Pozitivnější jsou názory na plánovaný počet dětí. Přes trvale klesající křivku porodnosti dospívající mládež do jisté míry ve svých plánech replikuje minulý demografický vývoj. Větší touha mít děti se projevuje u dívek. Do pěti let předpokládá narození dítěte pouze 17 % dotázaných, především ženy. Do 30 let věku by si chtěla dítě pořídit více než polovina respondentů (celkem 53 %, muži 51 %, ženy 70 %). Více než čtvrtina respondentů plánuje první dítě až po třicítce. Dítě si vůbec nepřeje 5 % dotázaných.

Jedna z dalších otázek zjišťovala, co je podle mladých lidí důležité pro narození dítěte. Za zásadní je považována plnoletost a ukončené vzdělání. Dále mladí lidé v tomto směru zdůrazňují především samostatnost a dostatečný výdělek. (Názory na manželství a rodičovství, 2003)

manželství	692	58,0	498	68,8	194	41,4	518	67,0	174	41,4
volné spolužití	382	32,0	187	25,8	195	41,6	216	28,0	166	39,5
sám(a), bez partnera	24	2,0	10	1,4	14	3,0	8	1,0	16	3,8
nepřemýšlel(a) sem o tom	95	8,0	29	4,0	66	14,0	31	4,0	64	15,3

Kolik dětí byste chtěl(a) mít?

Více než polovina všech dotázaných preferuje rodinu se dvěma dětmi. Vyšší počet dětí byl zaznamenán ve výpovědích dívek (13,5%). O dětech neuvažuje 5,2 % středoškoláků, a to srovnatelně z obou pohlaví.

Obrázek číslo 10 – Výsledky otázky kolik dětí by chtěli dotázaní mít

Počet dětí	Výpovědi respondentů celkem vyjádřeny v %
0	5,2
1	18,1
2	65,6
3	9,9
více	1,2

Výše uvedené výsledky výzkumu jsou velmi malou částí údajů, které je možné z realizované studie získat. Při průběžném vyhodnocování dat získaných kvantitativně i kvalitativně a při jejich porovnávání s výsledky dalších výzkumných šetření *se ukazuje, že součas-*

né trendy ve společnosti ovlivňující životní styl, který se protímá do postojů mladých lidí k základním otázkám partnerského soužití a rodinného života. (Maradová, 2004)

3.9 Analýza životní spokojenosti adolescentů v kontextu rodiny a rodinného prostředí

Příspěvek autorky Jany Uhlárikové, v elektronickém časopise E-psychologie, se zabývá analýzou životní spokojenosti adolescentů v kontextu rodiny a rodinného prostředí. Výzkumu se účastnilo 420 adolescentů ve věku 16-18 let. Životní spokojenost byla měřena pomocí Dotazníku životní spokojenosti. Ve výzkumném souboru adolescentů bylo zjištěno, že jsou *spokojenější ti, kteří žijí jen s matkou než ti, co žijí s oběma rodiči*. Stejně tak adolescenti, kteří udali jen *občasný výskyt konfliktů v rodině, dosahovali vyšší životní spokojenosti. Ukázal se fakt, že ne kvantita ale kvalita rodičovství se podílí na utváření spokojenosti mladého člověka, stejně tak bezkonfliktní rodinné prostředí je významným faktorem utváření životní spokojenosti.* (Uhláriková, 2010)

4 HODNOTY, POSTOJE

Z hlediska psychologie lze **hodnoty** považovat za obecné, celkem stabilní činitele či regulátory typického vztahu člověka vůči objektům svého prožívání, hodnoty se reprezentují konkrétními **postoji**. (Cakirpaloglu, 2009, s. 323)

Hartl, Hartlová (2015) popisují **hodnotu** jako vlastnost, kterou jedinec přisuzuje určitému objektu, události, situaci, činnosti, ve spojení s uspokojováním jeho zájmů a potřeb. Hodnoty se utváří a postupně se stanovují v procesu socializace, hodnoty lze dělit na pozitivní (žádoucí), negativní (nežádoucí) dále pak relativní a absolutní nebo přímé a nepřímé. Také podle jejich obsahu na etické, logické, estetické a jiné. Hodnoty odráží kulturu společnosti – hierarchie hodnot, podmínky hodnot. (Hartl, Hartlová, 2015, s. 192)

V užším pojetí pojem **hodnota** C.Kluckhohna je zjevně nebo skrytě pro jedince nebo skupinu typické pojetí žádoucího, jež ovlivňuje volbu způsobů chování, jeho prostředků i cílů. V širším slova smyslu můžeme hovořit i o hodnotách nežádoucích. Pojem postoj spřesnili D. Katz a E. Stotland. **Postoj** lze dle nich definovat jako tendenci či predispozici jedince k oceňování jistého objektu, určitým způsobem. Oceňování je v tom, že jsou připisovány vlastnosti, které mohou být umístěny ve spojitosti žádoucí-nežádoucí, dobrý-špatný. V tomto smyslu jsou postoje výtvorem hodnocení. (Nakonečný, 2009, s. 240)

Historický zájem o **hodnoty** můžeme vidět prostřednictvím rozboru vývoje filozofických myšlenek od antiky až po současnost. V 5. a 6. století před naším letopočtem se filozofové zabývali otázkou hodnot v rámci diskuze o nejvyšším dobru. Antičtí Řekové neměli označení pro hodnoty, nejčastěji pro vyjádření používali pojmy „axia“ (hodnota, důstojný), „ethos“ (zvyk, obyčej), „time“ (hodnocení, ctění). Ve vědeckých teoriích se nejčastěji používá antický pojem axiologie. První projevy uceleného zkoumání lidských hodnot se ve filozofii objevují na přelomu století devatenáctého a dvacátého. U zrodu nové disciplíny filozofie, axiologie stojí Hermann Lotze a Franz Brentano. Pojem hodnoty do filozofie zavádí Lotze. Je prvním, kdo se vyslovil pro přesné zkoumání hodnot, ještě k tomu srozumitelnou formou popsal důvody této potřeby. Dle něj se hodnoty dotýkají téměř všeho lidského chování a poznání. Přijal učení Kanta o přesahující a nadčasové podstatě hodnot, které jsou nezávislé na lidské zkušenosti, jedná se o zákony, které se dotýkají výhradně lidských oblastí života – hlavně pravdivosti, mravnosti a estetiky, hodnoty se uplatňují v právu, umění, státní správě, náboženství apod. (Cakirpaloglu, 2009, s. 18)

Klasické pojetí **postoje** jakožto vztah člověka k hodnotám, zpřesnil G. W. Allport, který uvedl, že: „Postoj je mentální a nervový stav pohotovosti, organizovaný zkušeností, vyvíjející direktivní nebo dynamický vliv na odpovědi individua vůči všem objektům a situacím, s nimiž je v relaci.“ (Nakonečný, 2009, s. 239)

Hartl, Hartlová (2015) definují **postoj** jako sklon k ustálenému způsobu reagování na osoby, situace, předměty, na sebe sama, jsou složkou osobnosti, souvisí se sklony a se zájmy jedince, které určují poznání, chápání, myšlení a cítění. Vědomosti, dovednosti i postoje se dají získat během života, hlavně vzděláváním a širším sociálním působením, jímž je veřejné mínění, sociální kontakty a jiné. Postoje jsou vesměs trvalé, obsahující složku poznávací, citovou a konativní.

Postoje jsou děleny dle nejrůznějších kritérií:

citové a poznávací

kladné a záporné

verbální a neverbální

skryté a zjevné

silné a slabé

soudržné a nesoudržné

vědomé a nevědomé

individuální a kolektivní

stálé a proměnlivé

(Hartl, Hartlová 2015, s. 442)

Významné **postoje** bývají ustálené a v normálním životě se většinou nemění, pokud se mění, většinou vlivem výrazné zkušenosti, jakou může být například psychický otřes, životní krize a podobně. Zejména obtížná bývá změna postoje extrémního v jeho protiklad, například výrazné ateistické přesvědčení v náboženské založení, což označujeme jako **konverze**. Pravděpodobnější je spíše jen změna intenzity postoje, jeho zeslabení, či zesílení, v pozitivním či negativním směru. (Nakonečný, 2009, s. 267)

Funkce postoje mají určitý individuální význam. Rozlišujeme:

- **Instrumentální** (adjustační, utilitární) fce – pozitivní postoje si vytváří subjekt vůči objektům asociovaným odměnami a negativní postoje vůči objektům, které jsou asociovány s tresty (negativní postoj k manželství může být díky zklamání ve vlastním manželství).
- **Ego-defenzivní funkce** – postoje chrání integritu jedince, redukuje úzkost či vyrovnávají negativní sebepojetí tím, že podceňují špatné vlastnosti, jež si subjekt připisuje, chrání jedince před nepříjemnými pravdami o jeho vlastnostech nebo činech.
- **Hodnotově expresivní funkce** – subjekt může najít uspokojení ve vyjádření svého postoje a snaží se o jejich realizaci.
- **Kognitivní funkce** – každý jedinec má sklon k uspořádání znalostí o světě i sobě samém, také k určitému řádu, chápání významu události a vztahů mezi nimi. Tato tendence se promítá i do utváření postojů, jež spojují cítění a poznávání do určitého systému hodnot, nejde jen o funkci kognitivní, ale též o subjektivní význam poznatků. (Nakonečný, 2009, s. 248-249)

Každý z důležitých hledisek lidského chování představuje charakteristický předmět zájmu jednotlivých nauk filozofie, např. vztah osoby k lidskému ideálu dobra – nauka o ctnosti, problém lidské aktivity a vytouženého cíle-nauka o **hodnotách** neboli **axiologie**, nauka o povinnostech-odhalení principů subjektivního fenoménu mravnosti. Axiologické a etické směry lze rozdělit do několika skupin:

Subjektivistické směry: zdůrazňují hodnocení a hodnoty jedince jako vnitřní řád, jenž existuje v podobě, kdy jedince je přirozeně způsobilý pro ty nejvyšší lidské činy.

- ✓ *Věcný subjektivizmus* – mravnost i hodnoty představují vrozené předpoklady, úzce spojené s individuální zkušeností člověka. Tento proud (empirický) zdůrazňuje obsahovou stránku hodnocení a mravního chování člověka.
- ✓ *Formální subjektivizmus* – hodnoty a mravnost jsou předem daný zákon. Tento proud (aprioristický) považuje mravní smysl i hodnocení za vrozené vlastnosti existující mimo jakékoliv zkušenosti člověka.
- ✓ *Náladový subjektivizmus* – zohledňuje hledisko optimizmu a pesimizmu vztahující se k hodnotám a morálce. Koncepce tohoto zaměření vychází z předpokladu možnosti nebo nemožnosti jedince dosáhnout štěstí v souvislostech vnitřních či vnějších vlivů. Vnitřní podmínky souvisí s filozofickým názorem, který se zabývá množstvím schopností a sil, jimiž člověk disponuje k dosažení tohoto cíle.

Význam vnějších činitelů pro štěstí člověka je vnímán jako možnost, jež nabízí k uspokojování tužeb svět kolem nás.

Směry objektivistické: kladou důraz na viditelnou, vnější stránku chování jedince. Objektivistická axiologie včetně etiky je rozdělena do tří skupin:

- ✓ *Metodický objektivizmus* – v hodnocení odhaluje vlastnosti a prvky neustále se měnící objektivní skutečnosti. Z hlediska poznání je zde považováno za nutné podříditi hodnoty s morálkou vědeckému zkoumání. Tomuto hledisku jsou blízká rozmanitá evolucionistická i pozitivistická pojetí.
- ✓ *Věcný objektivizmus* – zabývá se eventualitami objektivizace hodnot, hlavně obsahů i předmětů, jež jsou cílem činností jedince.
- ✓ *Koncepce vyššího řádu* – má zájem o důsledky působení vnější autority na chování jedince. Mechanizmy vnějšího tlaku zabezpečují ideální přenos žádoucích obsahu (upřednostňovaného systému mravních hodnot či zásad), té vývoj zvláštních složek osobnosti (pocity, vlastnosti charakteru aj.), zaručující udržení vyššího řádu vnější autority (náboženství, metafyzika, sociologická učení a některá psychologická učení o hodnotách a morálce. (Cakirpaloglu, 2009, s. 18-19)

Utváření postojů dle Nakonečného (2009):

Postoje, které vyjadřují vztah **k hodnotám**, předpokládají větší nebo menší rozsah orientace ve světě takových hodnot založenou na zkušenosti, jsou jako takové produktem učení. Hodnotové zaměření se utváří již v ranném dětském věku v průběhu primární socializace, kdy se odpoutává od světa hodnot vrozených smyslových (základním kritériem těchto hodnot je smyslová příjemnost) a začíná s obeznamováním hodnot, které jsou v jeho sociálním prostředí. Člověk se učí oceňovat, co je dobré a co ne ve dvojí rovině:

- ✓ *Společensko-normativní* – za co dobré či špatné pokládá jeho sociální i kulturní prostředí.
- ✓ *Subjektivní* – co je dobré nebo špatné z pohledu subjektivních zkušeností. (Nakonečný, 2009, s. 259)

M. Sherif a H. Cantril (1966) vyjmenovávají kritéria pohotovosti vytvářející postoj:

- *Postoje zahrnují vztah subjekt-objekt* – objekty jsou věci, osoby, skupiny, instituce, ideje, události apod. vztahy nejsou dány biologicky, vyvíjejí se ze vzájemného působení subjektu a vnějšího světa.
- *Postoje ze vztahu s objektem* – mohou, ale nemusí mít prvotně motivační význam. Skutečnost, že nejsou postoje vrozené, ale získávají se jako důsledek osobitého kontaktu s okolím, ukazuje na to, že jsou naučené čili podmíněné.
- *Postoje mají vlastnosti afektivní* – zdrojem afektivního důrazu postoje jsou motivační faktory. Postoje se tvoří v poměru k sociálním hodnotám či normám, ve kterých jsou standardizovány afektivní ustálení, např. Domov je posvátná instituce.

Utváření **postojů** je funkce důležité stimulace, která je stimulace emociogenní, což je taková, jež nese odměnu nebo trest, nebo jejich očekávání. Postoje jsou výtvar pozitivního nebo negativního zpevnování. (M. Sherif a H. Cantril, 1966, cit. dle Nakonečný, 2009, s. 263-264)

Smysluplné pojetí **hodnot** vychází dle Křivohlavého (2006) z koncepce cílesměrné aktivity jedince. Psychologicky jsou dle něj hodnoty jakýmsi zobecněním sklonů jedince, které se opírají o jeho zkušenosti, cíle a myšlenky. Maslowovo pojetí je, že hodnoty jsou něčím, pro co má smysl žít. Pojetí F. Krejčího: „Hodnotou je něco, co stojí za to, aby se stalo předmětem chtění. V současné psychologii sílí představa o vzájemném ovlivňování cílů a hodnot, na jedné straně je cíl dávající všemu, co k jeho naplnění směřuje kladnou hodnotu. Na druhé straně právě hodnoty ovlivňují volbu cílů. (Křivohlavý, 2006, s. 35)

Hodnoty zaujímají důležité místo v motivační soustavě jedince a také v jeho jednání. Současný hodnotový systém dospívajícího člověka je utvářen v komplikovaných podmínkách. Podněty, kterými působí společnost na člověka, mají různé vlivy na systém hodnot v závislosti na fázi v našem životě. U dospívajících například probíhá v průběhu procesu socializace a sociálního zrání. Vliv hodnotového systému na chování člověka by však neměl být přeceňován. Na jednání člověka má vliv systém hodnot nejen jedna určitá hodnota. Vliv systému hodnot je upravován dalšími složkami osobnosti a společenskými podmínkami. Sak (2004) ve své publikaci reprezentuje výsledky empirických výzkumů z let 1993, 1997, 2000, 2002, kdy ve škále od 1 do 5 připisovali respondenti hodnotám stupeň 1 pro nejnižší a stupeň 5 pro nejvyšší. *Hodnoty jako je partner, rodina a děti se umístily (nejen) ve věkové skupině 15-18 let na předních příčkách. Hodnota láska získala hned za výtěžnou-*

hodnotou zdraví průměr 4,64, hodnota životní partner 4,39, hodnota rodina a děti 4,16. Zajímavá práce získala 4,01, úspěch v zaměstnání 3,9, vzdělání 3,97. (Sak, 2004, s. 9-11)

4.1 Životní hodnoty adolescentů

Jaké životní hodnoty zaujímají žebříčku adolescentů přední místa? Jak chápou pojem životní hodnota?

Tímto se zabýval článek ve Studentských novinách. Klasické životní hodnoty jsou z pohledu žáků – *zdraví, láska, štěstí, peníze, vzdělání a přátelství*. Zná je každý a všude se o nich hovoří, a tak by měly být (podle patnáctiletých), pro každého důležité. Jaké životní hodnoty se objevovaly nejčastěji? **Respondenti největší význam přiřkládají rodině a zdraví.** „Rodina je nejdůležitější, protože mě vychovali.“ „Rodina, na tu nedám dopustit, bez nich bych nic nedokázal.“ „V rodině jsem šťastný.“ „Nejdůležitější jsou věci kolem rodiny.“ „Na první místo jsem dal rodinu, protože s nimi vyrůstám, povzbudili mě, nebo mi pomohli přežít krizové období.“ „Nejdůležitější je pro mě rodina, pomáhá mi v těžkých situacích.“ „Ze všeho nejvíc upřednostňuji rodinu, protože v ní nacházím všechny zbývající a pro mě nesmírně důležité životní hodnoty (bezpečí, štěstí, lásku, svobodu, ale i peníze).“

Rodina patnáctiletým přináší lásku a přátelství, pochopení, bezpečí, pomoc, radu, štěstí. Proto ji většina zařadila na první místa žebříčku životních hodnot. Druhé místo obsadilo na žebříčku hodnot zdraví.

„Zdraví je pro mě hodně důležité, kdybych byl nemocný, nic bych nemohl.“ „Zdraví i rodina jsou nastejno. Bez těchto hodnot nemůžu být.“ „Zdraví je až za rodinou, protože pro záchranu člena rodiny je člověk schopný obětovat i své zdraví.“

Žáci vnímají jako nejdůležitější hodnoty svého současného života rodinu a zdraví. Žádná z dalších hodnot nebyla tak pečlivě a citlivě komentována. To je pozitivní důkaz pro nás rodiče a pedagogy. Své rodiny mají rádi a považují je za nejdůležitější. Z toho plyne, že úsilí, jež vynaložíme při výchově, se pedagogům a především rodičům vyplatí. První pětici životních hodnot doplňují ještě tyto tři, přátelství, láska a domov. Těchto hodnot si velmi cení téměř všichni dotazovaní. Studie se zúčastnilo 59 žáků devátých tříd ZŠ, ve věku 15 let. (Plasová, 2007)

4.2 Rodina a manželství, hodnota pro mladé lidi

Dle Fialové et al. (2000) zůstává manželství pro mladé lidi v ČR stále hodně rozšířenou a preferovanou formou partnerství. Naprostá většina pokládá za základní podmínku vstupu do manželství lásku a silný citový vztah. Manželství naplňuje citové potřeby člověka, lidé mu přisuzují morální hodnotu, má smysl se brát i bez plánování dětí. Také se zdá, že mladí lidé považují děti za přirozenou součást svého života, **naprostá většina počítá, že děti mít bude**. Výsledky průzkumu v letech 1997-1999 u mladých lidí ukazují, že do změn úrovně a struktury sňatečnosti a porodnosti se mimo jiné prolíná také finanční nedostupnost bytů pro mladé manželství, vzestup nákladů po narození dětí, rostoucí a hrozící možnost ztratit zaměstnání. *Přesto byla potvrzena hypotéza, že rodina a manželství pro mladé lidi neztrácí význam a hodnotu, spíše se jejich realizace posunuje do vyššího věku.* (Fialová, et al., 2000, s. 23, 70-71, 80-81)

II. PRAKTICKÁ ČÁST

5 PEDAGOGICKÝ VÝZKUM

„Při měření jevů v pedagogických výzkumech je třeba mít na paměti, že některé stránky pedagogické reality jsou tak složité, že je velmi obtížné je kvantitativně zachytit. Tato obtížnost by však neměla být důvodem k tomu, aby pedagogická věda na řešení těchto problémů rezignovala.“ (Chráska, 2008, s. 237)

5.1 Výzkumný problém

Výzkum zabývající se postoji žáků gymnázií k instituci rodiny a manželství jsme si vybrali, protože toto téma je v současné době velmi živé, aktuální a diskutované. Jak pohlíží mladí lidé v současné době na rodinu obecně nebo svou vlastní, jak vnímají manželství, mají představu o své budoucí rodině, či manželství a jaké, na tyto otázky jsme se pokusili najít odpověď v našem výzkumu. Protože u žáků gymnázií je možné předpokládat zaměření na vzdělávání, budoucí zaměstnání a budování kariéry, zajímal nás právě jejich postoj k hodnotám jako je rodina a manželství.

Výzkumný problém jsme stanovili následovně:

Jaké jsou postoje žáků gymnázia k instituci rodiny a manželství.

Výzkumné otázky:

1VO: Jaké jsou postoje žáků gymnázia k jejich současné rodině a k instituci rodiny obecně?

2VO: Jaké jsou postoje žáků gymnázia k manželství?

3VO: Jaké jsou představy žáků gymnázia o jejich budoucím manželství nebo partnerství?

4VO: Jaké jsou představy žáků gymnázia o jejich budoucí rodině?

5.2 Cíl výzkumu

Hlavním cílem výzkumu je zjistit jaké jsou postoje žáků gymnázia k instituci rodiny a manželství.

Jako dílčí cíle jsme stanovili:

Zjistit postoj žáků gymnázia k jejich současné rodině a k instituci rodiny obecně.

Zjistit postoje žáků gymnázia k manželství.

Zjistit představy žáků gymnázia o jejich budoucím manželství nebo partnerství.

Zjistit představy žáků gymnázia o jejich budoucí rodině.

5.3 Metoda sběru dat

Pro zpracování jsme použili kvantitativně orientovaný pedagogický výzkum. K získání informací o námi zvolené problematice jsme zvolili metodu dotazníku. Dotazník umožňuje poměrně rychlé shromáždění dat od velkého počtu respondentů. Tato metodaje v pedagogických výzkumech velmi frekventovaná. Gavora (2010, s. 121) vymezuje dotazník jako „způsob písemného kladení otázek a získávání písemných odpovědí.“ Samotný dotazník je dle Chráska (2008, s. 163) „soustava předem připravených a pečlivě formulovaných otázek, které jsou promyšleně seřazeny a na které dotazovaná osoba (respondent) odpovídá písemně.“

„K výhodám kvantitativního přístupu patří zejména přehlednost, stručnost a syntetičnost výsledku.“ (Chráska 2008, s. 237)

5.4 Výzkumný soubor

Výzkumný soubor jsme zvolili záměrným výběrem, kdy o výběru nerozhoduje náhoda, ale v našem případě úsudek výzkumníka. Blíže specifikovat se výběr dá jako výběr „průměrných jednotek“, při kterém se vybírá určitý objekt, např. škola. (Chráska, 2008, s. 22)

Výzkumný soubor se skládá ze studentů dvou zlínských gymnázií. Bylo osloveno Gymnázium Zlín, Lesní čtvrť a Gymnázium a Jazyková škola s právem státní jazykové zkoušky Zlín. Celkem bylo vyhotoveno 300 dotazníků, vrátilo se vyplněných 290, 24 dotazníků nebylo vyplněno správně, do výzkumu bylo zařazeno 266 dotazníků, dodatečně byl vyřazen jeden dotazník pro pochybnost o jeho věrohodnosti. 48 dotazníků bylo vyplněno na Gymnázium Zlín, Lesní čtvrť a 217 bylo vyplněno na Gymnázium a Jazykové škole s právem státní jazykové zkoušky Zlín.

5.5 Časový průběh

Distribuce dotazníků do škol probíhala na konci listopadu, zpět se dotazníky vrátily začátkem prosince 2016. Další část dotazníků šla do škol začátkem prosince 2016. Zpět se dotazníky vrátili ve dnech 19. 12. 2016 a 20. 12. 2016. Dotazníky byly zpracovány v průběhu prosince 2016 a ledna 2017.

5.6 Způsob zpracování dat

Před zahájením výzkumu byl proveden předvýzkum na 10 respondentech, pro ověření, zda jsou otázky v dotazníku srozumitelné a pochopitelné. Předvýzkum proběhl v pořádku, nikdo neměl problémy s vyplňováním a srozumitelností dotazníku.

Požadavkem obou gymnázií byla distribuce dotazníků v tištěné podobě, kdy jejich vyplňování nebylo vázáno na výuku v počítačových učebnách. Dotazníky se vyplňoval nejčastěji v rámci výuky Základů společenských věd.

Každý vyplněný dotazník byl následně očíslovaný a jednotlivé odpovědi na otázky byly zaznamenány do tabulky vytvořené v programu Excel Microsoft, do jednoho řádku. Sloupce pak dávali možnost součtu množství odpovědí na jednotlivé otázky.

6 VÝSLEDKY VÝZKUMU

V této kapitole se věnujeme zpracování a vyhodnocení dat, získaných prostřednictvím dotazníkového šetření. Výsledky výzkumu jsou zpracovány a vyhodnoceny podle jednotlivých okruhů našeho výzkumu. Nejdříve představíme demografické údaje, poté se budeme věnovat okruhu postojů k současné rodině i k instituci rodiny obecně, následně vyhodnocení postojů k manželství, vyhodnocení postojů či představ o budoucím manželství - partnerství a také postojů, či představ o budoucí rodině. Naposled jsme vyhodnotili otázku, týkající se nejdůležitějších hodnot v životě respondentů.

6.1 Demografické údaje

První část dotazníku obsahuje položky týkající se pohlaví a věku respondentů (ot. 1,2) následující položka se dotazuje v jaké rodině respondent žije (ot. 3), položka číslo 5 pak zjišťuje počet sourozenců.

Z celkového počtu 265 respondentů bylo 72 (27 %) **chlapců** a 193 (73 %) **dívek**. Poměr chlapců a dívek se na různých školách liší, podle typu školy. V případě čtyřletého gymnázia se udává větší podíl dívek než chlapců.

Tabulka číslo 1: rozdělení podle pohlaví

rozdělení dle pohlaví	počet
chlapci (27%)	72
dívky (73%)	193

Graf číslo 1: rozdělení podle pohlaví

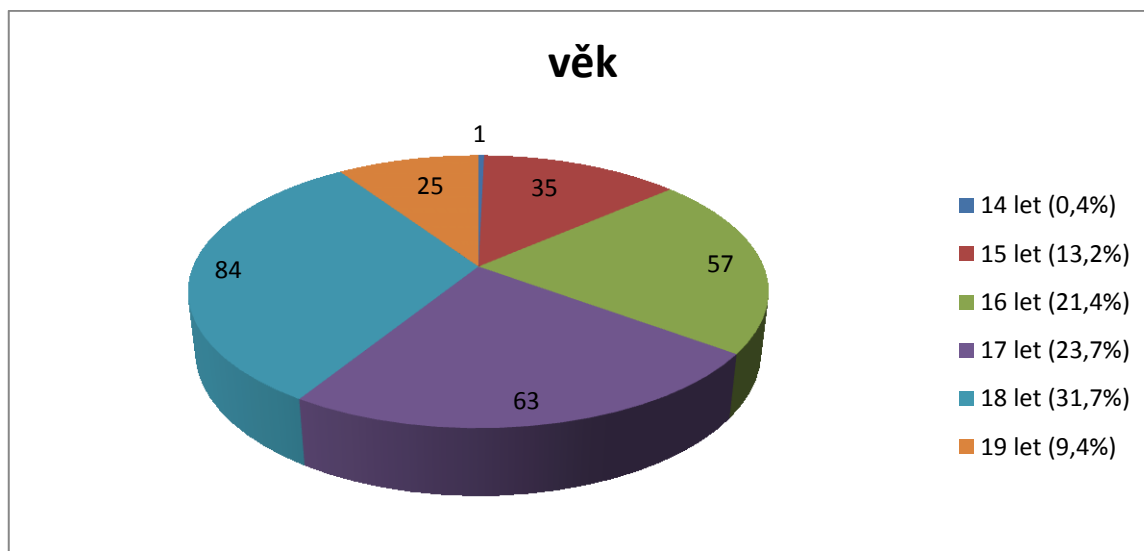

Jak již bylo uvedeno v teoretické části diplomové práce, v kapitole Adolescence, toto období je nejčastěji vymezované **věkovou kategorií mezi 15 až 20 rokem života**. Dotazníkovým šetřením bylo zjištěno, že v této kategorii se nachází všichni dotázaní žáci gymnázia, mimo *jednoho*, který uvedl věk 14 let, což představuje 0,4 % z celkového počtu dotázaných. Věk 15 let udalo 35 žáků, což představuje 13,2 %. Kategorii 16 let uvádí 57 respondentů tj. 21,4 %. 17let věku udalo 63 respondentů, což je druhý největší podíl žáků, a představuje 23,7 %. Největší podíl čítá věková kategorie 18 let, což činí 84 žáků, tedy 31,7 % z celkového počtu. Poslední věkovou kategorií 19 let uvedlo 25 žáků, tedy 9,4 %. Věkový průměr všech 265 žáků, kteří se dotazníkového šetření účastnili, je 17 let. (ot. 2)

Tabulka číslo 2: věk

věk	počet
14 let (0,4%)	1
15 let (13,2%)	35
16 let (21,4%)	57
17 let (23,7%)	63
18 let (31,7%)	84
19 let (9,4%)	25

Graf číslo 2: věk

Počtu sourozenců žáků v rámci jejich současné rodiny, se věnovala položka číslo 5 dotazníku. Z celkového počtu 265 respondentů, 157 uvedlo *jednoho sourozence vlastního* což je 59,2 %, největší podíl tedy mají rodiny se dvěma dětmi, což je také nejčastější **model rodiny, tzv. ideální**. Názor, že ideálně mají být v rodině dvě děti je v české společnosti dlouhodobě hluboce zakořeněn.

Z těchto 157 dotázaných s jedním vlastním sourozencem 22 uvedlo, že mají i *sourozence nevlastní*. 10 pak má 1 nevlastního sourozence, 7 dotazovaných má 2 nevlastní sourozence, 2 respondenti uvádí 3 nevlastní sourozence, 2 respondenti 4 nevlastní sourozence a 1 uvedl 6 nevlastních sourozenců.

Žáků, kteří uvádí počet 2 sourozenců vlastních je 51, což činí 19,2 % a druhý největší podíl v počtu sourozenců. Jedná se tedy o rodiny se třemi dětmi. Z těchto 51 žáků se dvěma vlastními sourozenci, ještě 5 uvádí 1 nevlastního sourozence.

Počet 3 *sourozenců vlastních udali 3 žáci, což činí asi 1,1 %*. Z těchto tří uvádí 1 žák navíc ještě 1 nevlastního sourozence.

5 respondentů udalo 4 sourozence vlastní, tj. 1,9 %, 2 respondenti mají 6 sourozenců, tedy 0,8 %.

Jedináčků bylo v dotazníkovém šetření dle zjištěných výsledků 24, *tento počet žáků uvedl, že nemá žádného sourozence, toto představuje 9,1 %*.

Pouze nevlastní sourozence uvedlo 12 respondentů. Tady předpokládáme, že se jedná o jedináčky, kteří mají pouze nevlastní sourozence.

Celkový počet všech sourozenců vlastních činí 330 a celkový počet sourozenců nevlastních je 83. Celkový průměr je 1,24 sourozence, což vychází 2,24 dítěte na rodinu.

Velmi zásadním zjištěním, které nás zajímalo vzhledem k vysoké rozvodovosti a nízké sňatečnosti v současné společnosti, byl údaj **v jaké rodině respondent žije**. Zde se ukázalo, že v *rodině s oběma rodiči, kteří jsou sezdání, žije 187 respondentů, což představuje 70,6 %*. Z toho vyplývá, že naprostá většina dotázaných žije v úplné rodině, kde jsou rodiče manželé.

Možnost odpovědi, že dotazovaný *žije s oběma rodiči nesezdanými*, využili pouze 2 žáci. Vzhledem k trendům v současné společnosti, kdy typ soužití pouze partnerské bez sňatku preferuje stále více jedinců, nás toto zjištění překvapilo. Možnosti odpovědi *s jedním rodičem* nebo *s jedním rodičem a jeho novým partnerem* využilo celkem 66 respondentů tj. 24,9 %. Z čehož s jedním rodičem žije 40 respondentů, to představuje 15,1 % z celkového počtu odpovědí. S jedním rodičem a jeho novým partnerem (manželem) žije 22 respondentů, tedy 9,8 % z celkového počtu odpovědí.

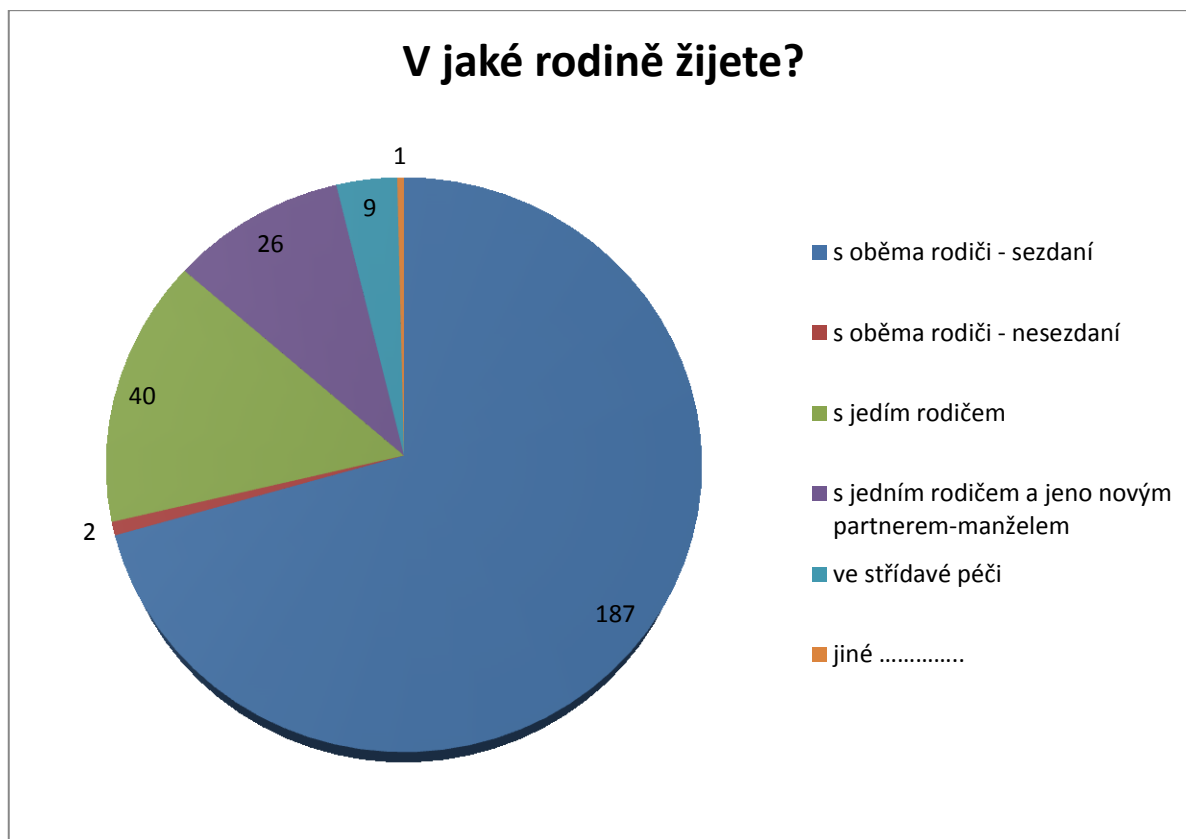
Střídavá péče rodičů představuje další variantu rodinného soužití a je poměrně novou formou fungování rodiny. Tuto variantu odpovědi zvolilo celkem 9 respondentů, což činí 3,4 %.

Další poměrně mladou variantou rodinného soužití je jedna z forem náhradní rodinné péče, tzv. *pěstounská péče*, která se v odpovědích objevila v možnosti jiné. Tuto možnost dopsal jeden respondent.

Tabulka číslo 3: V jaké rodině žijete

V jaké rodině žijete	počet
s oběma rodiči - sezdání	187
s oběma rodiči - nesezdání	2
s jedním rodičem	40
s jedním rodičem a jeno novým partnerem-manželem	26
ve střídavé péči	9
jiné	1

Graf číslo 3: V jaké rodině žijete?

6.2 Vyhodnocení postojů k současné rodině i k instituci rodiny obecně

V tomto okruhu jsme se zaměřili na zjištění postojů žáků gymnázia k jejich současné rodině. Hledáme odpověď na *I VO: Jaké jsou postoje žáků gymnázia k jejich současné rodině a k instituci rodiny obecně*. V jaké rodině respondenti vyrůstali, jsme uvedli již výše. Dále nás také zajímalo, jak respondenti vnímají své dětství, jaký mají vztah k sourozencům, prarodičům i širší rodině, jaký mají vztah s rodiči a jaký je jejich postoj k současné rodině. V tomto okruhu nás zajímá i to, zda je zde souvislost mezi položkami *v jaké rodině žijete a jak vnímáte své dětství*. Například, zda respondenti vyrůstající v úplné rodině jsou šťastnější než ti, kteří vyrůstali nebo vyrůstají s jedním rodičem (nebo jedním rodičem a jeho novým partnerem).

V položce Jak vnímáte své dětství? (ot. 4) odpověděla drtivá většina respondentů 251, což činí 94,7 %, že své dětství vnímají jako šťastné. Nejvíce dotazovaní vnímají své dětství jako velmi šťastné, což je 150 odpovědí, tj. 56,6 % z celkového počtu. Jako spíše šťastné označilo své dětství 101 dotázaných, tedy 38,1 % z celkového počtu. Spíše nešťastné vnímá své dětství 13 dotázaných, tj. 4,9 %. Pouze jeden žák označil své dětství jako velmi nešťastné, což činí pouze 0,4 %. I přesto, že 14 (4,3 %) dotázaných nepovažuje své dětství za šťastné, naprostá většina respondentů své dětství jako šťastné vnímá, což je velmi pozitivní zjištění.

Jaký mají vztah ke své rodině (ot. 15), zde většina respondentů označila vztah jako velmi dobrý, tedy 180 dotázaných, což představuje 67,9 %. 68 respondentů, tedy 25,7 %, považuje vztah ke své rodině jako spíše dobrý. Jako dobrý označuje svůj vztah ke své rodině 16 žáků, tj. 6 %. Jako spíše špatný označil vztah ke své rodině 1 žák, tj. 0,4 %. Položku špatný vztah k rodině nevybral žádný z respondentů. Z toho vyplývá, že špatný vztah ke své rodině má pouze 1 (0,4 %) respondent, téměř všichni respondenti považují vztah ke své rodině za minimálně dobrý, 264 (99,6 %). Toto zjištění považujeme za velmi pozitivní.

Vztah s rodiči jako dobrý nebo spíše dobrý s oběma uvedlo 214 dotázaných, což představuje 80,8 %. Dobrý nebo spíše dobrý jen s jedním uvedlo 48 respondentů, tedy 18,1 %. Pouze 3 respondenti, tj. 1,1 %, označili vztah s rodiči jako špatný nebo spíše špatný s oběma (ot. 12). Vztah s rodiči tedy má většina respondentů minimálně dobrý, a to 214 (80,8 %) respondentů.

S tvrzením *S rodiči trávím rád/a dovolenou* (ot. 13) souhlasilo 126 dotázaných, to činí 47,5 %. Spíše souhlasilo 109 dotázaných, což představuje 41,1 %. Spíše nesouhlasilo 26

respondentů, tedy 9,8 % a *nesouhlasili* 4 dotázaní, tj. 1,5 %. *Většina respondentů i ve věku adolescence se vyjádřilo, že s rodiči rádi tráví dovolenou - 235 (88,7 %) dotázaných, jen 30 (11,3 %) dotázaných s rodiči dovolenou rádi netráví.*

Míru *souhlasu* zda je **jejich rodina** prodotázané **důležitou součástí jejich života** (ot. 11) vyjádřilo 230 respondentů, tedy 86,8 %. *Spíše souhlas* zvolilo 29 dotázaných, což představuje 10,9 %. *Spíše nesouhlas* si vybralo 5 respondentů tedy, 1,9 % a *nesouhlasil* 1 respondent, tj. 0,4 %. *Naprostá většina respondentů 259 (97,7 %) považuje svou rodinu za důležitou součást svého života, jenom 6 (2,3 %) respondentů svou rodinu za důležitou součást svého života nepovažuje.*

O vztahu k sourozencům, prarodičům a širší rodině vypovídají položky 6, 7, 8, 9, 10, 14. Vztah ke svým sourozencům (ot. 6) vnímá jako *velmi dobrý* 135 respondentů, což činí 50,9 %. *Za spíše dobrý* považuje svůj vztah k sourozencům 62 dotázaných, tedy 23,4 %. *Dobrý* vztah ke svým sourozencům vnímá 29 respondentů, to představuje 10,9 %. Jako *špatný* svůj vztah k sourozencům vnímá 6 dotázaných, tedy 2,3 %. *Ke každému odlišný* vnímá svůj vztah 10 respondentů, tj. 3,8 %. *24 respondentů, tj. 9,1 % uvedlo, že nemá sourozence žádného. Jeví se, že svůj vztah k sourozencům jako minimálně dobrý vnímá 226 (85,3 %) respondentů, jako špatný pak 6 (2,3 %) respondentů.*

S prarodiči se pravidelně vidá (ot. 8) 201 respondentů, což představuje 75,8 %. *Spíš příležitostně se vidá s prarodiči* 49 dotázaných, tedy 18,5 %. *Ojediněle* pak 11 dotázaných, což je 4,2 % a s prarodiči v kontaktu *nejsou* 3 respondenti, tj. 1,1 %. Z celkového počtu 2 respondenti uvedli, že prarodiče nemají, což představuje 0,8 %. *Se svými prarodiči se nevidá nebo vidá ojediněle pouze 14 (5,3 %) respondentů.*

Se všemi prarodiči má vztah dobrý (ot. 9) 211 respondentů, to představuje 79,6 %. *S některými dobrý, s jinými ne* popisuje svůj vztah k prarodičům 52 respondentů, tedy 19,6 %. *Se všemi prarodiči špatný vztah označili* pouze 2 dotázaní, tj. 0,8 %. Opět 2 dotázaní uvedli, že prarodiče nemají, tj. 0,8 %. *Zde drtivá většina respondentů má dobrý vztah se všemi nebo alespoň s některým z prarodičů 263 (99,2 %), pouze 2 (0,8 %) pak mají se všemi prarodiči vztah špatný.*

V pravidelném kontaktu se svou širší rodinou (ot. 7) je 130 respondentů, což představuje 49,1 %. *Spíše příležitostně se vidá se svou širší rodinou* 110 respondentů, tedy 41,5 %. *Ojediněle je v kontaktu s širší rodinou* 22 respondentů, což činí 8,3 %. *V kontaktu širší rodinou nejsou* 4 respondenti, tj. 1,5 %. *Se svou širší rodinou se nevidá nebo jen ojediněle*

vídá 26 respondentů (9,8 %), většina dotázaných se tedy se svou rodinou vídá, ať už pravidelně nebo příležitostně.

Velmi rád/a se se svou širší rodinou vídá (ot. 10) 173 dotazovaných, to představuje 65,3 %. 59 respondentů, což činí 22,3 %, zvolilo možnost odpovědi *nevadí mi kontakt s nimi, ale nevyhledávám ho*. 28 respondentů, tedy 10,6 %, uvádí, že se s *některými* členy širší rodiny vídá rád a s *jinými* ne. Pouze 5 respondentů, tj. 1,9 %, se se svou širší rodinou nevídá. S širší rodinou se velmi rád/a vídá 173 (65,3 %) dotazovaných a 5 (1,9 %) se s širší rodinou nevídá.

V jaké šíři vnímají respondenti svou rodinu, zjišťovala položka 14. Nejvíce, tedy 119 respondentů za svou rodinu považuje nejen rodiče a sourozence, ale také prarodiče a širší rodinu, to představuje 44,9 %. 76 dotazovaných, tedy 28,7 %, jako svou rodinu vnímá mimo rodiče a sourozence i prarodiče. O něco méně, tedy 68 dotázaných jako svou rodinu vnímá především rodiče a sourozence, což činí 25,7 %. 2 respondenti nezvolili žádnou možnost, uvedli, že nemají sourozence, to představuje 0,8 %. *Nejméně dotazovaní volili možnost rodiny o velikosti rodiče a sourozenců, o něco více pak byla volena možnost i s prarodiči a necelá polovina respondentů volila možnost navíc i s rozšířenou rodinou.*

Z výše uvedené se jeví, že vztah k rodině je u všech respondentů velmi pozitivní. Vztah s širší rodinou, který mají naši respondenti, se v dnešní době tzv. izolace a zmenšování rodiny jeví také jako spíše pozitivní zjištění.

O postoji k rodině obecně nám vypovídají odpovědi k tvrzení, **Rodina pro vás představuje významnou hodnotu** (ot. 41). S tímto výrokem *souhlasila* převážná část respondentů, a to 203, což představuje 76,6 %. 53 dotázaných s tímto výrokem *spíše souhlasí*, což činí 20 %, pouze 5 respondentů *spíše nesouhlasí*, tj. 1,9 % a 4 dotázaní, tedy 1,5 %, *nesouhlasí*.

6.2.1 Jak vnímáte své dětství? srovnání V jaké rodině žijete?

V této kapitole nás zajímá srovnání položek, **V jaké rodině žijete?** (ot. 3) a **Jak vnímáte své dětství?** (ot. 4) Budeme porovnávat, zda respondenti podle toho v jaké rodině žijí, vnímají rozdílně své dětství.

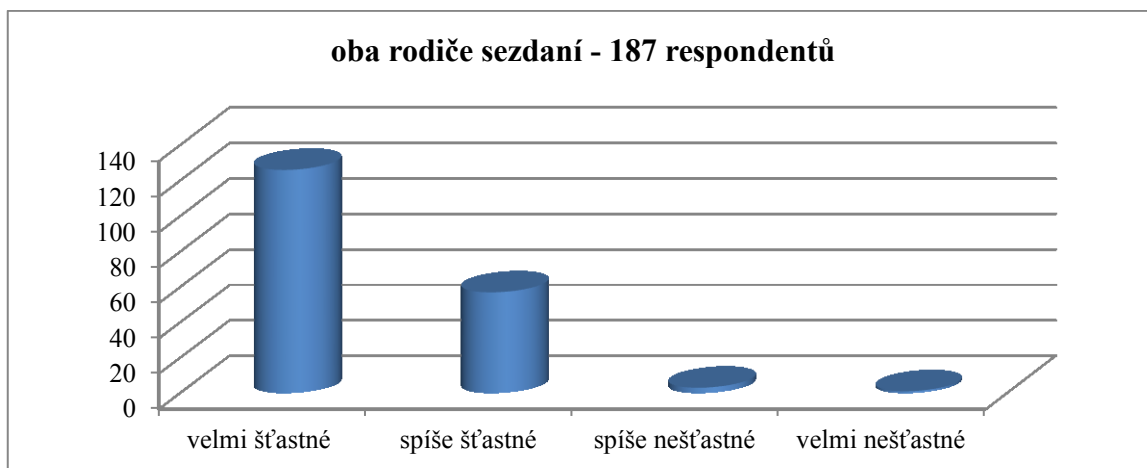
Nejprve jsme porovnali ty, kteří žijí v *úplné rodině s rodiči, kteří jsou manželé* a odpověditýkající se *vnímání jejich dětství*. Zde je patrné, že z úplných rodin, kde jsou rodiče sezdání, své *dětství jako šťastné* vnímá 183 dotázaných, což je drtivá většina ze 187 respondentů. 126 respondentů z toho považuje své *dětství za velmi šťastné*, tj. 67,4 % a 57 re-

spondentů považuje své dětství za *spíše šťastné*, tedy 30,5 %. Pouze 3 z dotázaných považují své dětství za *spíše nešťastné*, což činí 1,6 % a 1 respondent za *velmi nešťastné*, pouhé 0,5 %. Vše pro větší názornost zobrazujeme v následující tabulce č. 4 a grafu č. 4.

Tabulka číslo 4: oba rodiče sezdaní x Jak vnímáte své dětství?

jak vnímáte své dětství	oba rodiče sezdaní - 187 respondentů
velmi šťastné	126
spíše šťastné	57
spíše nešťastné	3
velmi nešťastné	1

Graf číslo 4: oba rodiče sezdaní x Jak vnímáte své dětství?

Následující tabulka číslo 5 zobrazuje respondenty žijící v rodině s *oběma rodiči nesezdanými*, zde je počet respondentů pouze 2. Oba respondenti své dětství vnímají jako *spíše šťastné*.

Tabulka číslo 5: oba rodiče nesezdaní x Jak vnímáte své dětství?

jak vnímáte své dětství	oba rodiče nesezdaní - 2
velmi šťastné	0
spíše šťastné	2
spíše nešťastné	0
velmi nešťastné	0

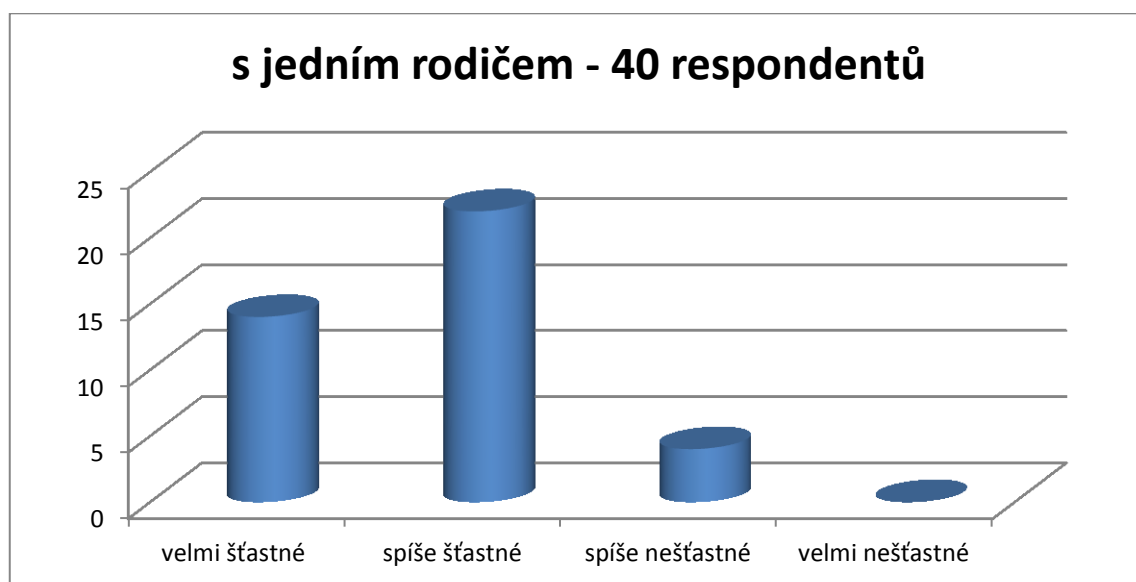
Dále jsme porovnávali respondenty žijící s *jedním rodičem*. Tabulka č. 6 a graf číslo 5. zobrazují porovnání s položkou, *Jak vnímáte své dětství?*. Zde nejvíce respondentů odpo-

vědělo, že své dětství vnímají jako *spíše šťastné*, tj. 55 %. *Velmi šťastné* své dětství vnímá v rodině s jedním rodičem 14 dotázaných, tedy 35 %. Třetí možnost odpovědi, že jejich dětství bylo *spíše nešťastné*, zvolili 4 respondenti, což představuje 10 %. Odpověď *velmi nešťastné* ne zvolil žádný respondent. I přesto, že převažuje i v rodině s jedním rodičem vnímání svého dětství jako šťastné, počet odpovědí spíše nešťastné dětství je stejně vysoký jako v případě úplných rodin s rodiči sezdanými, kde však procentní podíl těchto odpovědí činil 4 ze 187, což je 2,1 %, zde je podíl 4 ze 40, tedy 10 %.

Tabulka číslo 6: s jedním rodičem x Jak vnímáte své dětství?

jak vnímáte své dětství	s jedním rodičem - 40 respondentů
velmi šťastné	14
spíše šťastné	22
spíše nešťastné	4
velmi nešťastné	0

Graf číslo 5: s jedním rodičem x Jak vnímáte své dětství?

V rodinách *s jedním rodičem a novým partnerem (manželem)* stejně jako v rodinách s jedním rodičem, je s nejvyšším počtem odpovědí možnost, že respondenti své dětství vnímají jako *spíše šťastné*. Odpovědělo 14 dotázaných, tedy 53,8 %. 7 respondentů volilo

možnost *velmi šťastné*, což činí 26,9 %. *Spíše nešťastné* vnímá své dětství v rodině s jedním rodičem 5 žáků, tedy 19,2 %. Odpověď *velmi nešťastné* ne zvolil žádný respondent. Zde se poměr vnímání dětství jako šťastné lehce snižuje, vzhledem k předcházejícím výsledkům.

Tabulka číslo 7: s jedním rodičem a jeho novým partnerem x Jak vnímáte své dětství?

jak vnímáte své dětství	s jedním rodičem a jeho novým partnerem - 26 respondentů
velmi šťastné	7
spíše šťastné	14
spíše nešťastné	5
velmi nešťastné	0

Graf číslo 6: s jedním rodičem a jeho novým partnerem x Jak vnímáte své dětství?

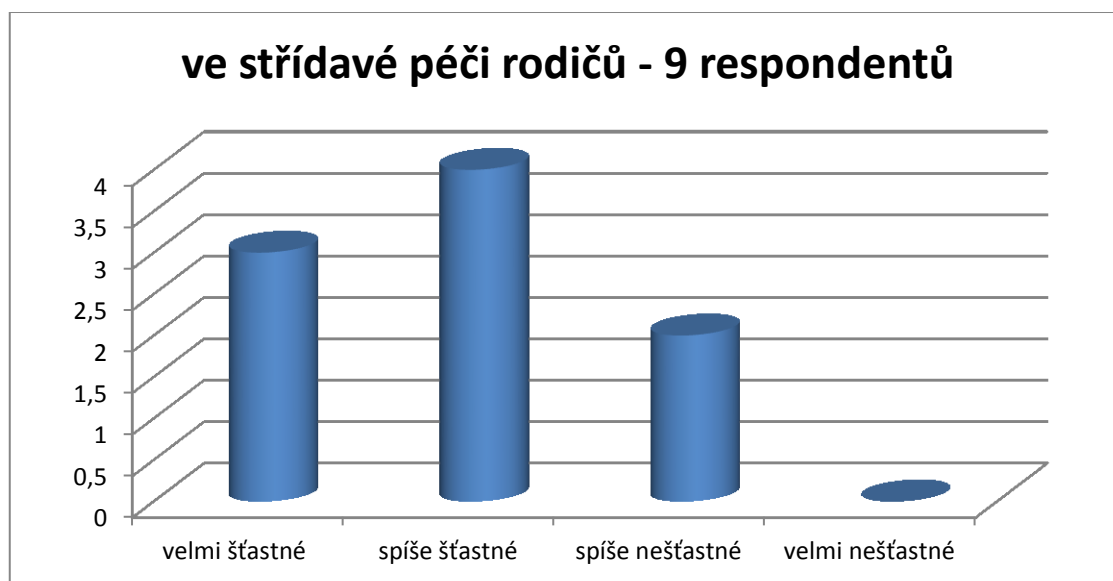

Zatím ne zcela běžnou, ale již poměrně známou formou rodinné péče, je *střídavá péče rodičů*. Tuto možnost označilo celkem 9 respondentů, z nichž nejvíce volilo možnost vnímání dětství jako *spíše šťastné*, tedy 4 respondenti, tj. 44,4 %. Tři pak považují své dětství ve střídavé péči rodičů jako *velmi šťastné*, tedy 33,3 %. *Spíše nešťastné* dětství vnímají ve střídavé péči rodičů 2 respondenti, což činí 22,2 %. Odpověď *velmi nešťastné* ne zvolil žádný dotázaný. Výsledky představujeme v následující tabulce č. 8 a grafu č. 7.

Tabulka číslo 8: ve střídavé péči rodičů x Jak vnímáte své dětství?

jak vnímáte své dětství	ve střídavé péči rodičů - 9 respondentů
velmi šťastné	3
spíše šťastné	4
spíše nešťastné	2
velmi nešťastné	0

Graf číslo 7: ve střídavé péči rodičů x Jak vnímáte své dětství?

Zejména v grafickém zobrazení rodin s jedním rodičem, jedním rodičem a jeho novým partnerem a střídavá péče rodičů, je patrný rozdíl ve vnímání svého dětství od vnímání svého dětství v rodinách s oběma rodiči sezdanými. Přestože i v rodinách s jedním rodičem, jedním rodičem a novým partnerem a ve střídavé péči rodičů většina respondentů považuje své dětství za šťastné, je zde rozdíl. U respondentů žijících v úplné rodině se sezdanými rodiči byla nejčastější odpověď ohledně dětství jako velmi šťastné. Naproti tomu u jiných modelů rodiny volili jako nejčastější odpověď spíše šťastné. Nejvíce volili respondenti předešlých modelů rodiny v tabulce číslo 6, 7, 8, odpověď spíše šťastné a následně velmi šťastné. Mění se zde poměr odpovědí velmi šťastné a spíše šťastné. V rodinách s oběma rodiči sezdanými jasně vedla odpověď, že dětství vnímají jako velmi šťastné. I přesto však lze vyhodnotit, že jak v úplné rodině s rodiči sezdanými, stejně tak nesezdanými, s jedním rodičem nebo s jedním rodičem a jeho novým partnerem, ve střídavé péči i v pěstounské převažuje vnímání dotázaných svého dětství jako šťastné.

6.3 Vyhodnocení postojů k manželství

2VO: Jaké jsou postoje žáků gymnázia k manželství?

Jak jsme již výše zjistili, 70,6 %, tedy 187 respondentů (z 265) žije v úplné rodině, kde jsou rodiče manželé. Což pokládáme za příjemné zjištění vzhledem k situaci, kdy manželství se zdá, pomalu ztrácí pro dnešní společnost svůj význam. Necelé dvě třetiny respondentů tedy vyrůstají, dá se říci v tradiční formě rodiny. Nás zajímal postoj respondentů k manželství, také k manželství jejich rodičů.

Základní zjištění, týkající se manželství obecně nám může poskytnout položka, kde jsme se dotazovali, *Jak vnímáte v současné době instituci manželství?* (ot. 33) A dále jsme zjišťovali míru souhlasných a nesouhlasných odpovědí k výroku *Manželství pro mě v dnešní době představuje významnou hodnotu.* (ot. 32)

Za důležitou instituci manželství v současné době považuje z celkového množství dotázaných 46 respondentů, tj. 17,4 %, *za spíše důležitou* 103 respondentů, tedy 38,9 %, *za méně důležitou* 110 respondentů, což představuje 41,5 %, *za nedůležitou* 6 dotázaných, což činí 2,3 %. I když nejvíce respondentů zvolilo možnost, že manželství v dnešní době vnímá jako méně důležitou instituci, v celkovém součtu převažuje podíl těch, kteří instituci manželství pořád vnímají v dnešní době za důležitou (možnost volby odpovědi důležitá nebo méně důležitá). *Celkově za důležité, či spíše důležité považuje manželství 149 respondentů, proti 116 dotázaným, kteří volili možnost odpovědi méně důležité či nedůležité. V procentech je to 56,2 % důležité ku 43,8 % nedůležité.*

Manželství představuje v dnešní době významnou hodnotu (ot. 32) pro 65 respondentů, tj. 24,5 %, kteří označili, že s tímto výrokiem souhlasí. Pro 107 respondentů, tedy 40,4 %, je také významnou hodnotou, protože s tímto výrokiem *spíše souhlasili*. 73 dotázaných, což činí 27,5 %, *spíše nesouhlasilo* a 18 respondentů, což představuje 6,8 %, *nesouhlasilo*, 2 respondenti odpověděli *nevím*, i když tato možnost v dotazníku nebyla, připsali ji ručně, toto činí 0,8 %. *Tady můžeme stejně jako u předcházející položky, porovnat odpovědi souhlasím či spíše souhlasím, což představuje 172, tedy 64,9 % a odpovědi spíše nesouhlasím nebo nesouhlasím, které představují 91 respondentů, to činí 34,3 %. Zde je patrné, že pro většinu respondentů je manželství i v dnešní době, pořád významnou hodnotou.*

Dále se pokusíme prezentovat postoj, či názor respondentů na manželství svých rodičů. Zde budeme vyhodnocovat položky, *Jak vnímáte vztah vašich rodičů?* (ot. 16) *Komuni-*

kace mezi vašimi rodiči vnímáte jako (ot. 20) *Vaši rodiče spolu rádi tráví volný čas.* (ot. 21)

Jak vnímají vztah svých rodičů naši respondenti, se dozvíme nyní. Nejvíce respondentů volili možnost, kdy považují vztah svých rodičů za *harmonický*, celkem 113 respondentů, což činí 42,6 %. *Že rodiče měli problémy, ale dokazali je řešit* si myslí 87 dotázaných, tedy 32,8 %. Jako *problematický vztah, kdy rodiče problémy nedokázali řešit* vnímá 26 respondentů, tj. 9,8 %. 35 dotázaných, tedy 13,2 % uvádí, že *spolu rodiče nemají žádný vztah*. 4 respondenti, což je 1,5 %, nezvolili žádnou z nabízených možností, protože žijí s jedním rodičem. Z výše uvedeného se jeví, že *problematický nebo žádný vztah vnímá u svých rodičů pouze 51 respondentů z 265, což představuje 19,2 %*.

Komunikace mezi rodiči může také o jejich vztahu něco napovědět, proto nás zajímalo, jak ji vnímají naši respondenti. Jako *bezproblémovou* ji označilo 79 respondentů, což činí 29,8 %, jako *dobrou* 118 respondentů, tedy 44,5 %. Jako *jakousi moc* 32 dotázaných, tj. 12,1 % a 34 dotázaných, tedy 12,8 % jako *špatnou*. 2 pak nezvolili žádnou možnost, z nich 1 uvedl, že žije s jedním rodičem a 1 žije v pěstounské péči, tj. 0,8 %. *Lze tedy říci, že komunikaci v manželství rodičů našich dotazovaných, můžeme hodnotit jako pozitivní ve 197 manželstvích. Jako negativní pak vnímá komunikaci mezi rodiči 66 respondentů*.

O tom *zda spolu rodiče rádi tráví volný čas*, vypovídá následující položka. S tím, že *spolu rodiče tráví volný čas rádi*, souhlasilo 97 dotázaných, tedy 36,6 %. Spíše souhlasilo 86, tj. 32,5 % respondentů. *Spíše nesouhlasilo* s tímto výrokiem 20 respondentů, což je 7,5 % a *nesouhlasilo* 57 dotázaných, což představuje 21,5 %. 5 respondentů nezvolilo žádnou možnost, uvedli, že žijí jen s jedním rodičem, tyto odpovědi činí 1,9 %. *Souhlasných odpovědí bylo celkem 183, což představuje 69,1 %*. *Nesouhlasných odpovědí je 77, tedy 29,1 %*. *Z tohoto se jeví, že více než dvě třetiny rodičů našich respondentů spolu rádi tráví volný čas*.

Jak vnímají rozdělení rolí v manželství svých rodičů (ot. 17) a *zda rodiče uzavírali své manželství ze stejných důvodů, jako jsou manželství uzavírána dnes* (ot. 19), nastíníme v následujícím odstavci.

Jako tzv. *tradiční rozdělení rolí v manželství či partnerství svých rodičů, kdy muž zajišťuje rodinu spíše hmotně a žena se stará spíše o děti a o domácnost*, vnímá 63 respondentů, což činí 23,8 %, toto potvrdilo zvolením odpovědi *souhlasím*. *Spíše souhlasím*, tuto možnost zvolilo 113 respondentů, tedy 42,6 %. 49 dotázaných takové rozdělení rolí v manželství

svých rodičů *spíše nevnímá*, to představuje 18,5 %. Volbu *nesouhlasím* zaškrtnulo 30 dotázaných, tj. 11,3 %. 10 pak *nezvolilo žádnou možnost*, uvedli, že spolu rodiče nežijí, toto představuje 3,8 %. *Že je rozdělení rolí v manželství rodičů tradiční vnímá většina*, tj. 176 (66,4 %) respondentů. Naproti tomu 79 (29,8 %) respondentů *nesouhlasí s tím, že rozdělení rolí v manželství jejich rodičů je tradiční*.

Že rodiče uzavírali své manželství z důvodů, jako jsou manželství uzavírána dnes, s tímto souhlasilo 88 respondentů, což činí 33,2 %. *Spíše souhlasilo* 91 respondentů, toto představuje 34,3 %. *Spíše nesouhlasilo* a *nesouhlasilo* 29 a 13 dotázaných, v procentech to představuje 10,9 % a 4,9 %. 34 dotázaných, tj. 12,8 %, *neuvedlo žádnou odpověď* nebo dopsali, že neví, či otázce nerozumí. *I přesto lze usuzovat, že většina respondentů, 67,5 %, je přesvědčena o tom, že není rozdíl v důvodech uzavírání manželství dříve a nyní*.

Zda si respondenti myslí, že *je důležité pro založení rodiny uzavřít manželství* (ot. 24) a *zda si myslí, že sezdání lidé jsou šťastnější nebo méně šťastní než nesezdání* (ot. 26) se pokusíme nastínit nyní.

Že je důležité pro založení rodiny uzavřít manželství si myslí 92 dotázaných, tj. 34,7 %, kteří s tímto výrokiem souhlasili. 81 respondentů, tedy 30,6 %, kteří s výrokiem o důležitosti manželství pro založení rodiny *spíše souhlasili*. S tímto tvrzením *spíše nesouhlasí* 59, tj. 22,3 %, a *nesouhlasí* 33 respondentů, tedy 12,5 %. *Můžeme porovnat že, většina respondentů 65,3 % považuje uzavření manželství pro založení rodiny důležité, naproti tomu 34,8 % respondentů nepovažuje pro založení rodiny nutné uzavřít manželství*.

Jsou šťastnější sezdání nebo naopak nesezdání nebo jsou stejně šťastní. Co si myslí naši respondenti představíme následně. 32 respondentů, což představuje 12,1 %, si myslí, že *sezdání jsou šťastnější než nesezdání*. 61 respondentů, což činí 23 %, si myslí, že jsou *sezdání spíše šťastnější než nesezdání*. 156 dotázaných, tedy nejvíce, si myslí, že jsou *sezdání stejně šťastní jako nesezdání*, což představuje 58,9 %. 13 dotázaných si myslí, že *sezdání jsou spíše méně šťastní než nesezdání*, to představuje 4,9 % a 2 respondenti, tj. 0,8 %, si myslí, že *sezdání jsou méně šťastní než nesezdání*. 1 respondent nezvolil žádnou možnost, dopsal, že neví, což je 0,4 %. *Že sezdání jsou méně nebo spíše méně šťastní než nesezdání si myslí asi jen 5,7 % dotázaných*. Naopak *převážná většina respondentů, tedy 58,9 % si myslí, že jsou na tom sezdání i nesezdání stejně*. A že jsou *sezdání šťastnější nebo spíše šťastnější než nesezdání si myslí 35,1 % dotázaných*.

6.4 Vyhodnocení postojů či představ o budoucím manželství-partnerství

3VO: Jaké jsou představy žáků gymnázia o jejich budoucím manželství nebo partnerství?

Zde nás nejvíce zajímalo, *zda uvažují respondenti v budoucnu o uzavření manželství*, (ot. 27) *jestli je pro ně důležité do budoucna uzavřít manželství*, (ot. 28) a také *jakou formu partnerského soužití si pro sebe do budoucna představují*.

K výroku *zda uvažují v budoucnu o uzavření manželství*, uvedlo 149 respondentů, tj. 56,2 %, žes tímto výrokem *souhlasí*. 87 dotázaných, tedy 32,8 %, *spíše souhlasí* s tím, že v budoucnu uvažuje o uzavření manželství. 21 dotázaných, což je 7,9 %, *spíše nesouhlasí* tímto výrokem. *Nesouhlasí* 8 respondentů, tedy 3 %. *Naprostá většina dotázaných uvažuje v budoucnu o uzavření manželství, to představuje 236 (89,1 %) respondentů, pouze 29 (10,9 %) respondentů o uzavření manželství do budoucna neuvažuje*.

Naprostá většina respondentů tedy uvažuje v budoucnu o uzavření manželství, což naznačuje předchozí odstavec. Nás také zajímalo, *zda je pro dotazované do budoucna důležité manželství uzavřít*. Tady nám 68 respondentů, tedy 25,7 %, *souhlasí* s tím, že je pro ně do budoucna důležité uzavřít manželství. 109 respondentů, tj. 41,1 %, s tímto výrokem *spíše souhlasí*. 60 dotázaných, tedy 22,6 %, s výrokem že je pro ně do budoucna důležité uzavřít manželství *spíše nesouhlasí*. S výrokem *nesouhlasí* 28 dotázaných, což představuje 10,6 %. *Souhlasný postoj tedy k tvrzení, zda je pro respondenty do budoucna důležité uzavřít manželství, zastává 177 (66,8 %), nesouhlasný postoj pak vyjádřilo 88 (33,2 %) respondentů*.

Drtivá většina respondentů (236 – 89,1 %) uvažuje v budoucnu o uzavření manželství, ale jen dvě třetiny respondentů (177 – 66,8 %) uvedli, že je toto pro ně do budoucna důležité.

V polozece *Jakou formu soužití v partnerství si pro sebe respondenti do budoucna představují* (ot. 23) získalo k našemu překvapení poměrně drtivou převahu právě manželství, se 216 respondenty, následovalo partnerství bez sňatku 34 respondentů, 8 singles a 8 zvolilo možnost jiné. Pro větší přehled výsledky odpovědí na tuto otázku představujeme ještě v následující tabulce číslo 9 a grafu číslo 8.

Tabulka číslo 9: Jakou formu soužití si pro sebe do budoucna představujete?

Jakou formu soužití si pro sebe do budoucna představujete?	počet
manželství	216
partnerství bez sňatku	34
singels (bez stálého partnera)	8
jiné	8

Graf číslo 8: Jakou formu soužití si pro sebe do budoucna představujete?

Zcela přesnou představu o svém budoucím manželství-partnerství (ot. 31) má 27 respondentů, což představuje 10,2 %. 143 respondentů, tedy 54 %, má možná představu o tom, jak by to mělo být. 80 dotázaných, tj. 30,2 %, spíše nemá představu, moc o tom nepřemýšlí. 14 dotázaných, tj. 5,3 %, nemá představu vůbec žádnou. 1 respondent odpověděl, že netuší., tj. 0,4 %. Více jak polovina, 171 (64,5 %) respondentů tedy má možná představu, jak by to v jejich budoucím partnerství nebo manželství mohlo být, pouze 15 (5,4 %) respondentů pak nemá představu vůbec žádnou.

Teď bychom chtěli vyhodnotit položky, kdy respondenti měli vyslovit souhlas nebo nesouhlas s výrokem *Mám obavy z uzavření manželství.* (ot. 22) *Myslím, že uzavření manželství představuje významné omezení.* (ot. 25) *Dnes je snadnější najít partnera pro společné soužití-manželství, než tomu bylo u mých rodičů.* (ot. 30)

Obavy z uzavření manželství potvrdilo 16 dotázaných, což představuje 6 %. 59 dotázaných, což činí 22,3 %, spíše souhlasilo, s tím, že má obavy z uzavření manželství. Spíše nesouhlasilo 104 respondentů, tj. 39,2 % a nesouhlasilo 85 respondentů, tedy 32,1 %, s výrokem Mám obavy z uzavření manželství. 1 respondent nevybral žádnou možnost, do-

psal odpověď nevím. *Obavy z manželství u našich respondentů povrdilo 75 (28,3 %) dotázaných. Naopak obavy z uzavření manželství nemá 189 (71,3 %).*

Že uzavření manželství představuje významné omezení si myslí 22 dotázaných, tedy 8,3 %. Souhlasilo spíše 45 dotázaných, což představuje 17 %. Nejvíce tedy 140 respondentů, tj. 52,8 %, si myslí, že manželsví spíše nepředstavuje významné omezení. 56 respondentů, tedy 21,1 %, s výrokem, že manželství představuje významné omezení, nesouhlasilo. 2 respondenti si nezvolili žádnou odpověď, z toho 1 respondent byl v pěstounské péči a 1 respondent odpověděl nevím. Většina dotázaných si tedy myslí, že uzavření manželství nepředstavuje významné omezení, což představuje 196 (74 %) respondentů.

Zda je dnes snadnější najít partnera pro spolenésoužití-manželství, než tomu bylo u jejich rodičů, tady odpovědělo souhlasně 8 respondentů, tedy 3 %. 33 respondentů, tj. 12,5 %, spíše souhlasilo s výrokem, Dnes je snadnější najít partnera, než tomu bylo u vašich rodičů. Spíše nesouhlasí 139 dotázaných, což představuje 52,5 % a nesouhlasí 79 dotázaných, tedy 29,8 %. 6 respondentů se nedokázalo vyjádřit a i když tato možnost v nabídce nebyla, dopsali nevím. Že je dnes snadnější najít si partnera, si nemyslí 218 (82,3 %) respondentů, překvapivě velká převaha před možností, že je dnes dle respondentů najít si partnera naopak snažší, to si myslí 41 (15,5 %).

Co je podle vás důležité pro manželství, partnerské soužití (vyber max 4). (ot. 29) Zde jsme chtěli zjistit, které hodnoty pokládají respondenti za důležité pro manželství nebo partnerství, respondenti měli možnost vybrat maximálně 4 z osmi nabízených možností. Na prvním místě se umístila láska, dále pak důvěra. Následuje komunikace, porozumění a tolerance. Výrazně méně bodů získalo hmotné zabezpečení, jistota a finance. Výsledky jsme pro větší přehlednost zaznamenali do následující tabulky a posléze pak zobrazili graficky.

Tabulka číslo 10: Co je podle vás důležité pro manželství, partnerské soužití

co je podle vás důležité pro manželství, partnerské soužití	celkem
láska	246
důvěra	215
komunikace	198
porozumění	140
tolerance	107
hmotné zabezpečení	51
jistota	44
finance	42

Graf číslo 9: Co je podle vás důležité pro manželství, partnerské soužití

Do jaké míry je pro respondenty vztah jejich rodičů předobrazem jejich budoucí manželství nebo partnerství se dozvíme nyní. *Svůj dlouhodobý partnerský vztah-manželství by chtělo žít jako jejich rodiče* ve všem 29 respondentů, tedy 10,9 %. V některých věcech jako jejich rodiče 133 dotázaných, což představuje 50,2 %. Ve většině věcí jinak než jejich rodiče 46 dotázaných, tj. 17,4 % a úplně jinak potom 55 respondentů, tedy 20,8 %. Spíše pozitivním vzorem pro budoucí partnerství-manželství jsou rodiče u 162 (61,1 %) dotázaných. Spíše negativním pak u 101 (38,1 %) dotázaných.

6.5 Vyhodnocení postojů či představ o budoucí rodině

4VO: Jaké jsou představy žáků gymnázia o jejich budoucí rodině?

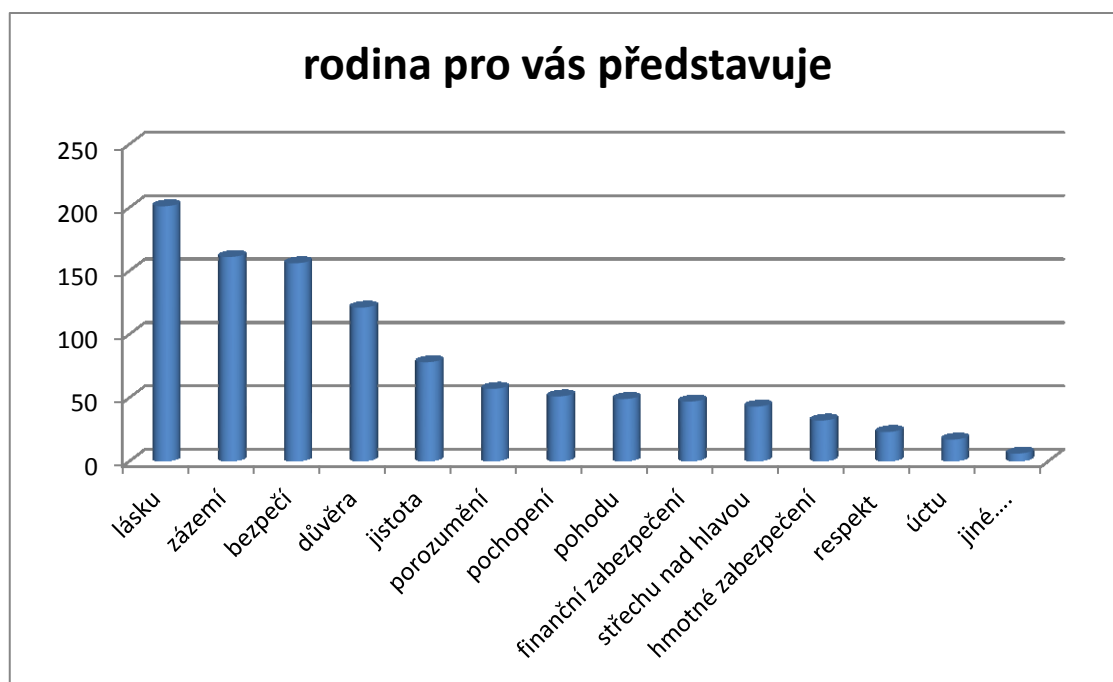
Pro lepší přehled v tabulce a grafickém zobrazení uvádíme, jaké hodnoty respondenti volili z nabízených možností u položky, *Rodina pro vás představuje (vyberte čtyři hodnoty)*. (ot. 40) Nejvyšší počet dosáhla opět láska, poté zázemí, bezpečí a důvěra. 6 respondentů využilo také možnosti odpovědi jiné..... zde uváděli radost, štěstí, podporu, pochopení, ztráta času, harmonie.

Tabulka číslo 11: Rodina pro vás představuje

rodina pro vás představuje	počet
lásku	201
zázemí	161
bezpečí	156
důvěra	121
jistota	78
porozumění	57
pochopení	51
pohodu	49
finanční zabezpečení	47
střechu nad hlavou	43
hmotné zabezpečení	32
respekt	23
úctu	17
jiné....	6

Graf číslo 10: Rodina pro vás představuje

Dále se zaměříme na zjištění, *zda by respondenti chtěli žít ve své budoucí rodině jako v rodině současné* (ot. 36), *jestli si rozdělí rolí ve své budoucí rodině představují, jako to bylo u jejich rodičů* (ot. 37) a *jestli by chtěli svoje děti vychovávat jako jejich rodiče*. (ot. 39)

Ve své budoucí rodině by chtělo žít stejně jako v současné rodině 33 respondentů, což představuje 12,5 %. *Ve většině jako v současné rodině* by pak chtělo ve své budoucí rodině žít 94 dotazovaných, to činí 35,5 %. *V něčem jako v současné rodině* by chtělo žít ve své budoucí rodině 87 dotázaných tedy 32,8 %. 33 respondentů, tj. 12,5 %, by pak chtělo žít ve své budoucí rodině ve většině jinak než v té současné a 17 respondentů, tj. 6,4 %, by chtělo žít úplně jinak ve své budoucí rodině než v současné. 1 respondent nevybral žádnou možnost, žije v pěstounské péči. *Jinak (úplně nebo ve většině) než v současné rodině by tedy chtělo žít* 50 (18,9 %) dotázaných. *Naproti tomu stejně (úplně, ve většině, v něčem) jako v současné rodině by chtělo žít* 214 (80,8 %) dotázaných. *Je tedy zřejmé, že většina respondentů si bere ze své rodiny vzor, méně či více, pro svou rodinu budoucí.*

Rozdělení rolí ve své budoucí rodině by si 38 respondentů, což je 14,3 %, představovalo stejně jako jejich rodiče. 90 dotázaných, to představuje 34 %, by si rozdělení rolí ve své budoucí rodině představovalo ve většině jako jejich rodiče. *V něčem jako jejich rodiče* by chtělo rozdělení rolí ve své budoucí rodině 69 respondentů, tedy 26 %. *Ve většině jinak než jejich rodiče* by si rozdělení rolí ve své budoucí rodině představovalo 36 respondentů, tj. 13,6 % a *úplně jinak než jejich rodiče* pak 31 respondentů, tj. 11,7 %. 1 respondent pak nevolil možnost žádnou, je v pěstounské péči. *Tedy 67 (25,3 %) dotázaných si představuje rozdělení rolí ve své budoucí rodině jinak (ve většině, úplně) a 197 (74,3 %) dotázaných stejně (úplně, ve většině, v něčem) jako u svých rodičů.*

Svoje děti by jednou chtělo vychovávat stejně jako jejich rodiče 62 respondentů, což činí 23,4 %. 111 dotazovaných, tedy 41,9 %, by chtělo svoje děti vychovávat ve většině jako jejich rodiče. 67 respondentů, to představuje 25,3 %, chce svoje děti jednou vychovávat v něčem jako jejich rodiče. 17 dotázaných, tedy 6,4 %, by chtělo svoje děti vychovávat ve většině jinak než jejich rodiče. 7 respondentů, tj. 2,6 %, by pak chtělo svoje děti vychovávat úplně jinak než jejich rodiče. Žádnou možnost nevolil 1 dotazovaný, který uvádí, že žije v pěstounské péči. *Z výše uvedené se jeví, že pro většinu dotazovaných by mohli být jejich rodiče vzorem pro výchovu jejich dětí v budoucnu. Konkrétně 240 (90,6 %) respondentů chce jednou děti vychovávat stejně (ve všem, ve většině, v něčem) a 24 (9,1 %) respondentů jinak (ve většině, úplně) jako jejich rodiče.*

Nyní vyhodnotíme položky **Ze založení rodiny, máte nějaké obavy.** (ot. 34) *Myslíte si, že založením rodiny se ve vašem životě něco změní.* (ot. 35) *Myslíte si, že nová rodina, kterou si jednou založíte, vás může hodně naučit.* (ot. 38)

Ze založení vlastní rodiny vyjádřilo obavy 19 respondentů, toto představuje 7,2 %. 98 respondentů, tedy 37 %, má ze založení vlastní *obavy spíše*. 104 dotázaných, což činí 39,2 %, *spíše nesouhlasí* s výrokem *Ze založení vlastní rodiny, máte nějaké obavy*. A 44 dotázaných, tj. 16,6 %, vyjádřilo *nesouhlas* s tímto tvrzením. *Jeví se, že obavy ze založení rodiny nemá* 148 (55,8 %) dotázaných. 117 (44,2 %) respondentů *naproti tomu jisté obavy ze založení rodiny pocítuje*.

Že se založením rodiny v jejich životě něco změní, souhlasí 172 dotázaných, tedy 64,9 %, *Spíše souhlasí* 77 respondentů, to činí 29,1 %. *Že se založením rodiny v jejich životě něco změně spíše nesouhlasí* 9 respondentů, to představuje 3,4 % a *nesouhlasí* 6 dotázaných, tj. 2,3 %. 1 respondent u tohoto tvrzení nevyužil žádnou možnost a doplnil odpověď, *nevím*. *Naprostá většina, 249 (94 %) respondentů, je přesvědčená, že se založením rodiny v jejich životě něco změní, pouze 15 (5,7 %) s tímto nesouhlasí*.

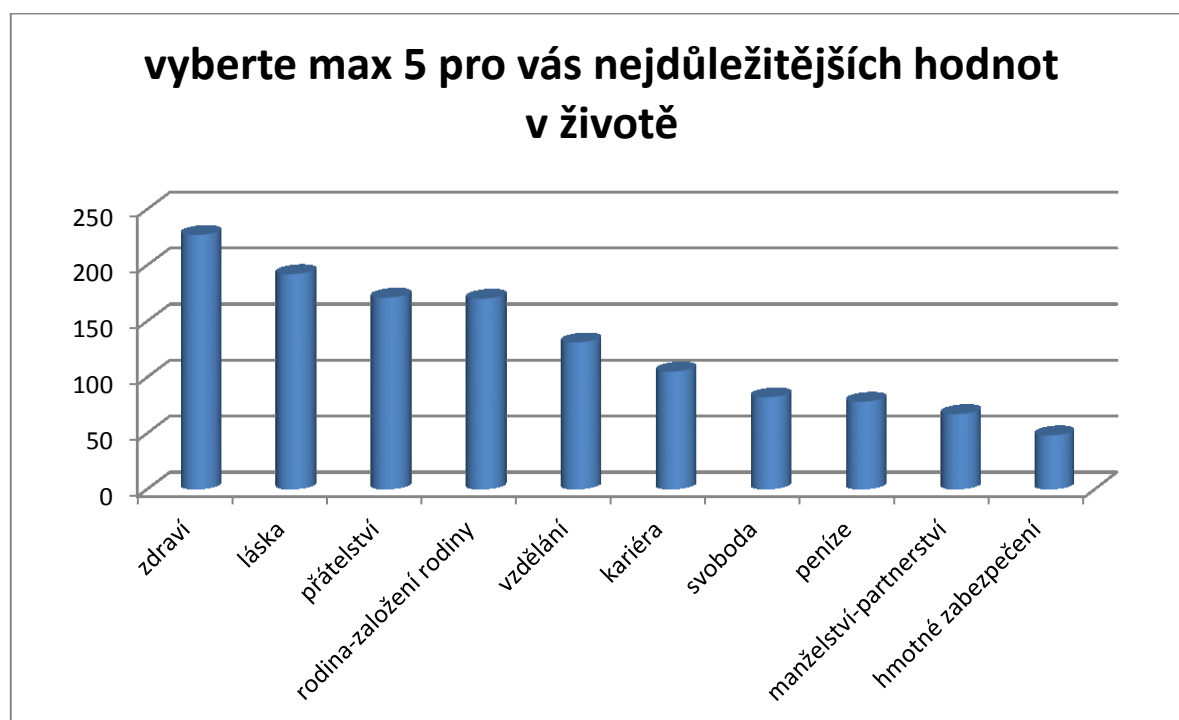
156 dotázaných, tedy 58,9 %, si myslí, že nová *rodina, kterou si jednou založí, je může hodně naučit*. *Spíše souhlasilo* s tímto tvrzením 101 respondentů, tj. 38,1 %. *Spíše nesouhlas* vyjádřilo 5 dotázaných, což činí 1,9 % a *nesouhlas* pak 3 respondenti, tedy 1,1 %. *Respondentů, kteří si myslí, že nová rodina, kterou si jednou založí, je může hodně naučit, je převážná část, tedy 257 (97 %)*.

6.6 Vyhodnocení nejdůležitějších hodnot v životě respondentů

Poslední položkou dotazníku byla možnost *vybrat maximálně pět nejdůležitějších hodnot v životě respondentů* (ot. 42). V nabídce byla rodina-založení rodiny, manželství-partnerství, vzdělání, kariéra, přátelství, láska peníze, svoboda, zdraví a hmotné zabezpečení. Pořadí hodnot pro lepší názornost uvádíme v tabulce č. 12 a následně grafickém zobrazení. Zde se na prvním místě s docela citelným náskokem před ostatními hodnotami, umístilo zdraví. Druhé místo pak patří lásce a třetí a čtvrté s minimálním rozdílem zaujímá přátelství a rodina. Uprostřed naší tabulky se umístilo vzdělání a kariéra, dle našeho názoru což lehce koresponduje s tím, že respondenti jsou žáci gymnázia.

Tabulka číslo 12: vyberte max 5 pro vás nejdůležitějších hodnot v životě

vyberte max 5 pro vás nejdůležitějších hodnot v životě	počet
zdraví	227
láska	192
přátelství	171
rodina-založení rodiny	170
vzdělání	131
kariéra	105
svoboda	82
peníze	78
manželství-partnerství	67
hmotné zabezpečení	48

Graf číslo 11: vyberte max 5 pro vás nejdůležitějších hodnot v životě

7 SHRNU TÍ VÝZKUMU

Cílem našeho výzkumu bylo zjistit postoje žáků gymnázií k instituci rodiny a manželství. Hledali jsme také odpověď na výzkumné otázky.

V úplné rodině s rodiči, kteří jsou manželé, žije většina dotázaných, asi 70 %. Což je v dnešní době, kdy se rozvádí téměř každé druhé manželství příjemné zjištění, stejně jako to, že naprostá většina respondentů vnímá své dětství jako šťastné. Drtivá většina dotázaných pokládá své dětství za šťastné 251, což činí 94,7 %. Velmi šťastní se cítí v největší míře respondenti z úplných rodin, kde jsou rodiče manželé. U ostatních typů rodinného soužití respondenti volili nejvíce možnost, že vnímají své dětství jako spíše šťastné.

V rodině, kde je jen jeden rodič nebo jeden rodič a jeho nový partner žije téměř čtvrtina dotázaných. Neprojevil se rostoucí trend nesezdaných soužití, které v různých výzkumech upřednostňuje čím dále více Čechů. Zaznamenali jsme také střídavou péči, ve které žije 9 dotázaných a jednu z forem náhradní rodinné péče a to péči pěstounskou, v jednom případě.

IVO: Jaké jsou postoje žáků gymnázia k jejich současné rodině a k instituci rodiny obecně?

Vztah ke své rodině hodnotí respondenti jako dobrý 264 (99,6 %), stejně tak vztah k rodičům a to 214 (80,8 %) respondentů, kteří uvedli dobrý vztah s oběma rodiči. O kladném vztahu k rodičům vypovídá také položka, zda dotazovaní s rodiči rádi tráví dovolenou - 235 (88,7 %) uvedla, že souhlasí. Naprostá většina respondentů 259 (97,7 %) také považuje svou rodinu za důležitou součást svého života.

O vztazích k sourozencům, prarodičům a širší rodině se dá podle výsledků našeho výzkumu říci, že jsou také velmi kladné. Svůj vztah k sourozencům jako minimálně dobrý vnímá 226 (85,3 %) respondentů. Se svými prarodiči se nevidá nebo vidá ojedinelé pouze 14 (5,3 %) respondentů, a také jejich drtivá většina má dobrý vztah se všemi nebo alespoň s některým z prarodičů 263 (99,2 %),

Pravidelný, příležitostný nebo ojedinelý kontakt se svou širší rodinou uvádí 262 (98,9 %) dotázaných a velmi rádo se s širší rodinou vidá 173 (65,3 %) dotazovaných. V době, kdy se rodina spíše izoluje a zaměřuje individuálně je příjemné zjištění, že jako svou rodinu považuje necelá polovina respondentů nejen rodiče a sourozence, ale také prarodiče a širší rodinu. Nejméně dotazovaní volili možnost rodiny o velikosti rodiče a sourozenců.

Počet respondentů, kteří rodinu pokládají za významnou hodnotu ve svém životě, zřetelně převyšuje počet respondentů, pro které rodina v jejich životě významnou hodnotu nepředstavuje a to v poměru 256 (96,6 %) k 9 (3,4 %). Je tedy zcela zřejmé, že rodina v životě respondentů představuje významnou hodnotu.

Zcela jednoznačně je z výsledků položek týkajících se rodiny zřejmé, že většina respondentů má vztah k rodině kladný, ať už se jedná o současnou rodinu nebo rodinu jako hodnotu obecně. Odpověď na první výzkumnou otázku tedy je, že postoje žáků k jejich současné rodině i k rodině obecně jsou veskrze pozitivní, rodina hraje v životě respondentů velmi důležitou roli.

2VO: Jaké jsou postoje žáků gymnázia k manželství?

Jakou důležitou, či spíše důležitou instituci v současné době vidí manželství 149 respondentů, proti 116 respondentům, pro které je manželství méně důležité či nedůležité. V procentech je to 56,2 % ku 43,8 %. Z výsledků je dále patrné, že pro většinu respondentů, což představuje necelé dvě třetiny dotázaných, je manželství i v dnešní době, pořád významnou hodnotou. Dále jsme zjistili, že většina respondentů, 65,3 % považuje uzavření manželství pro založení rodiny za důležité, naproti tomu 34,8 % respondentů nepovažuje pro založení rodiny nutné uzavřít manželství. Pro porovnání můžeme zmínit výsledky výše uvedeného výzkumu IDM MŠMT „Perspektivy 2003“, kdy respondenti obecně uznávají potřebu manželství, ale více jak polovina z nich si myslí, že je možné vychovávat děti i mimo manželství.

U svých rodičů vnímá 51 respondentů jejich vztah jako problematický nebo žádný. U ostatních tedy lze předpokládat, že funguje, dokonce 113 označilo vztah rodičů jako harmonický. O vztahu vypovídá také vzájemná komunikace, kterou označilo necelých 200 dotazovaných u svých rodičů jako bezproblémovou nebo dobrou. U společně tráveného času svých rodičů se jeví, že více než dvě třetiny rodičů našich respondentů spolu rádi tráví volný čas. Že je rozdělení rolí v manželství rodičů tradiční vnímá většina, tj. 176 (66,4%) respondentů. Naproti tomu 79 (29,8%) respondentů nesouhlasí s tím, že rozdělení rolí v manželství jejich rodičů je tradiční. Většina respondentů, tedy asi dvě třetiny, jsou přesvědčeni o tom, že není rozdíl v důvodech uzavírání manželství dříve a nyní.

Že sezdání jsou méně nebo spíše méně šťastní než nesezdání si myslí asi jen necelých 6 % dotazovaných. Naopak nadpoloviční většina respondentů, tedy 58,9 % si myslí, že jsou na

tom sezdání i nesezdání stejně. A že jsou sezdání šťastnější nebo spíše šťastnější než nesezdání si myslí více než třetina, tedy 35,1 %, dotazovaných.

Co se týká manželství rodičů, vnímá ho většina respondentů spíše pozitivně, což je jistě pro většinu z nich dobrým vkladem do budoucna pro své manželství.

Většina respondentů pořád pokládá manželství za důležitou instituci a významnou hodnotu v životě. Stejně tak považují za důležité pro založení rodiny uzavřít manželství a to asi dvě třetiny dotázaných. Dvě třetiny si také myslí, že sezdání jsou šťastnější nebo stejně šťastní jako nesezdání.

Odpoověď na druhou výzkumnou otázku je tedy jasná, žáci gymnázií mají k manželství ve většině kladný postoj.

3VO: Jaké jsou představy žáků gymnázia o jejich budoucím manželství nebo partnerství?

Překvapivě naprostá většina dotázaných uvedla, že uvažuje v budoucnu o uzavření manželství, 236 (89,1 %). Oproti současnému trendu společnosti do manželství spíše nevstupovat, v našem výzkumu o tom uvažuje pouze 29 (10,9 %) dotázaných. Souhlasný postoj tvrzení, zda je pro respondenty do budoucna důležité uzavřít manželství, zastávají dvě třetiny respondentů, 177 (66,8 %), nesouhlasný postoj pak vyjádřila jedna třetina, 88 (33,2 %). Naprostá většina respondentů uvažuje v budoucnu o uzavření manželství, ale jen dvě třetiny respondentů uvedli, že je toto pro ně do budoucna důležité. Zde možná hraje svoji roli fakt, že necelé dvě třetiny žáků gymnázia žije v rodině, s oběma rodiči, kteří jsou manželé. Necelé dvě třetiny, 171 (64,5 %) respondentů, již má možná představu, jak by to v jejich budoucím partnerství nebo manželství mohlo být, pouze 15 (5,4 %) pak nemá představu vůbec žádnou. Jisté obavy z uzavření manželství povrdilo 75 (28,3 %) dotázaných. Naopak obavy z uzavření manželství nemá 189 (71,3 %) a většina dotázaných si myslí, že uzavření manželství nepředstavuje významné omezení, což jsou necelé dvě stovky respondentů. Zde můžeme pro srovnání umístit studie realizované v rámci výzkumného záměru řešeného oddělením rodinné výchovy na UK v Praze - Pedagogické fakultě, prezentované v roce 2004, na stránkách Společnosti pro plánování rodiny a sexuální výchovu. Z jejich výsledků vyplývá, že 58 % dotázaných studentů středních škol uvažuje do budoucna o manželství, jako typu partnerského soužití. Také Fialová et al. (2000) uvádí, že pro většinu mladých lidí v ČR zůstává manželství hodně preferovanou formou partnerství.

Překvapivě v dnešní době moderních technologií, zjednodušením spousty činností, propojení celého světa a tím zkrácení vzdáleností, v době nejrůznějších možností si většina (82,3 %) respondentů nemyslí, že je dnes snadnější si najít životního partnera. Jako pozitivní vzor pro své budoucí manželství pak soužití svých rodičů vnímá 162 (61,1 %) respondentů, spíše negativně toto hodnotí 101 dotázaných (38,1 %).

Pro manželské nebo partnerské soužití je pak podle našich respondentů nejdůležitější láska, důvěra a komunikace. Na druhém konci se pak umístily finance, jistota a hmotné zabezpečení. Zde můžeme pro porovnání uvést výsledky výskumu IDM MŠMT „Perspektivy 2003“, kdy respondenti uvedli, že za důležité pro uzavření manželství považují důvěru v partnera, pak silný citový vztah a lásku.

Při hledání odpovědi na třetí výzkumnou otázku jsme došli ke zjištění, že je pro naše respondenty důležité manželství uzavřít, představuje to pro ně také významnou hodnotu a uvažují o tom, že manželství v budoucnu uzavřou. Značná část dotázaných již také má nějakou představu o budoucím manželství-partnerství. Většina dotázaných také nemá obavy z uzavření manželství a stejně tak si většina myslí, že manželství nepřestavuje významné omezení. Většina respondentů je tedy promanželsky orientována.

4VO: Jaké jsou představy žáků gymnázia o jejich budoucí rodině?

Velmi příjemné zjištění bylo vyhodnocení položky, rodina pro vás představuje...zde se na prvním místě umístila s docela velkým náskokem láska před dalšími hodnotami, s vysokým počtem se za láskou umístilo také zázemí dále pak bezpečí a důvěra. Tyto čtyři hodnoty se umístily na předním místě s docela výrazným rozdílem před ostatními. Možná by se dalo také předpokládat, že zrovna u respondentů v období adolescence o něco více zabodují hodnoty jako porozumnění, pochopení, respekt.

Jakým vzorem je dotázaným jejich současná rodina pro založení rodiny budoucí? Jinak než v současné rodině by tedy chtělo žít 50 (18,9 %) dotázaných. Naproti tomu stejně, alespoň v něčem by chtělo žít 214 (80,8 %) dotázaných. Je tedy zřejmé, že většina respondentů si bere ze své rodiny vzor, méně či více, pro svou rodinu budoucí. Zde můžeme pro porovnání doložit výsledky výskumu MŠMT ČR z roku 1996, kdy respondentům byla položena otázka: Uplatníte své zkušenosti z rodiny, v níž jste vyrůstal, jednou jako rodič svých dětí? Nejvíce (41%) dotazovaných si vybralo možnost odpovědi: do jisté míry ano, ale to se všechno teprve ukáže.

Co se týká rozdělení rolí ve své budoucí rodině, zde si necelých 200 respondentů představuje toto rozdělení jako u svých rodičů, tedy spíše tradiční.

Rodiče jsou pro většinu respondentů také vzorem pro výchovu dětí. Ve své budoucí rodině by chtělo děti vychovávat stejně jako jejich rodiče 240 dotázaných, ať už ve všem nebo v něčem. Pouze 9,1 % si v budoucí rodině představuje výchovu svých dětí jinak, než v současné rodině.

Jeví se, že obavy ze založení rodiny nemá 148 (55,8 %) dotázaných. 117 (44,2 %) respondentů naproti tomu jisté obavy ze založení rodiny pocítuje.

Naprostá většina, 249 (94 %) respondentů, je přesvědčená, že se založením rodiny v jejich životě něco změní, pouze 15 (5,7 %) s tímto nesouhlasí.

Respondentů, kteří si myslí, že nová rodina, kterou si jednou založí, je může hodně naučit, je převážná část, tedy 257 (97 %).

V odpovědi na poslední výzkumnou otázku se promítá život respondentů v jejich současné rodině, kde si berou vzor pro to, jak by to chtěli nebo naopak nechtěli ve své rodině budoucí. Většina respondentů vzor ze současné rodiny bere a vzhledem k dosavadním výsledkům výzkumu předpokládáme, že hlavně v pozitivním slova smyslu. Ať už se to týká výchovy dětí, rozdělení rolí nebo života rodiny obecně. Také se jeví, že většina respondentů tuší co založení rodiny představuje, ví, že se jejich život změní a hodně se naučí, necelá polovina pocítuje ze založení rodiny obavy. Zde můžeme zmínit také výsledky průzkumů z let 1997-1999 u mladých lidí, které prezentuje Fialová et al. (2000), kde naprostá většina respondentů počítá s tím, že děti mít v budoucnu bude.

V neposlední řadě zde můžeme prezentovat hodnoty respondentů, jak je volili v rámci našeho dotazníkového šetření. Zde nejvíce dotazovaní volili hodnoty jako je zdraví, láska, přátelství a rodina. Za zmínku jistě stojí i hodnoty kariéra a vzdělání, které zaujaly místo uprostřed naší tabulky. Jak jsme již zmiňovali výše, zde se zřejmě mohl promítnout fakt, že respondenti jsou žáky gymnázií, tedy je zde jakýsi předpoklad, že budou déle studovat a následně budou mít snahu své studium zúročit tím, že si budou hledat přiměřené zaměstnání. Zde můžeme pro srovnání uvést výsledky z podobných výzkumů např. Sak (2004) ve své publikaci prezentuje výsledky empirického výzkumu z let 1993-2002, kde se na předních příčkách u respondentů 15-18 let umístili hodnoty partner, rodina a děti. Vítěznou hodnotou pak bylo zdraví a za ním láska, což kopírují také výsledky našeho výzkumu.

Zdraví a rodina je nejvýznamnější hodnotou zmiňovanou ve Studentských novinách (2007), jedná se o výsledky výzkumu 59 žáků ve věku 15 let.

Je zřejmé, že do postojů žáků gymnázia k hodnotám, jako je rodina a manželství se promítají tendence a trendy současné společnosti, i přesto je z výsledků našeho výzkumu patrné, že nejen manželství, ale především rodina je pro naše dotázané velmi významným prvkem jejich života.

ZÁVĚR

Cílem diplomové práce byla snaha najít odpovědi na otázky týkající se postojů žáků gymnázia k instituci rodiny a manželství. Trendy v dnešní společnosti spojené s rodinou a manželstvím jsou všeobecně známé. Patří k nim například klesající porodnost, klesající počet uzavíraných sňatků a s tím spojený pokles důležitosti manželství, dále pak vysoká rozvodovost, rostoucí počet dětí narozených mimo manželství a také děti žijících jen s jedním rodičem, vytrácí se model tzv. tradiční rodiny, tradičního rozdělení rolí mužů a žen. Zda je to dobře nebo ne nám nepřísluší soudit, nás zajímalo, jak díky tomu rodinu a manželství vidí současní adolescenti.

Teoretická část je zaměřená na charakteristiku rodiny, manželství, adolescence, postojů a hodnot. Rodinu jsme představili pomocí různých autorů nejen za pomoci definic, ale také v jejím historickém vývoji od počátků lidstva až do dnešní doby a její proměny v čase. Dále jsme se věnovali vlastnostem rodiny, jejím rituálům a mýtům. Následně jsme charakterizovali znaky a trendy současné rodiny, ke kterým směřuje, funkce rodiny, které plní a typy rodiny, se kterými se můžeme setkat. V tématu manželství jsme se kromě jeho charakteristiky zaměřili i na formy partnerských svazků, které můžeme v dnešní době pozorovat, na funkce manželství, jaké by mělo plnit i jeho vývojové etapy. Věnovali jsme se také vztahům v manželství, výběru partnera a rolím manželů. V neposlední řadě jsme se dotkli tématu genderu, sociálních rolí a očekávání mužů a žen. Adolescenci jako období dospívání popisuje předposlední kapitola diplomové práce. Vývoj v adolescenci z pohledu psychického a emocionálního, hledání vlastní identity, tělesný vývoj, vztahy v adolescenci, a také morální a hodnotový vývoj dospívajících. Poslední kapitola se zabývá hodnotami a postoji obecně.

Dle našeho názoru se hodnoty dnešních dospívajících výrazně neliší od hodnot mladých lidí dříve, možná se jen přizpůsobují době, ve které žijí. Doba se neustále mění, toto se samozřejmě promítá i do rodinného a manželského života. Rodina je bezesporu základní jednotkou společnosti, také je tím prvním, kde děti sbírají zkušenosti, informace a vzory do dalšího budoucího života. Je jistě nesporné, že rodina, ve které vyrůstáme má vliv na to, jak jednou budeme fungovat ve své rodině, kterou si založíme. Stejně tak soužití našich rodičů má vliv na naše budoucí partnerství.

Jak tedy vidí rodinu a manželství, tyto základní hodnoty společnosti žáci gymnázia, u nichž lze předpokládat zaměření na studium na vysoké škole, následné uplatnění v zaměstnání, či budování zázemí v oblasti kariéry?

Žáci gymnázií zcela jednoznačně do budoucna preferují manželství před ostatními možnostmi partnerského soužití, samozřejmě jestli v budoucnu do manželství skutečně vstoupí, je otázka. Jistě zde může hrát svou roli také to, že většina respondentů vyrůstá v úplné rodině s oběma rodiči sezdanými a také většina dotázaných vnímá manželství svých rodičů spíše pozitivně. Nezdá se tedy, že by se zde nějak výrazně projevil rostoucí trend nesezdaného soužití. Manželství je v současné době založeno na dobrovolném výběru partnera, kde je preferována láska a vzájemná přitažlivost. Výsledky našeho výzkumu to potvrzují, protože na předních místech toho co manželství představuje, se umístila láska, důvěra, komunikace a porozumění. Manželství a jeho význam, je sice v různých výzkumech na ústupu, i přesto je jeho hodnota u žáků gymnázia poměrně vysoká, a to pro necelé dvě třetiny dotázaných. Jeví se, že většina žáků gymnázia je promanželsky orientovaná, což podtrhuje také fakt, že pouhých 6 % respondentů si myslí, že jsou sezdaní méně šťastní než nesezdaní.

Postoje žáků gymnázia k rodičům, k rodině své i k rodině obecně jsou dle výsledků našeho výzkumu velmi pozitivní, jeví se, vztahy v rodině se jeví dobré. A to nejen co se týká rodičů a sourozenců, ale také prarodičů a širší rodiny. Což považujeme v době nazývané *krize rodiny* také za příjemné zjištění. Drtivá většina žáků také uvedla, že své dětství považuje za šťastné. Také se ve výzkumu ukázalo, že většina respondentů si pro svou budoucí rodinu jako vzor bere právě své rodiče a svoji rodinu původní. Je jasné, že ať už má v dnešní době rodina podobu jakoukoliv, je pro své členy velmi důležitou a zřejmě i nenahraditelnou součástí života. Z hodnot, které vystihují dle žáků gymnázia rodinu, se nejvýše umístila láska, poté zázemí, bezpečí, důvěra. Právě v období adolescence, kdy se dospívající snaží osamostatnit, stát se nezávislými na rodičích, vymanit se z jejich vlivu, je zjištění, že je pro drtivou většinu žáků rodina důležitá, hodnotné zjištění.

Jedním z překvapivých poznatků bylo to, že v dnešní době považují dospívající složitější najít partnera, v době moderních technologií a poměrně velkých možností k seznámení. Možná právě toto se může jevit spíše jako překážka v navazování trvalejších, „kvalitnějších“ vztahů.

Postoje k rodině a manželství jsou ve většině kladné. V některých ohledech se podobají názorům většinové společnosti, jistě v názoru, že pro založení rodiny není důležité uzavřít manželství.

Fialová et al. (2000) uvádí, že pro většinu mladých lidí neztrácí manželství a rodina význam a hodnotu, spíše jen jejich realizaci posunují do vyššího věku. Dokazují to výsledky průzkumů u mladých, v letech 1997-1999. K tomuto se přikláníme i my, vzhledem k výše uvedeným výsledkům našeho výzkumu.

Diplomová práce by mohla sloužit jako základ pro další studie a výzkumy, které by se zabývaly podobnou problematikou. Také by výsledky výzkumu mohly sloužit pro potřeby sociální, či pedagogické, při výchově dětí a mládeže nebo při výuce zaměřené na výchovu k rodičovství.

Z našeho výzkumu vyplývá jasně pozitivní postoj žáků gymnázia k rodině a jejich pro-manželská orientace. Hodnoty manželství a rodina jsou pořád důležité, jeví se dokonce, že i pro dnešní, dle některých „ztracenou generaci.“

„Možná, že puberta je jeden z nástrojů, jak příroda pečuje o lidský rod, aby nevyhynul. Protože člověk by asi nikdy dobrovolně neopustil to bezpečí vlastní rodiny, kde je o něj postaráno milujícími rodiči a rodiče by asi těžko přenesli přes srdce, že to rozkošné a bezproblémové dítě najednou odchází. Ale pak přijde spásná puberta a z toho rozkošného dítěte se stane nesnesitelný jedinec, který opovrhne svými rodiči, jejich hudbou, jejich oblečením, jejich životním stylem, takže nakonec jednou, když praští dveřmi a odejde, rodiče to jakž takž přežijí. Co je zajímavé, že hned venku na toho nesnesitelného jedince čeká jiný nesnesitelný jedinec, ovšem opačného pohlaví, který také před chvílí někde praští dveřmi a ti dva nesnesitelní pocítí k sobě tak neuvěřitelnou náklonnost, že spojí své životy a stanou se z nich ti báječní milující rodiče, od kterých by žádné dítě neodešlo, nebýt puberty. Je to podle mě velmi rozumné, a co příroda dělá, dobře dělá.“

Marek Eben

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] CAKIRPALOGLU, Panajotis. *Psychologie hodnot. 2.*, dopl. a přeprac. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2009. Monografie. ISBN 978-80-244-2295-4.
- [2] CIBULEC, Jindřich. *Manželské praktikum*. Vyd. 1. Praha: Avicenum. 1984. ISBN 08-096-84.
- [3] DUNOVSKÝ, Jiří. *Sociální pediatrie*. Praha: GradaPublishing, 1999. ISBN 80-7169-254-9
- [4] FIALOVÁ, Ludmila et al., 2000. *Představ mladých lidí o manželství a rodičovství*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON). ISBN 80-85850-87-7.
- [5] GABURA, Ján, 2012. *Teória rodiny a proces práce s rodinou*. Bratislava: Iris. ISBN 978-80-89256-95-2.
- [6] GAVORA, P. *Úvod do pedagogického výzkumu. 2.*, rozš. české vyd. Brno: Paido, 2010. ISBN 978-80-7315-185-0.
- [7] GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. Praha: Argo, 1999. ISBN 80-7203-124-4.
- [8] GJURIČOVÁ, Šárka a Jiří KUBIČKA. *Rodinná terapie: systemické a narativní přístupy*. Praha: Grada, 2003, 182 s. Psyché. ISBN 80-247-0415-3.
- [9] HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ. *Psychologický slovník*. Třetí, aktualizované vydání. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0873-0.
- [10] HASMANOVÁ MARHÁNKOVÁ, Jaroslava, Martin KREIDL a Barbora HUBATKOVÁ. *Proměny partnerství: životní dráhy a partnerství v české společnosti*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2012. Studie. ISBN 978-80-7419-142-8.
- [11] HOLÁ, Lenka. *Rodinná mediace v České republice*. Praha: Leges, 2014. Teoretik. ISBN 978-80-7502-015-4.
- [12] HORSKÁ, Pavla, et al. *Dětství, rodina a stáří v dějinách Evropy*. Praha: Panorama, 1990, Pyramida. Panorama světových dějin. ISBN 807038011X.
- [13] CHODĚRA, Oldřich, 2002. *Partnerství, manželství a paragrafy*. Praha: Grada. ISBN 80-247-0217-7.
- [14] CHRÁSKA, M. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. Praha: Grada. 2007. ISBN 978-80-247-1369-4.

- [15] KIMPLOVÁ, Tereza. *Základy psychologie manželského a rodinného soužití*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2008. ISBN 978-80-7368-619-2.
- [16] KLABOUC, Jiří. *Manželství a rodina v minulosti*. Praha: Orbis, 1962.
- [17] KOHOUTEK, Rudolf. *Základy psychologie osobnosti*. Brno: CERM, 2000. ISBN 80-7204-156-8.
- [18] KRATOCHVÍL, Stanislav. *Manželská terapie*. Praha: Portál, s.r.o., 2000. ISBN 80-7178-332-3.
- [19] KRAUS, Blahoslav a Věra POLÁČKOVÁ. *Člověk - prostředí - výchova: k otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido, 2001. ISBN 80-7315-004-2.
- [20] KRAUS, Blahoslav. *Středoškolská mládež a její svět na přelomu století*. Brno: Paido, 2006. ISBN 80-7315-125-1.
- [21] KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-383-3.
- [22] KŘIVOHLAVÝ, Ivo. *Psychologie smysluplnosti existence*. Praha: GradaPublishing, a.s., 2006. ISBN 80-247-1370-5.
- [23] LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. Vyd. 3., přeprac. a dopl. Praha: Grada, 1998. Psyché. ISBN 807169195X.
- [24] LANGMEIER, Josef, Jan ŠPITZ a Karel BALCAR. *Dětská psychoterapie*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-381-1.
- [25] MACEK, Petr a Vladimír SMĚKAL. *Utváření a vývoj osobnosti: psychologické, sociální a pedagogické aspekty*. Brno: Barrister&Principal, 2002. Psychologie. ISBN 8085947838.
- [26] MACEK, Petr. *Adolescence*. Vyd. 2., upr. Praha: Portál, 2003. ISBN 8071787477.
- [27] MATĚJČEK, Zdeněk. *Výbor z díla*. Praha: Univerzita Karlova v Praze Nakladatelství Karolinum, 2005. ISBN 80-246-1056-6
- [28] MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako insituce a vztahová síť*. 3. rozšířené a přepracované vydání. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2003. ISBN 80-84629-19-9.
- [29] MOŽNÝ, Ivo. *Česká společnost: nejdůležitější fakta o kvalitě našeho života*. Praha: Portál, 2002. ISBN 8071786241

- [30] MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006. Studijní texty. ISBN 80-86429-58-X.
- [31] NAKONEČNÝ, Milan. *Sociální psychologie*. Vyd. 2., rozš. a přeprac. Praha: Academia, 2009. ISBN 978-80-200-1679-9.
- [32] NOVÁK, Tomáš. *Manželství jako trvalý stres*. Praha: Grada, 2010. Psychologie pro každého. ISBN 978-80-247-2799-8.
- [33] PLAŇAVA, Ivo. *Manželství a rodiny: struktura, dynamika, komunikace*. Brno: Doplněk, 2000. ISBN 80-7239-039-2.
- [34] RABUŠIC, Ladislav. *Kde ty všechny děti jsou*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2001. ISBN 80-86429-01-6.
- [35] RENZETTI, Claire M. a Daniel J. CURRAN. *Ženy, muži a společnost*. Praha: Karolinum, 2003. ISBN 80-246-0525-2.
- [36] SAK, Petr a Karolína KOLESÁROVÁ. *Mládež na křižovatce: sociologická analýza postavení mládeže ve společnosti a její úlohy v procesech evropeizace a informatizace*. Praha: Svoboda Servis, 2004. ISBN 80-86320-33-2.
- [37] SATIROVÁ, Virginia. *Kniha o rodině*. Praha: Nakladatelství Práh, 1994. ISBN 80-901325-0-2.
- [38] SMĚKAL, Vladimír a Patr MACEK. *Utváření a vývoj osobnosti*. Brno: Barrister and Principal – studio, s.r.o.. 2002. ISBN 80-85947-83-8.
- [39] SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny*. 2., přeprac. vyd. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-250-8.
- [40] SOUDKOVÁ, Miluše, 2006. *O zdravých vztazích mezi lidmi: přátelství a manželství*. Brno: Doplněk. ISBN 80-7239-196-8.
- [41] VÁGNEROVÁ, Marie, 2000. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. Vyd. 1. Praha: Portál. ISBN 8071783080.
- [42] VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie II: dospělost a stáří*. Praha: Karolinum, 2007. ISBN 978-80-246-1318-5.
- [43] VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychologie osobnosti*. Praha: Karolinum, 2010. ISBN 978-80-246-1832-6.

ELEKTRONICKÉ ZDROJE:

- [1] ČESKO, 2006. Zákon č. 115/2006 Sb., zákon o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů ze dne 03. 04. 2006. *Zákony pro lidi.cz* [online][cit. 2017-02-13]. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-115>
- [2] ČESKO, 2012. Zákon 89/2012 Sb., občanský zákoník ze dne 22. 03. 2012. *Zákony pro lidi.cz*. [online][cit. 2017-02-13]. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89>
- [3] ČSÚ, 2010. *Pohyb obyvatelstva-1. čtvrtletí 2010*. Český statistický úřad [online]. 22. 03. 2017 [cit. 2017-03-25]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/cri/pohyb-obyvatelstva-1-ctvrtleti-2010-bs5wbrr688>
- [4] ČSÚ, 2014a. *Vývoj obyvatelstva České republiky, Porodnost*. Český statistický úřad [online]. 04. 10. 2016. [cit. 2017-02-20]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/20554227/1300691504.pdf/7dfba571-e455-4abf-8817-868c72188a1c?version=1.0>
- [5] ČSÚ, 2014b. *Nesezdaná soužití – 2011*. Český statistický úřad [online]. 30. 06. 2014 [cit. 2017-02-13]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/nesezdana-souziti-2011-ti6wlv4y3r>
- [6] ČSÚ, 2015. *Statistická ročenka České republiky 2015*, 2015. Ústí nad Labem: SLON. [online]. © Český statistický úřad 2015 [cit. 2017-03-15]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/35626213/32019815.pdf/7df90fe9-22fd-470e-98e1-48ee3f13fc97?version=1.1> ISBN 978-80-250-2638-0.
- [7] ČSÚ, 2016. *Pohyb obyvatelstva-1.čtvrtletí 2016*. Český statistický úřad [online]. 22. 03. 2017 [cit. 2017-03-25]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/cri/pohyb-obyvatelstva-1-ctvrtleti-2016>
- [8] ČSÚ, 2016a. *Podíl dětí narozených mimo manželství v letech 1950-2015* [graf]. Český statistický úřad [online]. 13. 06. 2016 [cit. 2017-02-13]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/podil-deti-narozenyh-mimo-manzelstvi-v-letech-1950-2015>
- [9] ČSÚ, 2016b. *Průměrný věk žen při narození dítěte v letech 1950-2015* [graf]. Český statistický úřad [online]. 13. 06. 2016 [cit. 2017-02-13]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/prumerny-vek-zen-pri-narozeni-ditete-v-letech-1950-2015>

[10] ČSÚ, 2016c. *Sňatky a rozvody v letech 1950-2015* [graf]. Český statistický úřad [online]. 13. 06. 2016 [cit. 2017-02-13]. Dostupné z:

<https://www.czso.cz/csu/czso/snatky-a-rozvody-1950-2015>

[11] ČSÚ, 2016d. *Úhrnná rozvodovost v letech 1950-2015* [graf]. Český statistický úřad [online]. 13. 06. 2016 [cit. 2017-02-13]. Dostupné z:

<https://www.czso.cz/csu/czso/uhrrna-rozvodovost-v-letech-1950-2015>

[12] MARADOVÁ, E. *Postoje středoškolské mládeže k otázkám partnerství, manželství a rodičovství jako východisko pro koncepci sexuální výchovy*, 2004. Společnost pro plánování rodiny a sexuální výchovu [online] © 2001–2013 [cit. 2017-03-13].

Dostupné z: <http://www.planovanirodiny.cz/view.php?cisloclanku=2006010622>

[13] *Názory na manželství a rodičovství*, 2003. In: Národní registr výzkumů o dětech a mládeži [online] [cit. 2017-03-13]. Dostupné z:

<http://www.vyzkum-mladez.cz/cs/registr/vyzkumy/3-nazory-na-manzelstvi-a-rodicovstvi.html>

[14] *Postoje českých občanů k manželství a rodině – prosinec 2013, 2014*. In: Centrum pro výzkum veřejného mínění, sociologický ústav AV ČR v. v. i. [online]. 20. 01. 2014 [cit. 2017-03-15]. Dostupné z:

http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c1/a7165/f3/ov140120.pdf

[15] PLASOVÁ, R. *Životní hodnoty adolescentů*, 2007. Učitelské noviny [online], ©Copyright 2010 – 2016, číslo 45/2007 [cit. 2017-04-06]. Dostupný z:

<http://www.ucitelskenoviny.cz/?archiv&clanek=2399&PHPSESSID=0f25f5ca>

[16] UHLÁRIKOVÁ, J. *Analýza životnej spokojnosti adolescentovv kontexte rodiny a rodinného prostredia*. E-psychologie [online], 2010, roč. 4 č. 4, s. 10-18 [cit. 2017-04-06].

Dostupný z: <http://e-psycholog.eu/pdf/uhlarikova.pdf>

[17] UNGR, V., M. ONDRUŠKOVÁ, A V. ŠVESTKA, V. *Rodina a její vliv na formování jedince*, 1996. [online]. Praha: Institut dětí a mládeže MŠMT ČR. [cit. 2017-03-13].

Dostupné z: <http://www.vyzkum-mladez.cz/zprava/1137842062.pdf>

[18] *Výzkumy o výběru manželského partnera*, 2016. In: Manželství.cz [online]. 29. 08. 2016 [cit. 2017-03-13]. Dostupné z:

<http://www.manzelstvi.cz/zivot-v-manzelstvi/povzbuzeni/vyzkumy-o-vyberu-manzelskeho-partnera.html>

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

CVVM	Centrum pro výzkum veřejného mínění.
SOÚ AV ČR v. v. i.	Sociologický ústav Akademie věd České republiky.
ČR	Česká republika.
ČSÚ	Český statistický úřad.
IDM	Institut dětí a mládeže.
MŠMT	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy.
SO ORP	Správní obvod obce s rozšířenou působností.
SŠ	Střední škola.
UK	Univerzita Karlova.
VO	Výzkumná otázka.
VŠ	Vysoká škola.
aj.	a jiné
apod.	a podobně
atd.	a tak dále
č.	číslo
et al.	a kolektiv
n. l.	našeho letopočtu
př. n. l.	před naším letopočtem
s.	strana
Sb.	Sbírka zákonů
st., stol	století
tab.	tabulka
tj.	to je
tzn.	to znamená

tzv.

tak zvaný

SEZNAM OBRÁZKŮ

<i>Obrázek číslo 1 – Podíl dětí narozených mimo manželství v letech 1950-2015.....</i>	<i>27</i>
<i>Obrázek číslo 2 – Tabulka živě narození podle rodinného stavu matky, 2003-2013.....</i>	<i>27</i>
<i>Obrázek číslo 3 – Průměrný věk žen při narození dítěte v letech 1950-2015.....</i>	<i>28</i>
<i>Obrázek číslo 4 – Souhlas/nesouhlas s výroky o partnerství a rodičovství.....</i>	<i>33</i>
<i>Obrázek číslo 5 – Sňatky a rozvody v letech 1950-2015.....</i>	<i>36</i>
<i>Obrázek číslo 6 – Úhrnná rozvodovost v letech 1950-2015.....</i>	<i>37</i>
<i>Obrázek číslo 7 – Zastoupení nesezdaných soužití z počtů úplných rodin.....</i>	<i>40</i>
<i>Obrázek číslo 8 – Počet respondentů a věk.....</i>	<i>65</i>
<i>Obrázek číslo 9 – Výsledky otázky o jaké partnerském soužití dotázaní uvažují.....</i>	<i>65</i>
<i>Obrázek číslo 10 – Výsledky otázky kolik dětí by chtěli dotázaní mít.....</i>	<i>66</i>

SEZNAM TABULEK

<i>Tabulka číslo 1: rozdělení podle pohlaví.....</i>	<i>79</i>
<i>Tabulka číslo 2: věk.....</i>	<i>80</i>
<i>Tabulka číslo 3: V jaké rodině žijete.....</i>	<i>82</i>
<i>Tabulka číslo 4: oba rodiče sezdání x Jak vnímáte své dětství?.....</i>	<i>86</i>
<i>Tabulka číslo 5: oba rodiče nesezdání x Jak vnímáte své dětství?.....</i>	<i>86</i>
<i>Tabulka číslo 6: s jedním rodičem x Jak vnímáte své dětství?.....</i>	<i>87</i>
<i>Tabulka číslo 7: s jedním rodičem a jeho novým partnerem x Jak vnímáte své dětství?.....</i>	<i>88</i>
<i>Tabulka číslo 8: ve střídavé péči rodičů x Jak vnímáte své dětství?.....</i>	<i>89</i>
<i>Tabulka číslo 9: Jakou formu soužití si pro sebe do budoucna představujete?.....</i>	<i>94</i>
<i>Tabulka číslo 10: Co je podle vás důležité pro manželství, partnerské soužití.....</i>	<i>95</i>
<i>Tabulka číslo 11: Rodina pro vás představuje.....</i>	<i>97</i>
<i>Tabulka číslo 12: vyberte max 5 pro vás nejdůležitějších hodnot v životě.....</i>	<i>99</i>

SEZNAM GRAFŮ

<i>Graf číslo 1: rozdělení podle pohlaví.....</i>	<i>79</i>
<i>Graf číslo 2: věk.....</i>	<i>80</i>
<i>Graf číslo 3: V jaké rodině žijete?.....</i>	<i>82</i>
<i>Graf číslo 4: oba rodiče sezdaní x Jak vnímáte své dětství?.....</i>	<i>86</i>
<i>Graf číslo 5: s jedním rodičem x Jak vnímáte své dětství?.....</i>	<i>87</i>
<i>Graf číslo 6: s jedním rodičem a jeho novým partnerem x Jak vnímáte své dětství?.....</i>	<i>88</i>
<i>Graf číslo 7: ve střídavé péči rodičů x Jak vnímáte své dětství?.....</i>	<i>89</i>
<i>Graf číslo 8: Jakou formu soužití si pro sebe do budoucna představujete?.....</i>	<i>94</i>
<i>Graf číslo 9: Co je podle vás důležité pro manželství, partnerské soužití.....</i>	<i>96</i>
<i>Graf číslo 10: Rodina pro vás představuje.....</i>	<i>97</i>
<i>Graf číslo 11: vyberte max 5 pro vás nejdůležitějších hodnot v životě.....</i>	<i>100</i>

SEZNAM PŘÍLOH

P I Dotazník pro studenty

PŘÍLOHA P I: DOTAZNÍK PRO STUDENTY

Dotazník – Postoje žáků gymnázia k instituci rodiny a manželství

Dobrý den, jmenuji se Jitka Talašová a prosím o vyplnění dotazníku k mé diplomové práci na výše uvedené téma.

- 1) **Jste chlapec x dívka**
- 2) **Váš věk ..... let**
- 3) **V jaké rodině žijete?**
  - a) s oběma rodiči – sezdání
  - b) s oběma rodiči – nesezdání
  - c) s jedním rodičem
  - d) s jedním rodičem a jeho novým partnerem (manželem)
  - e) ve střídavé péči rodičů
  - f) jiné .....
- 4) **Jak vnímáte své dětství?**
  - a) velmi šťastné
  - b) spíše šťastné
  - c) spíše nešťastné
  - d) velmi nešťastné
- 5) **Kolik máte sourozenců (vlastních, nevlastních)?**

.....
- 6) **Jak vnímáte vztah ke svým sourozencům?**
  - a) velmi dobrý
  - b) spíše dobrý
  - c) dobrý
  - d) špatný
- 7) **ke každému odlišný**

.....
- 8) **Jste v kontaktu s širší rodinou (teta, strýc, bratřenci...)?**
  - a) v pravidelném
  - b) spíše příležitostně
  - c) ojediněle
  - d) nejsme v kontaktu
- 9) **Jste kontaktu s prarodiči?**
  - a) v pravidelném
  - b) spíše příležitostně
  - c) ojediněle
  - d) nejsme v kontaktu
- 10) **Jaký je váš vztah k prarodičům?**
  - a) dobrý se všemi
  - b) s některými dobrý, s jinými ne
  - c) se všemi špatný

11) Vídáte se rádi se svou širší rodinou (teta, strýc, bratřenci...)?

- a) velmi rád/a
- b) nevdá mi kontakt s nimi, ale nevyhledávám ho
- c) s některými se vídám rád/a, s jinými ne
- d) s širší rodinou se nevídám

12) Vaše rodina je pro Vás důležitou součástí života.

(1- souhlasím, 2- spíše souhlasím, 3- spíše nesouhlasím, 4- nesouhlasím)

1   2   3   4

13) Jaký máte vztah s rodiči?

- a) dobrý nebo spíše dobrý s oběma
- b) dobrý nebo spíše dobrý jen s jedním
- c) špatný nebo spíše špatný s oběma

14) S rodiči trávím rád/a dovolenou.

(1- souhlasím, 2- spíše souhlasím, 3- spíše nesouhlasím, 4- nesouhlasím)

1   2   3   4

14) Jako svoji rodinu vnímáte převážně

- a) rodiče a sourozence
- b) rodiče, sourozence, prarodiče
- c) rodiče, sourozence, prarodiče i širší rodinu

15) Váš vztah k vaší rodině je

- a) velmi dobrý
- b) spíše dobrý
- c) dobrý
- d) spíše špatný
- e) špatný

16) Jak vnímáte vztah Vašich rodiů?

- a) jako harmonický
- b) měli problémy, ale dokázali je řešit
- c) jako problematický, rodiče většinou problémy nedokázali řešit
- d) nemají spolu žádný vztah

17) Rozdělení rolí v manželství vašich rodiů vnímáte jako tradiční - muž zajišťuje rodinu spíše hmotně a žena se stará spíše o děti a domácnost.

(1- souhlasím, 2- spíše souhlasím, 3- spíše nesouhlasím, 4- nesouhlasím)

1   2   3   4

18) Svůj dlouhodobý partnerský vztah-manželství bych chtěl/a žít jako moji rodiče

- a) ve všem
- b) v některých věcech
- c) ve většině věcí jinak
- d) úplně jinak

19) Vaši rodiče uzavírali své manželství ze stejných důvodů, jako jsou manželství uzavíraná v současné době.

(1- souhlasím, 2- spíše souhlasím, 3- spíše nesouhlasím, 4- nesouhlasím)

1   2   3   4

20) Komunikaci mezi vašimi rodiči vnímáte jako

- a) bezproblémovou
- b) dobrou
- c) nic moc
- d) špatnou

21) Vaši rodiče spolu rádi tráví volný čas.

(1- souhlasím, 2- spíše souhlasím, 3- spíše nesouhlasím, 4- nesouhlasím)

1   2   3   4

22) Mám obavy z uzavření manželství.

(1- souhlasím, 2- spíše souhlasím, 3- spíše nesouhlasím, 4- nesouhlasím)

1   2   3   4

23) Jakou formu partnerského soužití si pro sebe do budoucna představujete?

- a) manželství
- b) partnerství bez sňatku
- c) singles (bez stálého partnera)
- d) jiné .....

24) Myslím si, že je důležité pro založení rodiny uzavřít manželství.

(1-souhlasím, 2-spíše souhlasím, 3- spíše nesouhlasím, 4- nesouhlasím)

1   2   3   4

25) Myslím si, že uzavření manželství představuje významné omezení.

(1-souhlasím, 2- spíše souhlasím, 3- spíše nesouhlasím, 4- nesouhlasím)

1   2   3   4

26) Myslím si, že sezdání (ženatý, vdaná) lidé jsou

- a) šťastnější, než nesezdání
- b) spíše šťastnější, než nesezdání
- c) stejně šťastní, jako nesezdání
- d) spíše méně šťastní, než nesezdání
- e) méně šťastní, než sezdání

27) Uvažuji v budoucnu o uzavření manželství.

(1-souhlasím, 2-spíše souhlasím, 3-spíše nesouhlasím, 4- nesouhlasím)

1   2   3   4

28) Do budoucna je pro mě důležité uzavřít manželství.

(1-souhlasím, 2- spíše souhlasím, 3- spíše nesouhlasím, 4- nesouhlasím)

1   2   3   4

29) Co je podle vás důležité pro manželství, partnerské soužití (vyberte max 4)
lásky, porozumění, komunikace, hmotné zabezpečení, tolerance, jistota, důvěra,
finance,

30) Dnes je snadnější najít partnera pro společné soužití- manželství, než tomu bylo u mých rodičů.

(1-souhlasím, 2- spíše souhlasím, 3-spíše nesouhlasím, 4-nesouhlasím)

1   2   3   4

31) Máte nějakou představu o svém budoucím partnerství-manželství?

- a) zcela přesnou
- b) možná mám představu, jak by to mělo být
- c) spíše ne, moc o tom nepřemýšlím
- d) vůbec žádnou

32) Manželství pro mě v dnešní době představuje významnou hodnotu.

(1-souhlasím, 2- spíše souhlasím, 3- spíše nesouhlasím, 4-nesouhlasím)

1   2   3   4

33) Jak vnímáte v současné/dnešní době instituci manželství?

- a) důležitá
- b) spíše důležitá
- c) méně důležitá
- d) nedůležitá

34) Ze založení vlastní rodiny máte nějaké obavy.

(1-souhlasím, 2-spíše souhlasím, 3-spíše nesouhlasím, 4-nesouhlasím)

1   2   3   4

35) Myslíte si, že založením rodiny se ve vašem životě něco změní.

(1-souhlasím, 2-spíše souhlasím, 3-spíše nesouhlasím, 4-nesouhlasím)

1   2   3   4

36) Ve své budoucí rodině by jste chtěl/a žít

- a) stejně jako v současné rodině
- b) vě většině jako v současné rodině
- c) v něčem jako v současné rodině
- d) ve většině jinak než v současné rodině
- e) úplně jinak než v současné rodině

37) Rozdělení rolí v mé budoucí rodině bych si představoval

- a) stejně jako moji rodiče
- b) vě většině jako moji rodiče
- c) v něčem jako moji rodiče
- d) vě většině jinak než moji rodiče
- e) úplně jinak než moji rodiče

38) Myslíte si, že nová rodina, kterou si jednou založíte, vás může hodně naučit.

(1- souhlasím, 2- spíše souhlasím, 3- spíše nesouhlasím, 4- nesouhlasím)

1   2   3   4

39) Svoje děti bych jednou chtěl/a vychovávat

- a) stejně jako moji rodiče
- b) ve většině jako moji rodiče
- c) v něčem jako moji rodiče
- d) ve většině jinak než moji rodiče
- e) úplně jinak než moji rodiče

40) Rodina pro vás představuje (vyberte čtyři hodnoty)

Zázemí, lásku, jistotu, bezpečí, střechu nad hlavou, porozumění, hmotné zabezpečení, finanční zabezpečení, pohodu, úctu, pochopení, důvěru, respekt, jiné

.....

41) Rodina pro Vás představuje významnou hodnotu.

(1- souhlasím, 2- spíše souhlasím, 3- spíše nesouhlasím, 4- nesouhlasím)

1   2   3   4

42) Vyberte maximálně pět, pro vás nejdůležitějších hodnot ve vašem životě.

- a) rodina-založení rodiny
- b) manželství-partnerství
- c) vzdělání
- d) kariéra
- e) přátelství
- f) láska
- g) peníze
- h) svoboda
- i) zdraví
- j) hmotné zabezpečení

Děkuji Vám za vyplnění dotazníku!